

Zicht

Tijdschrift voor gereformeerd zicht op politiek en maatschappij

Thema

Israël 70 jaar

25 Ik denk dat Israël een serieus probleem heeft. De druk op Israël wordt direct vanuit Iran en indirect via Hezbollah alleen maar groter.

Prof. dr. Rob de Wijk

32 Vergeleken met de Joodse en christelijke heilsgeschiedenis zijn de theologische aanspraken van de islam op Jeruzalem uiterst mager.

Drs. Martin Janssen

Israël 70 jaar

1	Een keer ten goede! <i>drs. Jan Schippers</i>	BLIKOPENER
2	Totdat <i>ds. D.J. Diepenbroek</i>	BIJBELSTUDIE
7	'Onze paspoorten liggen altijd klaar' <i>mr. Corry-Anne van der Tang interviewt Naftuli Pollak</i>	INTERVIEW
13	Israël en het internationaal recht <i>dr. Matthijs de Blois</i>	THEMA
21	'Europa moet stoppen met dubbelhartige houding jegens Israël' <i>drs. Bas Belder</i>	KIJK VANUIT HET EP
25	'Huidige strategie Israël is riskant' <i>drs. Jan Schippers interviewt prof. dr. Rob de Wijk</i>	INTERVIEW
32	Hoe het Israëliësch-Palestijnse conflict op te lossen? <i>drs. Martin Janssen</i>	THEMA
38	Christenen in het Heilige Land <i>Esther Grisnich MSc</i>	THEMA
45	Van Carmel naar de polder <i>column door rabbijn Shmuel Katz</i>	FOCUS
46	Israël: vertekend beeld onder vergrootglas media <i>Ratna Pelle</i>	THEMA
52	Goed zakendoen met Israëliëse ondernemers heeft zin <i>Ruud van Ginkel</i>	THEMA
55	De Nederlandse ambassade moet naar Jeruzalem <i>mr. Diederik van Dijk kruist dedegens met Martin van Helvert</i>	KWARTAALSTELLING
58	Variatie in het Amerikaanse Israëlbeleid <i>Coen Hermenet MA</i>	SGP-JONGEREN
65	'Wie de wereld wil begrijpen, moet eerst zichzelf kennen' <i>Henri Krooneman MA over mr. L.J.M. Hage (1917-2007)</i>	100 JAAR SGP
71	Franse Revolutie als wereldhistorische cesuur <i>dr. Klaas van der Zwaag</i>	POLITIEK KLASSIEK
79	Joden <i>column door burgemeester Gert Jan Kats</i>	BRANDPUNT
80	Antisemitisme in het kort. Begrijpen, herkennen en bestrijden <i>Hanna Luden</i>	LOKAAL VIZIER
84	Welkom in Museum Sjoel Elburg <i>Ronilla Hogendoorn-Heijboer interviewt burgemeester Jan Nathan Rozendaal</i>	LOKAAL VIZIER
87	Gemeenten: plaatselijke automaten of lokale autonomen? <i>Martijn Stouten MA</i>	LOKAAL VIZIER
94	Investeer in lokale politiek en politici <i>mr. Peter van den Berg en Jorden Hagenbeek</i>	LOKAAL VIZIER
99	Geloof dat de wereld vormgeeft <i>dr. Klaas van der Zwaag e.a.</i>	BOEKENSCHAP
107	Twintig eeuwen christelijke politiek <i>column door Aris van Dijk MA</i>	PERSPECTIEF

Een keer ten goede!

Dit jaar viert de SGP haar eeuwfeest. En de Joodse staat Israël zijn 70-jarig bestaan. Reden te meer om een editie van *Zicht* aan dit bijzondere land in het nabije Oosten te wijden. Tegenwoordig lijkt de steun van de SGP voor Israël vanzelfsprekend. Maar wie de geschiedenis van de partij een beetje kent, weet dat zij hiervoor een u-bocht heeft genomen. Net als vele christenen, waren de meeste SGP'ers aanhangers van de vervangingsleer: de christelijke kerk was in de plaats van Israël gekomen. Daarom voelde ds. Kersten in december 1938 (dus na de *Kristallnacht*) niet voor het wijd openstellen van de grenzen voor Joodse vluchtelingen, ook al veroordeelde hij de anti-Joodse maatregelen in Duitsland. En in de gemeenteraad van Ermelo stemde de SGP-fractie tegen een opvangkamp voor Joden op het Elspeterveld.

De stichting van de staat Israël in 1948 en zijn weerstaan van een Arabische overmacht in de oorlogen van 1948, 1956, 1967 en 1973, droegen eraan bij dat vele SGP'ers sympathie kregen voor Israël en het Joodse volk. Ds. C.A. Zijderveld en ds. R. Boogaard noemden de overwinningen van Israël een wonder van God dat vergeleken kon worden met de bevrijding eertijds uit Egypte. De gangbare opvatting dat God de Joden had verworpen, werd ingewisseld voor een hoopvol toekomstperspectief, zoals Wilhelmus à Brakel (1635-1711) dat al in zijn *Redelijke Godsdienst* schetste.

In 2000 mondt deze wending uit in de opname van artikel 29b in het beginselprogramma, waarin de SGP het belang van goede diplomatieke betrekkingen met de staat Israël en veilige en erkende grenzen bepleit. In 2012 verdedigde de SGP de godsdienstvrijheid van de Joodse gemeenschap in Nederland door tegen een verbod op de onverdoofde rituele slacht te stemmen.

De Bijbel laat ons zien dat ieder mens geneigd is om zich tegen de profeten van God en ook tegen Christus te keren. Alle volken zijn geneigd om bijzondere mensen te verwerpen, om personen te verketteren die ontstijgen aan hun idee van wat normaal of aanvaardbaar is. Als we deze les uit Schrift en Historie ter harte nemen, bewerkt dat een keer ten goede.

Drs. Jan A. Schippers,
eindredacteur

En Jeruzalem zal van de heidenen vertreden worden, totdat de tijden van de heidenen vervuld zullen zijn. (Lukas 21:24b)

Ds. D.J. Diepenbroek, predikant van de hersteld hervormde gemeente te Rouveen e.o.

Totdat

Het is dit jaar zeventig jaar geleden dat de staat Israël werd uitgeroepen. Dat is een gebeurtenis die de christelijke wereld tot de dag van vandaag bezighoudt. Wat is de plaats van volk, land en staat na de komst van Christus? Is 1948 een vervulling van Gods beloften? Wat zijn de grenzen van het land? Hoe lezen we de Bijbelse teksten over het land in de hedendaagse politieke werkelijkheid?

Het is een feit dat de landbelofte in het Nieuwe Testament niet uitgebreid gethematiseerd wordt, maar de interpretatie van dit feit loopt sterk uiteen. Voor de één is het zonneklaar dat het land in het Nieuwe Testament zo vanzelfsprekend is dat het niet apart gethematiseerd hoeft te worden, terwijl het voor de ander even zonneklaar is dat er in het Nieuwe Testament een universalisering heeft plaatsgevonden van het land naar de wereld. Tegen de achtergrond van deze gedachten en overwegingen luisteren

we naar het onderwijs dat de Heere Jezus aan Zijn discipelen geeft over de toekomst van Jeruzalem: *En Jeruzalem zal van de heidenen vertreden worden, totdat de tijden van de heidenen vervuld zijn.* Wat betekenen deze woorden en laten deze woorden ruimte voor een theologie van het land?

De woorden van Jezus over de toekomst van Jeruzalem maken deel uit van de eschatologische rede (de rede over de laatste dingen, Lukas 21: 5-36). Hij spreekt deze rede uit naar aanleiding van opmerkingen van Zijn discipelen over de schoonheid van de tempel. Jezus heeft Zijn leerlingen erop gewezen dat niet één steen op de andere steen gelaten zal worden. Een opvallend kenmerk van deze rede is dat de nabije toekomst (de verwoesting van Jeruzalem) en de verre toekomst (de wederkomst en de dingen die daaraan voorafgaan) door elkaar lopen.

DE TIJDEN VAN DE HEIDENEN

Jezus geeft aan dat Jeruzalem door de heidenen vertreden zal worden. Het is een woord waarin de diepe nood van de stad doorklinkt. Jeruzalem zal met voeten getreden worden. De heidenen zullen de stad ontwijden en plunderen. Jezus zet echter geen punt. Het is niet afgelopen met Jeruzalem. Er volgt een komma. Er is een 'totdat'. Jeruzalem zal door de volken vertrapt worden, *totdat* de tijden van de heidenen vervuld zijn.

Wat bedoelt Jezus met deze woorden? Het is, te midden van alle vragen over de betekenis van deze woorden, duidelijk dat er een limiet is. Jeruzalem is in het jaar 70 verwoest. De tempel is een ruïne geworden. De bewoning van het land door het Joodse volk kwam nagenoeg ten einde (al hebben er de eeuwen door een klein aantal Joden in het land gewoond). Het Joodse leven is bijna tweeduizend jaar buiten de grenzen van *Erets Israel* geleefd. De woorden van Jezus zijn echter tweeduizend jaar met hen meegegaan. De diaspora van het volk, het verlies van het land en de verwoesting van de stad hebben niet het laatste woord. Er is een 'totdat'. De tijden waarin de volken vrij spel hebben in het land en de stad is begrensd.

PERIODISERING

We horen in de woorden van Jezus een periodisering doorklinken. Er is een tijdvak dat 'de tijden van de heidenen' genoemd wordt. Waar doelt de Heere Jezus op? Wanneer begint dit tijdvak? Wanneer loopt dit tijdvak af? Wat gebeurt er als de tijden van de heidenen vervuld zijn? Jezus laat zien dat er een periodisering in het plan van God aanwezig is. Als Jezus terugkijkt, ziet Hij het tijdvak waarin God Zich in het bijzonder op Israël gericht heeft. Als Jezus vooruit kijkt, ziet Hij het tijdvak waarin God Zich in het bijzonder op de volken richt.

Wij kunnen deze vragen niet beantwoorden zonder de woorden van Paulus bij het onderwijs van de Heere Jezus te betrekken.

Wanneer loopt het tijdvak van de heidenen af? Wanneer zijn de tijden van de heidenen vervuld? De antwoorden die op deze vragen gegeven worden, zijn heel verschillend. Er zijn er die denken aan de beëindiging van de bezetting van *Erets Israel* en de terugkeer van de Joden naar het land van hun vaders. Anderen laten het einde van de tijden van de heidenen samenvallen met het einde van het tijdvak van de evangelieverkondiging onder de volken. De heidenen hebben hun tijd dan gehad en God zal Zich weer tot Israël wenden. Er zijn er echter ook die denken dat de tijden van de heidenen vervuld zullen zijn als Jezus terugkomt op de wolken van de hemel.

Wij kunnen deze vragen niet beantwoorden zonder de woorden van Paulus bij het onderwijs van de Heere Jezus te betrekken. De apostel schrijft in zijn brief aan de christelijke gemeente in Rome ook over een periodisering in het plan van God: *Want ik wil niet, broeders, dat u deze verborgenheid onbekend zij (opdat gij niet wijs zijt bij uzelf), dat de verharding voor een deel over Israël gekomen is, totdat de volheid van de heidenen zal ingegaan zijn. En alzo zal geheel Israël zalig worden; gelijk geschreven is: De Verlosser zal uit Sion komen en zal de goddeloosheden afwenden van Jakob* (Romeinen 11: 25-26).

De apostel Paulus legt in navolging van zijn Heiland de vinger bij de periodisering in het plan van God. De verharding die voor een deel over

Israël gekomen is, heeft niet het laatste woord. God is immers trouw aan Zijn verbond. Als de volheid van de heidenen zal ingegaan zijn, breekt het eindgericht niet los. God zal Zich opnieuw tot Israël wenden. De vervulling van de tijden van de heidenen zal zegenrijk zijn voor Israël. Israël heeft toekomst en die toekomst beperkt zich niet alleen tot het volk. Het is een toekomst die zich uitstrekt tot land en stad. Jeruzalem zal door de heidenen vertrapt worden, totdat de tijden van de heidenen vervuld zijn. Er blijft een toekomst voor Jeruzalem en *Erets Israel*.

ACTUALITEIT

Wanneer loopt het tijdvak van de volken af? Moeten wij aan de stichting van de staat Israël in 1948 denken? Zijn de tijden van de heidenen vervuld toen Israël in 1967 de tempelberg in bezit kreeg? Moet het tijdvak van de heidenen nog ten einde lopen? Het is, denkend aan deze vragen, goed om nog een keer te luisteren naar Paulus. Hij spreekt over een verborgenheid. In het Grieks wordt het woordje *mysterion* gebruikt. Gods weg met Israël is een mysterie. Het is een woord dat ons er voor waarschuwt om de actualiteit te concreet te duiden.

De staat Israël is een oogluikend begin. Wij geloven dat God aan het werk is, maar het precieze 'hoe', 'wat' en 'waar' doorgronden wij niet.

Wij kunnen veel leren van de voorzichtige toon in het officiële gebed voor de staat Israël – opgesteld door de Sefardische en Asjkenazische opperrabbinaten – waarin de staat Israël het oogluikend begin van onze verlossing genoemd wordt. Wij geloven dat de verlossing van Israël niet ligt in een staat, maar in het geloof in Jezus Christus. Er is geen andere Naam onder de hemel gegeven waardoor wij verlost moeten worden. Wij doen er intussen goed aan om de terughoudendheid in dit gebed ter harte te nemen. Het is immers een gebed dat dubbel voorzichtig is. De staat Israël is een oogluikend begin. Wij geloven dat God aan het werk is, maar het precieze 'hoe', 'wat' en 'waar' doorgronden wij niet. Wij zien slechts een oogluikend begin, maar dat oogluikend begin verzekert ons ervan dat God niet vergeten is dat er een 'totdat' is.

**Shaare
Zedek**

Zonder hulp van donateurs is het onmogelijk die noodzakelijke zorg te verlenen.

Het Joodse volk is voor ons niet zomaar een volk.
Israël helpen is een: **› Gebedszaak › Hartezaak
› Erezaak › Noodzaak**

Stichting Shaare Zedek stelt zich ten doel om vanuit Nederland meer bekendheid te geven aan het Shaare Zedek Ziekenhuis te Jeruzalem en financiële en morele hulp te verlenen. Het Shaare Zedek Ziekenhuis is een pro life ziekenhuis en ontvangt door haar beleid dat gebaseerd is op de Thora, nauwelijks enige overheidssubsidie.

T 0184-612632 **E** info@shaarezedek.nl NL51INGB0004295426 -
NL74ABNA0436427060 t.n.v. Stichting Shaare Zedek
...of doneer rechtstreeks op www.shaarezedek.nl

Het Shaare Zedek ziekenhuis: *plaats van vrede en verzoening*

ONTDEK UW GROEIPOTENTIE

ZULLEN WE GROEIEN?

Voor ondernemers,
managers en medewerkers

TOP 7 Klantvragen Bunt Groep

- 1 "Wij willen efficiënter werken en meer winst maken."
- 2 "Hoe dragen we ons bedrijf over aan de volgende generatie?"
- 3 "Ik wil een betere manager worden."
- 4 "Ik loop vast met mezelf."
- 5 "Het loopt niet lekker in ons team."
- 6 "Wij zijn veel te druk."
- 7 "Veranderingen in wetgeving en financiering dwingen ons anders te gaan werken."

Welkom bij Bunt Groep.

Galileïaan 23d, 6716 BP Ede
0318 - 83 02 26
info@buntgroep.nl
www.buntgroep.nl

groei van mens en organisatie

Op 14 mei 2018 is het 70 jaar geleden dat de staat Israël officieel werd uitgeroepen. Hoe kijken de Joden die niet in Israël wonen aan tegen het bestaan van de staat Israël? Hoe is hun politieke situatie in Europa? Hoe ervaren zij het leven in een modern-seculier land? In een koosjer restaurant ga ik in gesprek met Naftuli Pollak. Hij biedt mij een inkijkje in het dagelijks leven van een religieuze jood in de Diamantbuurt van Antwerpen.

Mr. Corry-Anne van der Tang-Everse, wetenschappelijk medewerker WI-SGP

'Onze paspoorten liggen altijd klaar'

Corry-Anne van der Tang-Everse interviewt Naftuli Pollak, rondleider in de Joodse wijk in Antwerpen

'Aan het begin van de 20e eeuw zijn veel Joden in Antwerpen komen wonen. In Oost-Europa was de situatie niet bepaald Jodenvriendelijk. Antwerpen is een havenstad. Veel Joden waren op weg naar Amerika, sommigen zijn in Antwerpen blijven plakken. Terwijl zij op hun boot wachtten, begonnen ze te handelen in diamanten en dat sloeg aan. De diamantindustrie was oorspronkelijk vooral in Amsterdam, maar is la-

ter naar Antwerpen overgebracht.' 'De meerderheid van de Joden in de wereld is niet religieus. In Antwerpen wonen meer dan 15.000 Joden. Antwerpen is de enige stad ter wereld, buiten Jeruzalem, waar de meerderheid van de Joden wel religieus is. U zult het niet geloven, maar in Brussel wonen meer Joden dan in Antwerpen, alleen zijn zij niet religieus. Zij vallen dus niet zo op.'

In Antwerpen wonen meer dan 15.000 Joden. Antwerpen is de enige stad ter wereld, buiten Jeruzalem, waar de meerderheid van de Joden wel religieus is.

Hoe staan de Antwerpse Joden tegenover de staat Israël?

'Voor mij persoonlijk is het bestaan van een Joodse staat belangrijk. Er bestaat maar één Joodse staat, terwijl er veel islamitische of christelijke staten zijn. Anderzijds is het bestaan van een Joodse staat ook in het licht van de Tweede Wereldoorlog belangrijk. Ik vraag me wel eens af: wat als daarvoor al een Joodse staat had bestaan? Zou dan de Tweede Wereldoorlog minder rampzalig zijn geweest?'

'Ook voor kleine dingen is het bestaan van Israël prettig. Voor Joden is Israël de *place to be* voor vakantie of na pensionering. Er zijn genoeg koojsjere restaurants en synagogen in de buurt. Ik ga zelf regelmatig naar Israël op vakantie, maar ook naar Italië en Spanje. Die landen hebben ook hun charme, maar met Israël heb ik een bijzondere band, ook omdat ik er heb gestudeerd. De meeste religieuze joodse jongens en meisjes gaan na hun middelbare schooltijd in Israël Joodse studies doen. Dat kan ook in Amerika, maar de meesten kiezen voor Israël. Niet-religieuze Joden gaan ook studeren in Israël, met als reden om ervaring op te doen of in het leger te gaan.'

Welke rol speelt de Holocaust in de identiteitsvorming van Antwerpse Joden?

'Voor de Tweede Wereldoorlog woonden zo'n 35.000 Joden in België. Daarvan zijn 25.000 Joden gedeporteerd en nooit meer teruggeko-

men. Slechts een duizendtal zijn teruggekeerd. Ieder Joods gezin in Antwerpen heeft een of meerdere grootouders van wie familie in de kampen heeft gezeten. Mijn grootvader van moeders kant heeft heel zijn familie verloren. Mijn grootouders van mijn vaders kant hebben ook broers en zussen verloren. Dat hakt er generaties later nog steeds diep in.'

Waarom merkt u dat?

'Dat merk ik bijvoorbeeld aan hoe wij omgaan met een paspoort. Normaliter haal je alleen een paspoort als je een reis naar het buitenland gaat maken. Maar ieder Joods gezin heeft te allen tijde voor de hele familie geldige paspoorten klaarliggen. Mijn vrouw is drie weken geleden bevallen en is gisteren een paspoort gaan halen voor onze dochter. Mijn vriend noemt dat 'Holocaustgedrag'. Wij willen nu op zeker spelen. Er kan zomaar iets gebeuren.'

'Een ander voorbeeld is dat wij soms aan tafel,

ook al is het lachend, een gesprek hebben over waar we naar toe zouden gaan als we vertrekken. De ene groep wil naar Israël, de andere groep wil naar Amerika. Dat zijn luchtige gesprekken, maar het is een gespreksonderwerp. We denken erover na, telkens als er weer een golf van terreur plaatsvindt.'

Klinkt een oproep van Netanyahu om in Israël een veilig heenkomen te zoeken aantrekkelijk? Of bent u het eens met de oproep van andere Joodse leiders dat terreur geen reden is om te vertrekken?

'Ik had niets met de oproep van Netanyahu. Vertrekken naar Israël is niet zaligmakend. Je moet nog altijd op je eigen benen kunnen staan, een dak boven je hoofd hebben, je kinderen te eten kunnen geven en naar school kunnen sturen. Je moet dan afscheid nemen van je sociale leven. Maar ik voel me wel uitgenodigd. Het is toch een plaats waarnaar Joden kunnen ontsnappen voor het kwaad ergens ter wereld. Israël is ook niet veilig, ook daar bestaat terreur. Maar met antisemitisme word je niet geconfronteerd.'

Welke impact heeft terreur op de Antwerpse gemeenschap?

'In 1980 was er in Antwerpen een aanslag van een Palestijnse terrorist die een granaat gooide op een groep Joodse schoolkinderen, waarbij een jongentje is overleden. Dat was in de jaren '80, toen nog geen sprake was van jihadisme. In 1981 was er een aanslag op een synagoge in de Diamantbuurt, waarbij drie mensen omkwamen.'

'Sinds de aanval op de Joodse school in 2012 in Toulouse zagen we een golf van terreur. De aanslag op het Joods museum in Brussel in 2014 kwam heel dichtbij. In 2015 was er na de aanval op Charlie Hebdo een schietpartij in een koosjere supermarkt in Parijs. In Kopenhagen kwam

een maand later een Joodse bewaker van een synagoge om het leven. Onlangs werd in Amsterdam een Joods restaurant belaagd. Terroristische aanslagen zijn disproportioneel vaak gericht op Joodse doelwitten. Daar houden wij altijd rekening mee. Er kan na een paar jaar rust zo weer iets gebeuren. Er hoeft maar één gek te zijn en we zitten er weer middenin.'

Zijn er veiligheidsmaatregelen nodig geweest?

'In de laatste drie jaar zijn er maatregelen genomen die eerder niet denkbaar waren. Sinds de aanslagen patrouilleren militairen permanent in de Diamantbuurt. Alle ramen en deuren van de synagogen zijn vervangen door kogelvrij glas. Eerder kon je een synagoge zo binnenstappen. Nu moet je een code ingeven, er hangen camera's en er is beveiliging. Het is omdat het nodig is, maar het is jammer dat het nodig is. Wat zou het mooi zijn als Joden gewoon de synagoge in en uit kunnen wandelen en gaan en staan waar ze willen. Dat is vrijheid van godsdienst.'

En hoe staat het met antisemitische incidenten in België?

'Belediging en antisemitisme noem ik kleine criminaliteit. Iedere Jood buiten Israël heeft ermee te maken. Zelf ben ik als kind fysiek aangevallen door twee moslimjongens. Het heeft me geen

Vertrekken naar Israël is niet zaligmakend. Je moet nog altijd op je eigen benen kunnen staan, een dak boven je hoofd hebben, je kinderen te eten kunnen geven en naar school kunnen sturen. Je moet dan afscheid nemen van je sociale leven.

Het is een feit dat het antisemitisme vandaag de dag grotendeels van moslims komt. Er zijn natuurlijk ook goede moslims, maar we moeten dit gegeven wel onder ogen zien.

trauma opgeleverd, maar aangenaam is anders. Mogelijk ben ik op negatieve manier behandeld omdat ik Joods ben, zonder dat ik het weet. Ook wordt me op straat wel eens iets nageroepen. Ik heb ermee leren leven, want ik houd niet van de slachtofferrol. In sommige buurten in Brussel en Antwerpen kan ik niet met keppeltje de straat op. Dat zou meer dan zeventig jaar na de Holocaust toch niet meer het geval mogen zijn?'

'Het is geen meerderheid die een negatieve houding heeft ten opzichte van Joden, maar een minderheid van vooral moslims. Binnen de moslimgroep zit een substantiële groep met antisemitische ideeën. Vaak komt dat door haat jegens Israël, wat het raar maakt dat wij daarvan slachtoffer worden. Het is een feit dat het antisemitisme vandaag de dag grotendeels van moslims komt. Er zijn natuurlijk ook goede moslims, maar we moeten dit gegeven wel onder ogen zien. In de politiek correcte wereld van vandaag wordt er veel te weinig over gesproken. In kranten wordt veel aandacht besteed aan racisme tegen moslims of hoe moslims integreren in de samenleving, maar niet aan het antisemitisme onder de moslimjeugd.'

Welke rol speelt het groeiend rechts-populisme en anderzijds de groeiende islam in het toenemend antisemitisme?

'Met de opkomst van de islam wil een aantal rechtse partijen zich sterk opstellen en het leven

van moslims moeilijk maken. Daarmee maken ze ook ons leven moeilijk. Een voorbeeld is het verbod op ritueel slachten. Ook op onze Joodse scholen merken we dat steeds meer zaken verplicht moeten worden onderwezen. Ook als die tegen ons geloof ingaan. Wij worden ertoe verplicht, dus doen we het maar.'

'België is een vreemd land. Het verbod op rituele slacht is alleen in het Vlaamse en Waalse parlement voorgesteld, niet in het Brussels parlement. In Brussel wonen veel moslims, dat verklaart alles. In de Brusselse regio kunnen we straks koosjer blijven slachten. Het verbod wordt aangevochten bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en anders wordt het in 2019 van kracht.

Ook kan nog altijd uit het buitenland worden geïmporteerd, totdat men van de een op de andere dag een importverbod oplegt. Wat we dan doen? 'Dan gaan we patatten eten', zoals een vooraanstaande Jood zei.'

Hoe zit het precies met de pijn bij dieren door rituele slacht?

'Wetenschappelijke onderzoeken verschillen van mening over welke slachtmanier de minste pijn geeft. Er zijn onderzoeken die zeggen dat de joodse manier beter is om lijden te verminderen. Er zijn ook onderzoeken die met verdoving het meest pijnvrij achten. Met verdoving kan het ook misgaan, dat komt voor in 20 tot 30 procent van de gevallen. En als het dan verkeerd gaat, dan is de pijn veel erger.'

'Al duizenden jaren slachten Joden op dezelfde manier. Die manier verschilt van de islamitische manier. De Joodse slager moet acht jaar studeren om ervoor te zorgen dat de manier van slachten juist, volgens de regels en pijnvrij is. Bepaalde partijen willen dit verbieden uit diervrien-

delijkheid, terwijl die partijen niet bepaald altijd op de barricaden staan voor dierenwelzijn. Dan moeten ze de jacht, kreeftenbereiding en visserij ook verbieden. Maar ze pikken het stukje van rituele slacht eruit omdat ze weten dat hun kiezerspubliek dat raar vindt. Mensen kennen vaak niet de details. Wij zitten nu opgescheept met een verbod dat in feite voortkomt uit moslim-angst.'

Verschilt de situatie in België van die in Frankrijk, Duitsland en Nederland? Waar komt dat door?

'Duitsland zal door zijn geschiedenis de rituele slacht niet snel verbieden. Vóór de Tweede Wereldoorlog is dat wel gedaan, ook onder het mom van dierenwelzijn. Duitsland heeft een grote gemeenschap van Russische Joden. Zij hadden het moeilijk onder het communistisch regime en zijn na de val van de muur naar Duitsland geëmigreerd. Momenteel verhuizen ook jonge Israëli's naar Duitsland, omdat je daar makkelijker aan werk kunt komen.'

'In Frankrijk zie ik nog niet zo snel een verbod op rituele slacht komen door de bourgondische volksaard. Kom niet aan hun eten. Maar in een toenemend aantal wijken in Parijs of andere Franse steden durf ik me als Jood niet te vertonen. Een vrouw zonder hoofddoek overigens ook niet. Grote groepen Franse Joden zijn in de afgelopen jaren al geëmigreerd.'

'In Nederland zijn er nog veel gelovigen, die de vrijheid van godsdienst belangrijk vinden. In België zijn er amper protestanten of evangelische gelovigen en katholieken gooien ook massaal hun geloof weg. Daardoor is er minder steun. Het atheïsme vind ik de minst tolerante 'godsdienst'. Tegen ons wordt gezegd: U moet niet geloven. Terwijl wij niet zo missionair zijn noch hen willen overtuigen wel te geloven. Het is heel vreemd als atheïsten elke joodse wet en regel belachelijk maken omdat zij vinden dat zij het grote gelijk aan hun kant hebben. De meerderheid van de wereld is tenslotte gelovig. Er wordt altijd van religieuze mensen verwacht tolerant te

Het atheïsme vind ik de minst tolerante 'godsdienst'.

zijn, maar zelf zijn atheïsten weinig tolerant tegenover minderheden.'

Hoe ziet u de toekomst van Europa in het licht van al deze ontwikkelingen?

'Ik zie de toekomst niet positief in. De grote moslimbevolking in Europa gaat alleen maar groeien. Binnen die groep zijn er slechte mensen die met terreur doelen willen bereiken. Dat is geen oorlog die je zomaar kunt winnen. Dat is geen strijd van de ene tegen de andere partij. Het zijn allemaal individuen, die soms zelfs geïntegreerd zijn en toch zomaar de beslissing nemen om een terreuraanslag te plegen. Het is naïef om te ver-

wachten dat we in de komende decennia daar niet meer mee te maken krijgen.'

Maar we houden hoop?

'Ik hoop dat we in de toekomst geen zorgen meer hoeven te hebben om terreur. Ik hoop dat we in Europa in een mooie, harmonieuze samenleving kunnen leven. Ik wil de SGP bedanken voor de jarenlange steun in het Europees Parlement en de Tweede Kamer voor Israël en de positie van Europese Joden. In België heb je geen enkele politieke partij die uitgesproken pro-Israël is. Wij zijn heel blij met deze internationale betrokkenheid.'

Over Naftuli Pollak

Naftuli Pollak is geboren op 18 april 1987 in Montreal, Canada en woont in Antwerpen. Pollak is getrouwd en vader van drie kinderen. Hij is zaakvoerder van A-Z Supplies, een leverancier in kantoorbenodigdheden. In zijn vrije tijd is hij gids in de synagoge in Antwerpen.

Indien u geïnteresseerd bent in een rondleiding door Naftuli Pollak in een Antwerpse synagoge met uitleg over het Jodendom in het algemeen, en het Antwerpse Jodendom in het bijzonder, kunt u die reserveren via het emailadres joodsantwerpen@hotmail.com.

Het lijkt erop dat veel staten in de wereld van mening zijn dat de staat Israël zich op veel punten niet houdt aan het internationaal recht. Maar wordt het internationaal recht niet op een politieke manier misbruikt tegen Israël? Op een drietal punten is de aanvechtbaarheid of onjuistheid aan te tonen: de status van de 'bezette' gebieden, de Joodse nederzettingen aldaar en tenslotte – hoe actueel – de positie van Jeruzalem.

Dr. Matthijs de Blois, Senior Fellow bij thinc¹.

Israël en het internationaal recht

Op 23 december 2016 aanvaardde de Veiligheidsraad van de VN (VR) resolutie 2334 (2016). Daarin verklaarde hij dat de vestiging door Israël van nederzettingen – bedoeld worden *Joodse nederzettingen* - in de sinds 1967 door deze staat 'bezette gebieden', inclusief Oost-Jeruzalem, een flagrante schending van internationaal recht is. Meer recent, op 30 november 2017,

nam de Algemene Vergadering van de VN (AV) een resolutie aan over Jeruzalem (A/RES/72/15). Daarin wordt verwezen naar de Basis Wet inzake Jeruzalem (1980) en naar de proclamatie van Jeruzalem als hoofdstad van Israël. Deze maatregelen worden als nietig bestempeld. De besluiten om de 'Heilige Stad Jeruzalem' onder het recht, de rechtsmacht en het bestuur van Israël

¹ Dr. Matthijs de Blois is als Senior Fellow verbonden aan thinc., The Hague Initiative for International Co-operation. Hij publiceerde in 2010 *Israël: een staat ter discussie?* (Groen). Hij werkt nu onder auspiciën van thinc., samen met Andrew Tucker BA LLB (Melbourne) BCL (Oxford), aan een meer uitvoerige Engelstalige publicatie over de positie van de staat Israël en het internationaal recht.

Het kernpunt van de verplichtingen van de mandataris is het tot stand brengen van een Joods nationaal tehuis.

te brengen worden als illegaal gekwalificeerd. Zomaar een paar voorbeelden uit de bijna eindeloze reeks resoluties van organen van de VN, waarin Israël en internationaal recht in negatieve zin met elkaar in verband worden gebracht.

Gelet op de vaak overweldigende steun voor deze resoluties lijkt het er op dat heel veel staten in de wereld, leden van VN en voornamelijk lidstaten van de EU, van mening zijn dat de staat Israël zich op veel punten niet houdt aan het internationaal recht. Zij zoeken vaak steun in het Advies van het Internationaal Gerechtshof (IGH) van 9 juli 2004, waarin de bouw van de veiligheidsbarrière ten oosten van de wapenstilstandslijnen van 1949, alsmede de Joodse nederzettingen in wat het Hof ziet als bezet gebied, als strijdig met het internationaal recht wordt geoordeeld. Actiegroepen (zoals de BDS-beweging) en kerkelijke organisaties nemen maar al te graag de typering van Israël als notoir schender van het internationaal recht over in hun 'lawfare' tegen Israël.

Naar mijn oordeel is de tegen Israël gerichte hantering van het internationaal recht in het kader van de VN, door het IGH (ook een VN-organ) en ook door deelnemers aan maatschappelijke debatten en activiteiten, eenzijdig, aanvechtbaar en soms helemaal onjuist. Dat wil ik aantonen op een drietal punten die in het brandpunt van de discussie staan: de status van de 'bezette' gebieden, de Joodse nederzettingen aldaar en tenslotte, ook vanwege de actualiteit, de positie van Jeruzalem. Voor een goed

begrip van elk van deze punten is het van belang eerst stil te staan bij de juridische aspecten van de ontstaansgeschiedenis van de staat Israël en de gevolgen van de Zesdaagse Oorlog in 1967.

BALFOUR DECLARATIE

De historische ontwikkeling die uitkomt bij de moderne staat Israël moet, als we volledig willen zijn, beginnen bij de beloften aan Abraham, het getuigenis van de profeten en het in de Joodse geschiedenis nooit verstomde verlangen 'Volgend jaar in Jeruzalem'. Hier gaan we daar niet dieper op in, maar kiezen een meer recent startpunt in de moderne Zionistische beweging. Tijdens het Eerste Zionistische Congres in 1897 werd het Programma van Basel opgesteld waarin als doel werd geformuleerd: de oprichting van Joods nationaal tehuis in Palestina, gegarandeerd door publiekrecht. Het Zionistische streven krijgt ondersteuning in de belangrijke Balfour Declaratie van de Britse regering van 2 november 1917, die inhoudt dat dat de regering welwillend staat tegenover de stichting van een Joods nationaal tehuis in Palestina. De Balfour Declaratie is ingebracht in het overleg, in San Remo in 1920, tussen de toenmalige geallieerden, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Italië en Japan, na de Eerste Wereldoorlog over de toekomst van de op het Ottomaanse rijk veroverde gebieden. Daar werd besloten tot het instellen van een mandaatregime voor Palestina onder supervisie van de Volkenbond, waarbij aan de Britse regering het bestuur zou moeten worden toevertrouwd om uitvoering te geven aan de Balfour Declaratie.

PALESTINA MANDAAT

Dit mandatenstelsel, gebaseerd op artikel 22 van het Volkenbondverdrag, voorzag in een soort voogdijregime voor, onder andere, verschillende onderdelen van het ineengestorte Ot-

tomaanse rijk. Doel was de voorbereiding van de betreffende gebieden op zelfbestuur. De Raad van de Volkenbond verleende op 24 juli 1922 het Palestina Mandaat aan de Britse regering. Het kernpunt van de verplichtingen van de mandataris is volgens artikel 2 het tot stand brengen van een Joods nationaal tehuis, terwijl de burgerlijke en religieuze rechten van alle inwoners van Palestina, ongeacht ras of godsdienst gerespecteerd moeten worden. Het Palestina Mandaat heeft een uniek karakter in vergelijking met de andere mandaten. Het Joodse volk ten behoeve waarvan de mandaatverplichtingen waren aangegaan, bevond zich immers nog voor een belangrijk deel buiten het mandaatgebied. Artikel 6 van het Mandaat verplicht de mandataris daarom de immigratie van Joden en hun vestiging in het land der vaderen te faciliteren.

HET GRONDGEBIED VAN HET MANDAATGEBIED

Het oorspronkelijke territoir, het grondgebied van het Palestina Mandaat strekte zich uit van de Middellandse Zee tot wat nu de oostgrens van Jordanië is. Kort na het tot stand komen van het Mandaat besloot de Britse regering op 16 september 1922 gebruik te maken van de in artikel 25 voorziene mogelijkheid om ten aanzien van het gebied ten oosten van de Jordaan de tenuitvoerlegging van mandaatverplichtingen uit te stellen of op te schorten in verband met de bestaande lokale omstandigheden. Het besluit van de Britse regering werd in 1923 goedgekeurd door de Raad van de Volkenbond. Het doel van de Britse regering was totstandkoming van het onder Brits toezicht staande Emiraat van Trans-Jordanië mogelijk te maken, de voorloper van het in 1946 onafhankelijk verklaarde Hasjemitische Koninkrijk Trans-Jordanië (nu Jordanië). De verplichting tot vestiging van een Joods nationaal tehuis gold voortaan tot aan de rivier de Jordaan.

DE HUIDIGE JURIDISCHE BETEKENIS VAN HET MANDAAT

Wat hiervoor is gezegd over het Mandaat heeft niet slechts historische betekenis. Het is ook juridisch relevant. Daartoe wijs ik op artikel 80 lid 1 van het VN-Handvest dat de overgangsregeling bevat die de vervanging van het onder het Volkenbondverdrag bestaande Mandatenstelsel door het bij het VN-Handvest ingevoerde trustschapsstelsel regelt. Zolang er nog geen trustschapsvereenkomst is gesloten met betrekking tot een voormalig mandaatgebied, moeten de rechten van staten en volkeren ten aanzien van dat gebied gerespecteerd worden. Nu is het gebied Palestina nooit tot een VN-trustgebied gemaakt en dus is er ook nooit een trustschapsvereenkomst met betrekking tot Palestina tot stand gekomen, waarin de rechten van het Joodse volk onder het Mandaat zijn gewijzigd. Dat betekent dat de onder het Mandatenstelsel verkregen rechten van het Joodse volk volgens artikel 80 nog steeds gerespecteerd moeten worden.

UITROEPING VAN DE STAAT ISRAËL

Toen de Britten zich in 1948 als mandataris terugtrokken riep Ben Gurion op 14 mei van dat jaar de staat Israël uit. Volgens het in de dekolonisatieperiode veelvuldig toegepaste internationaalrechtelijke beginsel *uti possidetis iuris*, zijn de vóór de onafhankelijkheid bestaande administratieve grenzen bepalend voor de grenzen van de nieuwe staat. Op grond van dit beginsel, zowel als vanwege het Mandaat, is er veel voor

De onder het Mandatenstelsel verkregen rechten van het Joodse volk moeten volgens artikel 80 VN-Verdrag nog steeds gerespecteerd worden.

Volgens het internationaal-rechtelijke beginsel *uti possidetis iuris* is er veel voor te zeggen dat Gaza, Judea en Samaria tot het grondgebied van de staat Israël behoren.

te zeggen dat Gaza, Judea en Samaria tot het grondgebied van de staat Israël behoren. Feitelijk had Israël daar vanaf 14 mei 1948 geen gezag. De uitroeping van de onafhankelijkheid werd onmiddellijk gevolgd door een aanval van vijf Arabische staten. Die strijd resulteerde onder andere in de bezetting door (Trans-)Jordanië van Judea, Samaria en de oude stad van Jeruzalem. In 1950 annexeerde (Trans-)Jordanië deze gebieden, in strijd met het internationaal recht, en gaf daaraan de naam 'West Bank'. De Joden die daar woonden werden verdreven. Synagogen werden verwoest. Egypte bezette de Gazastrook, zonder deze te annexeren. Deze uitkomst wordt weerspiegeld in de wapenstilstandsakkoorden die Israël met (Trans-)Jordanië en Egypte sloot. De wapenstilstandslijnen van 1949, die tegenwoordig in de krant meestal de 'grenzen van 1967' worden genoemd, zijn echter geen internationaalrechtelijke grenzen, maar slechts lijnen die het einde van de vijandelijkheden markeren. Zij bepalen niet welke staat de soevereiniteit over die gebieden heeft.

NA DE ZESDAAGSE OORLOG: 'BEZETTE GEBIEDEN'?

Na de Zesdaagse oorlog in juni 1967, waarin Israël zich opnieuw tegen Arabische agressie moest verdedigen, is het gebied dat onder Israelisch bestuur kwam aanzienlijk uitgebreid, met onder andere Judea en Samaria, inclusief

Oost-Jeruzalem. Door velen worden de genoemde gebieden sindsdien aangeduid als 'bezette gebieden'. Deze veel gebruikte kwalificatie is naar mijn oordeel niet juist. Om te beginnen kan die term niet gebruikt worden gelet op de relevantie van het Mandaat, zoals hierboven uitgelegd. De gebieden maken in dit perspectief deel uit van de staat Israël. Het punt bij deze redenering is wel dat afgezien van Oost-Jeruzalem, de Israëlische regering ten aanzien van de gebieden formeel geen soevereiniteitsclaim heeft laten gelden, al beschouwt Israël ze niet als 'gewone' bezette gebieden. Het past de Vierde Geneefse Conventie, die handelt over bezette gebieden, niet *de iure* maar *de facto* toe. Dat houdt in dat Israël de toepassing niet ziet als een juridische verplichting. Verder moet worden opgemerkt dat Israël niet het grondgebied van andere staten heeft ingenomen; het ging om gebieden die (Trans-)Jordanië en Egypte in 1948 zonder rechtsgrond hadden bezet na een agressieoorlog en niet om territoir van de genoemde staten. De in artikel 2 van de Vierde Geneefse Conventie bedoelde situatie van bezetting van een territoir van een staat (*in casu* Jordanië of Egypte) door een andere staat (Israël), deed zich dus niet voor.

AGRESSIE

Hieraan kan nog worden toegevoegd dat het internationaal recht agressie veroordeelt (art. 2 lid 4 VN-Handvest) en daartegenover geweldgebruik ter zelfverdediging toelaat (art. 51 VN-Handvest). Zoals Schwebel, voormalig president van het IGH, ooit heeft gesteld is het relevant om vast te stellen of een gebied verworven is in een agressieoorlog dan wel in een verdedigingsoorlog. Hij refereert om te beginnen aan het beginsel dat door de Veiligheidsraad van de VN in Resolutie 242 (1967), aangenomen na de Zesdaagse Oorlog, werd aangehaald, dat het

verwerven van territorium door middel van oorlog ontoelaatbaar is. Dit beginsel moet volgens hem beschouwd worden in samenhang met een ander, nog meer algemeen beginsel, namelijk dat geen recht ontleend kan worden aan onrecht. Een staat (Israël) die een gebied onder controle krijgt na een verdediging tegen een staat (Jordanië), die dat gebied eerder door agressie heeft verworven, heeft een sterker recht op dat gebied dan de agressor. Ook afgezien van het Mandaat is de titel van Israël ten aanzien van de na de Zesdaagse Oorlog verworven gebieden daarom sterker dan die van Jordanië. Het is goed hierbij op te merken dat in het vredesverdrag van Jordanië met Israël (1994) geen sprake is van een soevereiniteitsclaim van Jordanië op Judea en Samaria. In dat verdrag wordt het midden van de Jordaan aangegeven als de internationale grens tussen beide staten. De status van Judea en Samaria wordt uitdrukkelijk open gehouden.

NEDERZETTINGEN

De Veiligheidsraad noemt in zijn resolutie 2334 (2016) de Joodse nederzettingen in 'bezet gebied' Judea en Samaria een flagrante schending van internationaal recht. Daar is gelet op het voorgaande heel wat op af te dingen. We moeten vaststellen dat de nederzettingen zich bevinden op het oorspronkelijke gebied van het Mandaat dat was aangewezen voor de vestiging van het Joods nationaal tehuis. Hierboven heb ik uiteengezet dat de rechten van het Joodse volk onder het Mandaat nooit zijn vervallen. Daartoe behoort ook het recht op immigratie en vestiging, dat gegarandeerd wordt door artikel 6 van het Mandaat. Joden die zich onder deze voorwaarden vestigen of gevestigd hebben in Judea en Samaria kunnen zich op deze bepaling beroepen. Hierbij moet worden opgemerkt dat de 'Oslo akkoorden', gesloten met de vertegen-

De wapenstilstandslijnen van 1949, die tegenwoordig in de krant meestal de 'grenzen van 1967' worden genoemd, zijn echter geen internationaalrechtelijke grenzen, maar slechts lijnen die het einde van de vijandelijkheden markeren.

woordigers van de Palestijnse Arabieren, de nederzettingen niet illegaal zijn verklaard, maar als een thema noemt waarover onderhandeld moet worden. Het gesloten interim-akkoord uit 1995 tussen Israël en de Palestijnse Arabieren over de 'Westbank' en de Gazastrook bepaalt uitdrukkelijk dat Israël verantwoordelijk is voor de veiligheid van de nederzettingen.

Het IGH heeft echter in zijn Advies van 9 juli 2004 gesteld dat de vestiging van nederzettingen in de volgens het Hof 'bezette' gebieden, zonder meer in strijd is met het internationaal humanitair recht. Dit zou namelijk ingaan tegen het aan een bezettende macht opgelegde verbod om delen van zijn eigen bevolking te deporteren of te verplaatsen naar bezette gebieden (artikel 49 lid 6 van de Vierde Geneefse Conventie). De achtergrond van deze bepaling is de Nazi- en Sovjetpraktijk van massale deportaties gedurende de Tweede Wereldoorlog, waarbij delen van hun eigen bevolking naar bezette gebieden werden gedeporteerd om politieke en raciale redenen, of om die gebieden te koloniseren. Hierboven is al aangetoond dat er geen sprake is van 'bezette gebieden'. Maar zelfs indien men daarvan zou moeten uitgaan, dan nog legt het Hof het verbod in artikel 49 lid 6 veel te ruim uit. Bij vrijwillige vestiging door Joodse

Het is gelet op de geschiedenis wel bijzonder bitter dat het IGH van Israël verlangt om de omstrede gebieden, inclusief het oostelijk deel van Jeruzalem, Jodenrein te maken.

'settlers', die gebruik maken van het in het Mandaat gegeven recht tot vestiging, is van een gedwongen deportatie of verplaatsing immers geen sprake. Het is gelet op de geschiedenis wel bijzonder bitter dat het IGH van Israël verlangt om de vestiging van Joden in de omstrede gebieden, inclusief het oostelijk deel van Jeruzalem, te verbieden en om zo deze gebieden *Judenrein* te maken.

JERUZALEM

De in de inleiding genoemde resolutie van de Algemene Vergadering van de VN (d.d. 30 november 2017) gaat er van uit dat Jeruzalem door Israël bezet gebied is. De resolutie suggereert zelfs dat deze kwalificatie niet alleen betrekking heeft op 'Oost-Jeruzalem', maar op de stad Jeruzalem als zodanig. Onze uiteenzetting hierboven maakt duidelijk dat dit standpunt zeer aanvechtbaar is. Jeruzalem maakt als geheel deel uit van het territorium onder het Palestina Mandaat, dat bestemd is voor de vestiging van het Joods nationaal tehuis. De annexatie door (Trans-) Jordanië van Oost-Jeruzalem doet daar niets aan af. Als uitkomst van de Zesdaagse Oorlog in 1967, waarin Jordanië opnieuw Israël aanviel, herenigde Israël de stad Jeruzalem. Daarmee werd de onder het Mandaat bestaande situatie hersteld. De Knesset nam wetgeving aan om de toepassing van Israëlijs recht in beide delen van de stad mogelijk te maken. Sinds 1967

wordt de vrije toegang tot de heilige plaatsen van joden, christenen en moslims gegarandeerd door de Israëlijsche overheid.

SPECIALE BEHANDELING

In de Preambule van de resolutie wordt ook expliciet verwezen naar de Basis Wet inzake Jeruzalem (1980) en naar de proclamatie van Jeruzalem als hoofdstad van Israël. Deze maatregelen worden als nietig bestempeld. De AV voelt zich blijkbaar vrij om één van de Lidstaten van de VN te bekritisseren vanwege de keuze van zijn hoofdstad. Die Lidstaat blijkt de Joodse staat te zijn. Er is geen ander voorbeeld van een dergelijke kritiek op een Lidstaat vanwege de aanwijzing van een stad als hoofdstad, een keuze, die naar internationaal recht zonder twijfel behoort tot de soevereine bevoegdheden van een staat. De benadering van de AV in deze resolutie is een van de talrijke voorbeelden uit de VN-praktijk van de selectie van de Joodse staat teneinde deze te onderwerpen aan een speciale standaard. Het is de internationale variant van de vele abjecte voorbeelden in de geschiedenis van de speciale behandeling van Joden in de nationale rechtsorde, met andere woorden: antisemitisme.

AFSLUITEND

Een beroep op internationaal recht wordt volop ingezet in de politieke strijd tegen Israël. De in dat verband door velen gebruikte argumenten verdienen een zeer kritische benadering. Zij zien voorbij aan de juridische betekenis van de totstandkoming van de staat Israël op basis van het Palestina Mandaat met zijn unieke karakter. De blijvende juridische betekenis daarvan wordt meestal genegeerd. Verder worden de uitkomsten van de Zesdaagse Oorlog in 1967 op onjuiste wijze gekwalificeerd. De 'gebieden' zijn geen gewone bezette gebieden. We kunnen ze beter, gelet op de verhouding van Israël met de

Palestijnse Arabieren, omstrede gebieden noemen. Verder zijn de nederzettingen niet illegaal. Joden hebben nog steeds een vestigingsrecht in het oorspronkelijk mandaatgebied. Tenslotte is er juridisch niet mis met de uitroeping van het ongedeelde Jeruzalem als de hoofdstad van Is-

raël. Als Israël onderhandelingen aangaat met het leiderschap van de Palestijnse Arabieren is dat niet vanuit een positie waarin bij voorbaat vaststaat dat het geen enkel recht heeft op de omstrede gebieden, inclusief (Oost-) Jeruzalem, zoals velen lijken te suggereren.

RietvelddeJong **RietvelddeJong**
 accountants en belastingadviseurs interim consultancy

Burgemeester Uilkensstraat 24
2861 AE Bergambacht
Telefoon: 0182 – 64 54 54
Fax: 0182 – 35 76 55
E-mail: info@rietvelddejong.nl
www.rietvelddejong.nl

UW BEDRIJF IS ONZE ZORG!

VAN LAAR REKLAME | GROOT FORMAAT PRINTS

SCHAAL 1:1 OF GROTER?

ONTWERP & REALISATIE VAN:

- | Autobelettering | Reklameborden | Gevelreklame |
- | Lichtreklame | Bouwborden | Drukwerk | Reklamezuilen |
- | Promotiekleding | Relatiegeschenken | Groot formaat prints |
- | Presentatiesystemen | Vlaggen- en vlaggenmasten |

VAN LAAR
REKLAME

Bellstraat 15 | 3771 AH Barneveld
 (T) 0342 - 400 968 | (F) 0342 - 400 469
 (E) info@vanlaarreklame.nl | (I) www.vanlaarreklame.nl

Sallux | ECPM Foundation

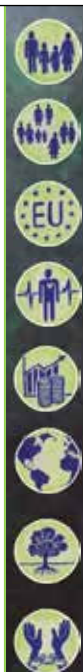
Sallux is een vereniging die fungeert als het Wetenschappelijk Instituut (WI) van de Europese Christelijke Politieke Beweging (www.ecpm.info). Voorheen stond deze organisatie bekend als de Christelijke Politieke Vereniging voor Europa (CPFE). Sallux ondersteunt de ECPM, vooral op het gebied van politieke inhoud door pan-Europese samenwerking en de introductie van analyses, ideeën en beleidsopties. Sallux betekent "Zout en Licht".

De toepassing van relationeel denken en Bijbelse principes zijn op ieder onderwerp denkbaar. Sallux wil haar licht in het bijzonder laten schijnen over de volgende met elkaar verbonden onderwerpen: *familie, maatschappij, de EU (instituties en de volken), bescherming van het (menselijk) leven, de economie, mondiale problemen, het milieu en de fundamentele vrijheden.*

Dit doet Sallux door het:

- organiseren van **Inspirerende evenementen**
- uitbrengen van **Relevante publicaties en studies**
- ontwikkelen van **Creatieve en reële beleidsopties**
- bieden van een **nieuwe visie op de Europese maatschappij**
- pan-Europees **delen en uitwisselen van ideeën met gelijkgezinden**

Towards a **Relational Europe** | www.sallux.eu

'Europa moet stoppen met dubbelhartige houding jegens Israël'

Bas Belder pleit voor veiligheid en welzijn van het Joodse volk binnen en buiten Israël¹

¹ Drs. B. Belder is sinds 1999 lid van het Europees Parlement. Hij is lid van de EP-commissie buitenlandse zaken, vice-voorzitter van de Israëldelegatie voor de betrekkingen tussen de Knesset en het EP en verder lid van de Raad van Bestuur Universiteit Haifa.

EEN GOED BEGIN...

De viering van het 70e geboortjaar van de Joodse staat Israël is in Brussel stellig goed begonnen. De voorzitter van de Knesset, Joeli Edelstein, en een delegatie van Israëlische parlementsleden voerden begin 2018 intensieve gesprekken in het Europees Parlement. Moedgewend!

Bij een van deze zittingen waren ook de ambassadeurs van de EU-lidstaten en vertegenwoordigers van de Europese Commissie uitgenodigd. Tijdens dit zeer informatieve Europees-Israëliësch overleg kwam het belang van de reikwijdte van de onderliggende betrekkingen tot zijn recht. Industrie, handel, transport, wetenschap, cultuur...

Waarom onderstreep ik dit? Sinds mijn aantreden in het Europees Parlement in 1999 dreigen de relaties tussen de Europese Unie (EU) en de Joodse staat Israël voortdurend te worden gereduceerd tot het Israëliësch-Palestijns conflict. In dit contraproductieve proces van pro-Palestijnse blikvernaauwing speelt het Europees Parlement, naast de Europese Raad en Europese Commissie, een bepalende rol. Deze subjectieve stellingname aan Europese zijde helpt Palestijnen niet aan een beter bestaan en bevordert uiteindelijk slechts de impasse in enig Israëliësch-Palestijns vredesoverleg.

ERKENNING JOODSE STAAT

Ik pleit derhalve voor elementaire zuiverheid in de Europese politiek ten aanzien van het Israëliësch-Palestijnse conflict. Een koerswijziging die het Nederlandse beleid eveneens direct aangaat, want 'Den Haag' tekent voortdurend mee met alle Brusselse 'conclusies' over het Midden-Oosten. Een primair punt in de nieuwe Europese benadering van het geschil dient de har-

de eis te zijn aan het Palestijnse kamp van een onvoorwaardelijke erkenning van het Joodse karakter van de staat Israël.

Tot op vandaag herhalen Europese autoriteiten 'de oplossing' voor het conflict: twee staten, een Palestijnse en... Israël. Echter, over de stelselmattige weigering van Palestijnse autoriteiten om de Joodse staat volmondig te erkennen, zwijgt Brussel. Twee Hoge Vertegenwoordigers van de EU, Ashton en Mogherini, sprak ik daar tevergeefs op aan.

Ik herinner me nog levendig hoe enkele jaren geleden tijdens een avondeten in Jeruzalem Israëlische diplomaten de toenmalige EU-ambassadeur in Tel Aviv (!) op de man af vroegen waarom Brussel niet van Ramallah een ondubbelzinnige Palestijnse erkenning van de Joodse staat eiste. De reactie van de ambassadeur leidde tot volslagen onbegrip aan Israëliësch zijde: 'Dat moeten jullie, Israëliërs en Palestijnen, zelf maar onderling regelen.' De tegenreactie lag voor de hand: 'Bemoei je als EU dan helemaal niet met onze zaken.'

EUROPESE DUBBELHARTIGHEID

In een recente wetenschappelijke publicatie over de *The BDS Movement and European Leaders* snijden twee Israëlische specialisten dezelfde kwestie aan. Zij constateren dat de uitspraak van de Spaanse minister van Buitenlandse Zaken, Trinidad Jimenez, in 2011 ('Israel is the homeland of the Jews.') in de Europese context 'unusual' is. Want, zo vervolgen Shimon Stein en Gallia Lindenstrauss, 'while EU-leaders have publically held back from calls to boycott Israel, they have remained quiet on the question of Israel's delegitimization. The European Union has repeatedly declared its support for a two-state solution but refrains from

referring to two states for two nations. Even if there is an understanding amongst EU decision makers that Israel is the state of the Jewish people, they eschew saying so explicitly due, in part, to the lack of consensus on this issue.'

Nog een andere Europese dubbelhartigheid tegenover de Joodse staat wil ik aan de kaak stellen. Altijd weer hoorde ik - als lid van de commissie buitenlandse zaken en (vice)-voorzitter van de Israëldelegatie - Brusselse verzekeringen voor de veiligheid van de staat Israël en zijn inwoners. Hoe ik me dat concreet, militair moet voorstellen, laat ik maar buiten beschouwing. De Israëli's knappen dat al 70 jaar lang, met Amerikaanse ruggensteun, zelf op. Nee, de schoen wringt hier bij het Europees beleid in het Midden-Oosten. Hoe rijmt de EU nauwe samenwerking met doodsvijanden van de Joodse staat (Libanon, Iran) met de veiligheid van Israël?

MEER DAN BEDRIJFSBLINDHEID

Die vraag kwam begin deze eeuw regelrecht op mij af toen het Europees Parlement debatteerde en stemde over een associatieverdrag tussen de

Republiek Libanon en de EU. Als lid van de bevoegde commissie buitenlandse zaken was ik daar direct bij betrokken. Tekstueel werd hoog opgegeven van Europees-Libanese samenwerking bij de bestrijding van terrorisme. Let wel, met een staat, die 'een staat in de staat' toereert, namelijk Hezbollah, sinds haar Iraanse stichting in 1982 internationaal terroristisch actief... Medio januari 2018 propageert de EU-delegatie in Beiroet via twitter dezelfde desinformatie. Hier is meer dan bedrijfsblindheid in het geding.

Nog een slotvraagje aan het Haagse adres: identificeert het huidige kabinet zich met de mollahvriendenschappen van Mogherini?

CADEAU

Bij een verjaardag horen cadeaus. Zo ook voor 70 jaar Joodse staat Israël. Een passend Europees 'cadeau' zou zijn: een Brussels beleid dat veiligheid en welzijn voor het Joodse volk binnen en buiten Israël ondubbelzinnig implementeert! Met als solide fundament een rijke variëteit aan wederzijdse betrekkingen.

VAN STAVEREN

Begrafenisverzorging

Met aandacht, zorg en respect

Gouda en omstreken

(0172) 23 33 38

Wij verzorgen alleen begrafenissen

Vraag vrijblijvend het boekje "Mijn laatste wens" aan.

info@vanstaverenbegrafenisverzorging.nl

Het is al jaren onrustig in het Midden-Oosten, zeker na de Arabische lente van 2011. Voor een bredere blik op de recente ontwikkelingen in en rondom Syrië en Israël gaan we in gesprek met hoogleraar Rob de Wijk, expert in internationale veiligheidsvraagstukken. Hij heeft een confronterende boodschap.

Drs. Jan Schippers, directeur Wi-SGP

'Huidige strategie van Israël is riskant'

Interview met prof. dr. Rob de Wijk, hoogleraar Internationale Betrekkingen en Veiligheid aan de Universiteit Leiden

Momenteel spelen in het Midden-Oosten meerdere conflicten, waarvan vooral de burgeroorlog in Syrië veel aandacht krijgt in de media. Het westen, indertijd met name president Obama, stuurde aan op een regime-change in Syrië. Maar is het probleem wel opgelost als Bashir al Assad vertrokken is?

'Er gaat een vraag aan vooraf, denk ik, en die is of Assad vertrekt. En het antwoord op die vraag is dat hij dat niet zal doen. Daar moeten we mee dealen.'

Zou zijn eventuele vertrek leiden tot grotere problemen, bijvoorbeeld dat Syrië afglijdt naar een falende staat?

'Nee, dat zal volgens mij niet het geval zijn. Het land wordt momenteel in feite gecontroleerd door Iran, Rusland en in mindere mate Turkije. Dus waarom zou er in Syrië een *failed state* ontstaan als Assad vertrekt? Ik zou niet weten waarom. Mocht Assad wel vertrekken, dan komt er in zijn plaats gewoon een 'nieuwe Assad.'

'Kijk maar naar wat er gebeurd is in Egypte. De

ene president ging weg, lang leve de volgende president. Sisi is daar nu aan de macht. Voor de situatie in Syrië geldt bovendien dat teveel omringende landen daarop invloed uitoefenen. Het valt daarom niet te verwachten dat Syrië zomaar ineens een heel andere kant opgaat.'

Wat ons in Europa en Amerika rest, is dus hopen dat de burgeroorlog in Syrië zo snel mogelijk ten einde komt?

'Dat kun je inderdaad hopen, maar hoop is geen strategie. Dus de vraag is wat wij dan aan de situatie in Syrië kunnen doen. Het antwoord is heel eenvoudig: niets.'

'We hebben onszelf uitgerangeerd. Door de harde eis te stellen dat Bashir al Assad weg moet hebben wij onszelf alle opties uit handen geslagen om ook maar iets van een constructieve bijdrage aan een oplossing te kunnen leveren. In strategisch opzicht is dat een blunder van de bovenste plank geweest. Ik heb dat altijd ongehoorlijk onverstandig gevonden. En nu zien we allemaal wat de consequenties ervan zijn.'

Op welke manier speelt hier een bredere geopolitieke tegenstelling mee, waarin met name Iran en Saoedi-Arabië elkaar beconcurreren en waarin ook Rusland, Turkije, Egypte, Europa en de VS betrokken zijn? En natuurlijk ook Israël zijn rol speelt. Kunt u wat duidelijkheid scheppen in deze kluwen van internationale belangentegenstellingen en gelegenheidscoalities?

'Het beeld is minder ingewikkeld dan het op het eerste gezicht lijkt. De laatste tijd is Assad aan de winnende hand, omdat hij steun krijgt van Rusland. Het grootste deel van Syrië heeft hij weer onder controle. In een paar enclaves is dat nog niet het geval, zoals bij Idlib of Afrin in het noorden en in de omgeving van Damascus. Het Syrische leger zal deze gebieden ongetwijfeld

De laatste tijd is Assad aan de winnende hand, omdat hij steun krijgt van Rusland. Het grootste deel van Syrië heeft hij weer onder controle.

'schoonvegen', om het maar even cru te zeggen. Kortom, het is een kwestie van tijd voordat IS en andere oppositiegroepen uit Syrië verdreven zijn. Dan ontstaat er een nieuwe situatie, die ik zou willen typeren als een tweedeling van Syrië. In het oosten hebben de Koerden (gesteund door de Amerikanen) het voor het zeggen (hun enclave in het westen zullen ze wel kwijtraken); in het westen heeft Assad (gesteund door de Russen en door Iran) de touwtjes in handen. Dat is eigenlijk wat er op dit ogenblik lijkt te gaan gebeuren.'

Wat kunt u zeggen over de rol van Iran in Syrië?

'Iran zal een belangrijke vinger in de pap houden, alleen al omdat dit land ook gesteund wordt door Rusland. Dit betekent dat bijvoorbeeld ook dat Hezbollah, een anti-Israëliëse organisatie, meer gesteund en gefaciliteerd zal gaan worden dan het geval was. Behalve wanneer Rusland vindt dat het te gortig wordt of Iran teveel macht in Syrië krijgt en erop aan gaat sturen dat Rusland zelf weg moet.'

'Uiteindelijk zullen Assad en de Russen de aanwezigheid en rol van Iran in Syrië vooral instrumenteel beoordelen. Dus wanneer Assad zijn positie heeft herpakt, heeft hij de steun van Iran niet meer nodig en zal hij Iran bedanken voor de nuttige diensten die het heeft geleverd, maar wel zijn land uitzetten.'

En wat zijn de consequenties voor Israël?

'Ik denk dat Israël een serieus probleem heeft.

De druk op Israël wordt direct vanuit Iran en indirect via Hezbollah alleen maar groter. Daar kan Amerika weinig aan doen. Sterker: Amerika heeft enkel olie op het vuur gegooid door Jeruzalem als hoofdstad van Israël te erkennen en zijn ambassade daar naar toe te verplaatsen. Hierdoor is de animositeit in de regio alleen maar groter geworden. En de kans bestaat dat de bewegingsvrijheid voor Israël nog minder wordt, terwijl de ruimte voor dat land al zeer beperkt is.'

Vormt Iran inderdaad de allergrootste bedreiging voor Israël?

'Als je ziet wat Iran op het ogenblik aan het doen is, dan moet je constateren dat ze buitengewoon handig bezig zijn door de inzet van hun revolutionaire garde en hun steunverlening aan wat wij terroristische organisaties noemen. Op die manier zorgt Iran ervoor dat zijn invloed in de regio wordt versterkt. Iran steunt Assad, is anti-Israël en steunt daarom groepen die dat ook zijn. Verder is Iran sjiietisch, dus anti-soennitisch en daarom ook anti-Saoedi-Arabië.'

Moet Europa meer op z'n hoede zijn voor Iran? Kan de Iraanse dreiging zich ook tegen Europese landen keren?

'Nee, het betreft een regionaal conflict. Dus van enige retoriek van Iran richting het westen ben ik niet onder de indruk. De vraag is veeleer: willen wij stabiliteit in het Midden-Oosten en willen we daarbij een constructieve rol spelen? Hebben wij nog belangstelling voor de olie die daar in de grond zit? Het antwoord is: ja. Zijn we bereid om de daad bij het woord te voegen als het gaat om bijvoorbeeld democratie, mensenrechten en zelfbeschikkingsrecht van volkeren. Wat vinden we daarvan? Vinden we dat er sprake moet zijn van een behoorlijk bestuur in de regio? En welke bijdrage leveren we daar dan aan? Dit

soort vragen moeten we onszelf stellen. Als dit is wat je wilt, dan moet je bij de regio betrokken zijn en een strategie opstellen, een route uitzetten die aangeeft op welke manier je deze doelstellingen wilt realiseren. Maar wanneer je het niet belangrijk vindt, dan laat je het gewoon gaan.'

Vormt Turkije ook een serieuze (potentiële) bedreiging voor Israël, net als Iran?

'Wat Turkije wil en waar het op dit moment stevig werk van maakt, is een bufferzone in Syrië inrichten tussen de Turkse buitengrens en het gebied van de Koerden die in het zuiden van Syrië wonen. Daarbij gaat het trouwens niet alleen om de Syrische Koerden, maar ook om de Iraakse Koerden. Turkije zal er alles aan doen om te voorkomen dat er een Koerdische staat tot stand komt.'

Wat te denken van de retoriek die de Turkse president Erdogan uit in de richting van Israël?

'Ik zou de Turkse president ook op dit punt maar heel serieus nemen. Erdogan is, net als de presidenten van Rusland en Amerika dat doen voor hun land, duidelijk bezig om de beleidslijn 'Turkije first' uit te dragen. Op dit moment betekent dit dat hij primair gefocust is op de Turkse veiligheidsbelangen. Dat heeft grote consequenties. Turkije koestert al heel lang de wens voor een bufferzone aan de zuidgrens en ziet nu haar kans schoon om een dergelijke zone te realiseren. Dan kunnen ook de vluchtelingen vanuit Turkije daar naar toe terugkeren. Eigenlijk wil

Turkije zal er alles aan doen om te voorkomen dat er een Koerdische staat tot stand komt.

Israël kan niet blijven doorgaan met het beroep op het verleden, bijvoorbeeld op de Holocaust. Ik weet dat dit erg gevoelig ligt en dat je dit eigenlijk niet mag zeggen. Het is niet politiek correct, maar ik zeg het toch: het argument raakt uitgewerkt.

Turkije graag dat Assad vertrekt, maar wanneer Assad die bufferzone accepteert, zou Turkije in ruil daarvoor Assad kunnen accepteren als president van Syrië.'

Nu Israël: de tweestatenoplossing die Europa en de VS graag willen, gaat die realiteit worden?

'Het eerste wat daarvoor nodig is, is de politieke wil om een dergelijke oplossing te bewerkstelligen. Ik constateer dat het ontbreekt aan die politieke wil, ook in Israël. Bij het huidige Israëlische kabinet is die zeker niet aanwezig. Dat zal niet snel overstag gaan.'

Is de tweestatenoplossing volgens u wenselijk?

'Ja. Maar als de bereidwilligheid bij beide partijen ontbreekt, om wat voor reden dan ook, begin je uiteindelijk helemaal niets.'

'De voornaamste argumentatie van Israël is dat zij de Westbank niet willen opgeven, omdat het anders een broedplaats wordt van terrorisme, een tweede Gazastrook. Maar het eigenlijke probleem is zo langzamerhand dat de Israëlische regering door deze opstelling bezig is een patstelling te creëren waar zij niet meer uitkomt. En verder neemt ook de belangstelling voor het

conflict af. Je merkt gewoon dat veel westerse landen hun vingers er niet meer aan willen branden.'

'Daarom kan Israël niet blijven doorgaan met het beroep op het verleden, dus bijvoorbeeld op de Holocaust. Ik weet dat dit erg gevoelig ligt en dat je dit eigenlijk niet mag zeggen. Het is niet politiek correct, maar ik zeg het toch: het argument raakt uitgewerkt. Het land bestaat inmiddels al 70 jaar en kan zich zo'n houding niet langer permitteren. Want doordat het argument sleets is geraakt, zullen steeds meer landen Israël gaan behandelen als een gewoon, normaal land dat geen bijzondere bescherming behoeft.'

Dat is een confronterende boodschap voor Israël.

'Ik heb dit ook zelf in Israël aan de orde gesteld en meer dan eens besproken met Israëli's. De eerste reactie is vaak dat ze verschrikkelijk boos worden. Maar ik benadruk dan de realiteit, want het is wel zo. De feiten kun je niet negeren. Het lijkt mij dat zich hier een groot probleem voor Israël gaat voordoen. Want de huidige strategie van de Israëlische regering is riskant, omdat die als effect heeft dat Israël andere landen van zich vervreemdt – ik doel dan op staten die met het land sympathiseren of zich redelijk welwillend opstellen tegenover Israël. In veel van die landen, ook in Nederland, hoor je politieke retoriek, mooie woorden die gunstig klinken voor Israël, maar die woorden worden niet opgevolgd door daden die daar mee overeenstemmen. Natuurlijk zegt niemand dat Israël er niet mag zijn, maar het is ook zo dat niemand echt zijn handen uit de mouwen steekt. En het lijkt er sterk op dat Israël zich dat onvoldoende realiseert.'

Gaat de VS er ook toe over om Israël te behandelen als een normale staat?

'President Obama heeft dat al gedaan, maar

president Trump gaat nu weer de andere kant op. Hij doet een stap naar voren door de Amerikaanse ambassade naar Jeruzalem te verplaatsen. Daardoor wordt het er allemaal niet gemakkelijker op. Want deze actie leidt tot een scheuring in het westerse kamp. Amerika staat er nu heel anders in dan Europa. Dat betekent dat Israël door deze affaire ogenschijnlijk nog maar één echte bondgenoot overhoudt: de VS. In woorden staat Europa nog wel aan de kant van Israël, maar doordat de Europese landen de VS niet met daden steunen is dat bondgenootschap enorm verzwakt.'

De Europese Unie meent dat de VS zich nu te partijdig opstelt in het conflict tussen Israël en de Palestijnen. Kan de EU de rol van bemiddelaar in het conflict overnemen van de VS?

'Nee, dat kan de EU niet, maar de Europese lidstaten willen dit ook niet eens. Ze zullen doorgaan met wat steun verlenen aan de Palestijnen en wat andere kleine projecten steunen, maar verder zullen zij zich echt afzijdig willen houden en zich niet in het conflict mengen. Dat heeft in belangrijke mate te maken met de binnenlandse politieke situatie in Israël. Het ontbreekt aan bereidheid om de patstelling met de Palestijnen te doorbreken. De sleutel daarvoor ligt toch echt bij Israël zelf.'

'Europa heeft zich duidelijk uitgesproken voor een tweestatenoplossing, maar als die er niet komt dan zal de belangstelling voor dit conflict afnemen, ook al omdat er veel belangrijkere

Het ontbreekt aan bereidheid om de patstelling met de Palestijnen te doorbreken. De sleutel daarvoor ligt toch echt bij Israël zelf.

brandhaarden elders in de wereld zijn die om aandacht vragen.'

Het Water Resources Institute voorziet dat er rond 2040 kritieke watertekorten zullen zijn in tweederde van de Arabische landen. De vraag naar (zoet)water zal in de nabije toekomst alleen maar toenemen, m.n. door opkomende middenklasse in de regio. Merkt u dat de (toekomstige) waterschaarste nu al een rol van betekenis speelt?

'Het probleem van de waterschaarste is volgens mij vooral een technisch probleem dat met goede maatregelen en beter management valt op te lossen. Er wordt overigens al decennialang over gediscussieerd. Als je kijkt naar de Jordaan, dat is een heel kleine rivier. Een stroompje van niks. Dus voor Israël heeft het waterprobleem vooral een lokale impact, maar geen regionale, laat staan invloed op het internationale gebeuren.'

De olievoorraden in de Arabische regio zullen over enkele decennia opraken. Is de invloed van dat feit nu reeds merkbaar op de politiek van landen in het Midden-Oosten?

'Er zit geen olie in de Israëliëse grond. Maar wel in andere landen in het Midden-Oosten, zoals Iran en Saoedi Arabië. In de conflictstof tussen die landen speelt de olie wel degelijk een rol.'

Experts stellen dat er sprake is van een identiteitscrisis van de Arabische wereld. In reactie daarop doet zich een herleving van de islamitische religie voor.

'Het klopt dat er al jarenlang sprake is van een revival van religie in het Midden-Oosten. Dit komt vooral tot uiting in de opkomst van het fundamentalisme. Dat is niets nieuws. Het is een reactie op de modernisering in het Midden-Oosten die door de meer seculiere of westerse-georiënteerde regimes van olierijke staten

in gang werd gezet en door de olieopbrengsten in een hogere versnelling kwam. De transformatie van de samenleving 'triggerde' de meer traditionele bevolking buiten de stedelijke elites.'

'Wij kunnen ons dat niet zo goed voorstellen. Want als wij foto's van de situatie in ons land van veertig jaar terug bekijken, dan zien we wel veranderingen, maar die zijn graduëel. Er rijden wat andere auto's, maar voor de rest is er niet zo gek veel gewijzigd. De basisstructuren die er toen waren, zijn er nog steeds. In de landen van het Midden-Oosten is dat totaal anders. Als je foto's ziet van Dubai, Abu-Dhabi of Bahrein uit de jaren '70, dan zie je een totaal andere samenleving. Mensen leefden toen in tenten in een woestijngebied, waar nu de hoogste wolkenkrabbers ter wereld staan.'

'In een vrij kort tijdsbestek hebben daar zeer grote veranderingen plaatsgevonden. Er vormde zich een bovenlaag van de bevolking die zich sterk richtte op de westerse cultuur van Europa en de VS. Dat lokte het religieuze fundamentalis-

me uit onder brede lagen van de bevolking die deze ingrijpende veranderingen niet kon meemaken.'

Hoe reageer je als westers land verstandig op deze revival van religie? Hoe kunnen wij bijdragen aan de vrede in de samenleving, ook in het Midden-Oosten?

'De vraag is überhaupt of je als westers land daar invloed op kunt uitoefenen. Ik denk dat dat een illusie is. We zitten nu in een situatie waarin de machtsverhoudingen in de wereld tussen grote landen aan het verschuiven zijn. Rusland is assertiever aan het worden. Europa heeft daarvoor in het Midden-Oosten niets meer in te brengen. Helaas zitten we nog steeds in de modus dat we denken dat we het wel kunnen regelen, maar dat is dus niet meer zo. Kijk maar naar de situatie in Syrië. Hoogstens kunnen we de Koerden een beetje steunen, maar dat brengt ons al gauw op ramkoers met NAVO-bondgenoot Turkije.'

Over Rob de Wijk

Prof. dr. Rob de Wijk (Dordrecht, 1954) is hoogleraar Internationale Betrekkingen en Veiligheid aan de Universiteit Leiden (Institute of Security and Global Affairs). Verder is hij oprichter en vanaf 2007 directeur van het Haags Centrum voor Strategische Studies (HCSS). Daarnaast bekleedt hij adviesfuncties in binnen- en buitenland. In de media treedt hij vaak op als commentator op het gebied van veiligheidsvraagstukken en Europese integratie.

Rob de Wijk studeerde geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen. Voor zijn doctoraalscriptie *Inflexible response? De invloed van de strategische nucleaire pariteit op het kernwapenbeleid* kreeg hij de Huizinga-Kaegi-prijs en de Röling-prijs. In 1989 promoveerde hij op de dissertatie *Flexibility in response? Attempts to construct a plausible strategy for NATO, 1959-1989*.

Recente publicaties van zijn hand zijn: *De nieuwe revolutionaire golf* (2016); *Power Politics, How China and Russia Reshape the World* (2015) en *Machtspolitiek* (2015). Eerder publiceerde hij o.a. over de welvaart van Nederland die niet langer vanzelfsprekend is: *5 Over 12* (2012) en *Toestanden in de wereld* (2008) en over de toekomst van de Europese Unie: *Supermacht Europa* (2005).

'Als westerse landen moeten we een keer aavaarden dat onze macht beperkt is. De instrumenten en mogelijkheden die we hebben om in landen van het Midden-Oosten een door ons gewenst behoorlijk (democratisch) bestuur te realiseren, waren al een hele tijd zeer beperkt, maar die zijn nu gereduceerd tot nihil. We kunnen dus niets meer uitrichten omdat we te laat zijn geweest en in het verleden een verkeerde strategie volgden die gebaseerd was op ideologische en idealistische overwegingen. Idealisme is geen strategie.'

Dit klinkt als een pessimistische slotsom...

'Zo ongeveer iedereen wil graag optimistische dingen horen over hoe we het allemaal kunnen regelen. Maar dan hadden we dat de afgelopen decennia moeten doen. En dat is gewoon niet

gedaan. We hebben andere keuzes gemaakt. Het helpt ons niet als we nu gaan klagen dat het niet lukt. Het tij is verlopen. Je kunt dit niet optimistisch samenvatten zonder de waarheid geweld aan te doen.

Er is ook geen magische oplossing voor dit probleem. Tot tien jaar geleden hadden we een kans, maar die hebben we niet benut. En vandaag de dag is onze invloed weg die er vroeger nog wel was. Het is zoals het is.'

'Een sprekend voorbeeld hiervan is onze opstelling ten aanzien van Syrië. Dan zijn we weer terug bij het begin van ons gesprek. Met onze harde eis dat Assad eerst weg moest om de weg te banen voor een oplossing die wij hadden bedacht, hebben we ons totaal buiten de orde geplaatst. Dat is het gevolg van een slechte strategie, slecht denkwerk en een slechte politiek.'

In 1947 accepteerden de Verenigde Naties het 'Partition Plan for Palestine' dat beoogde een Palestijnse en Israëliische staat op te richten met een aparte status voor Jeruzalem. Vanaf het prille begin was dit plan een doodgeboren kindje omdat het door de voltallige Arabische wereld werd afgewezen. David ben Gurion riep daarom op 14 mei 1948 de staat Israël uit en een dag later werd deze nieuwe staat aangevallen door Arabische legers met de bedoeling Israël te vernietigen.

Martin Janssen, arabist, onderzoeker en publicist 'Arabische wereld'

Hoe het Israëliisch-Palestijnse conflict op te lossen?

Dat het allemaal heel anders zou verlopen is thans geschiedenis maar er werden indertijd twee problemen gecreëerd die doorwerken tot op heden.

Allereerst zouden er als gevolg van de oorlog zo'n 700.000 Palestijnen op de vlucht slaan en in Arabische buurlanden terechtkomen die weigerden hen te integreren. Deze ontheemde Palestijnen een nieuwe nationaliteit aanbieden, impliceerde namelijk een *de facto* erkenning van

het bestaan van de staat Israël. Dat was voor de Arabische regimes in deze periode ondenkbaar. Het 'Partition Plan' van de Verenigde Naties had een internationalisering van Jeruzalem voor ogen gestaan, maar als gevolg van de Arabische weigering om hun verantwoordelijkheid voor Palestijnse vluchtelingen te dragen werd dit probleem geïnternationaliseerd. De 'United Nations Relief and Work Agency' (UNRWA) werd in het leven geroepen. Deze organisatie zou de illusie

versterken dat deze Palestijnen een 'recht op terugkeer' naar Israël hadden. Deze claim vormde door de decennia heen, naast de status van Jeruzalem, de belangrijkste hindernis voor vrede.

GEEN HULP VOOR JOODSE VLUCHTELINGEN

De stichting van Israël en de daaropvolgende oorlog veroorzaakten nog een ander drama dat merkwaardig genoeg onderbelicht blijft in westerse media. Bijna een miljoen Joden werden uit wraak en met achterlating van al hun bezittingen uit Arabische landen verdreven. Zonder dat de Arabische wereld dat beseftte, betekende dit een enorme intellectuele, culturele en economische aderslating. Het was een etnische zuivering waarin men bij nabeschouwing een voorbode zou kunnen zien van de christelijke exodus die momenteel in het Midden-Oosten plaatsvindt. Voor deze Joodse vluchtelingen werd echter geen speciale hulporganisatie opgericht omdat zij zelf in het westen of in Israël een nieuw bestaan opbouwden. Een recht dat de Arabische landen de Palestijnse vluchtelingen in hun midde- den echter ontzegden, waardoor het schier onoplosbare Palestijnse vluchtelingenprobleem ontstond dat bedoeld of onbedoeld mede door de UNRWA zou worden gecontinueerd.

RELIGIEUZE MOTIEVEN

Ten tijde van de stichting van Israël waren in de meeste Arabische landen regimes aan de macht gekomen die een socialistisch profiel hadden en de ideologie van het Arabisch nationalisme aanhingen. Het waren seculiere regimes en het Palestijns-Israëlische vraagstuk werd daarom in het raamwerk geplaatst van een Palestijnse nationale strijd voor zelfbeschikking. De religieuze component leek afwezig, maar hier kan men wel vraagtekens bij plaatsen. Kemal Atatürk in Turkije, Shah Pahlavi in Perzië en president Nasser in Egypte – om enkele namen te noemen – had-

Bijna een miljoen Joden werden uit wraak en met achterlating van al hun bezittingen uit Arabische landen verdreven.

den met voortvarendheid de modernisering van hun samenlevingen ingezet maar het waren vooral de stedelijke elites in hun landen die deze agenda omarmden. Het conservatieve platteland bleef diepreligieus en wees deze modernisering af als on-islamitisch. Hierop konden later organisaties zoals de Moslimbroeders op voortbouwen. De Egyptische Moslimbroeders hadden reeds in 1948 hun eigen kaders gestuurd om tegen Israël te vechten en zij werden uitsluitend gedreven door religieuze motieven. Palestina was voor hen een onlosmakelijk onderdeel van de islamitische Ummah en het was daarom onvoorstelbaar dat het Joodse volk dat in de koran door Allah wordt vervloekt hier een eigen staat zou stichten. Het waren de door de Arabieren verloren oorlogen tegen Israël in 1948 en 1967 die het einde inluiden van het Arabische nationalisme. Het hierdoor ontstane vacuüm werd geleidelijk aan opgevuld door allerlei vormen van politieke islam. De Palestijnse Hamas is hiervan een voorbeeld en alhoewel het een terreurbeweging is, komt Hamas in elk geval de verdienste toe dat inzichtelijk werd dat het conflict met Israël voor de islamitische wereld in essentie van religieuze aard was. Vooral in Europa wordt dit laatste moeilijk begrepen.

VERDEELDHEID ONDER ARABIËREN

De Arabische regimes die na de Tweede Wereldoorlog aan de macht kwamen, bleken niet in staat om hun landen werkelijk te ontwikkelen en lagen bovendien voortdurend met elkaar overhoop. Dit werd stevast duidelijk tijdens bijeen-

Veel Arabische staten zijn reeds tot de conclusie gekomen dat het naar regionale hegemonie strevende Iran het werkelijke probleem in het Midden- Oosten is.

komsten van de Arabische Liga, maar het Israëliisch-Palestijnse conflict diende hierbij steevast als een dankbare bliksemafleider. In slotcommuniqués werd altijd eendrachtig de Israëliische 'agressie' veroordeeld en lippendienst bewezen aan hun Palestijnse broeders die ze ondertussen in 'vluchtelingenkampen' lieten wegwijnen. Hierdoor ontstond het beeld dat de strijd tussen Israël en de Palestijnen dé oorzaak was van vrijwel alle problemen in de regio. De Arabische wereld slaagde erin om Europa hiervan te overtuigen, maar het was de zogenoemde Arabische lente van 2011 die dit idee verpulverde. Van Tunesië tot Jemen braken er onlusten uit die in geen enkel verband stonden met het Palestijnse vraagstuk.

TWEE HORDEN OP WEG NAAR VREDE

De oorlogen en burgeroorlogen die momenteel grote delen van het Midden-Oosten teisteren, zouden Europa duidelijk moeten maken dat de werkelijke problematiek in deze regio elders ligt. Veel Arabische staten zijn reeds tot de conclusie gekomen dat het naar regionale hegemonie strevende Iran het werkelijke probleem in het Midden- Oosten is. Veelzeggend is hierbij dat de twee niet-Arabische staten Iran en Turkije de nieuwe Palestijnse beschermheren zijn. En ze vinden hierbij de Europese Unie aan hun zijde die van Syrië tot Libië haar machteloosheid heeft bewezen, maar die in het Palestijnse vraagstuk een laatste kans ziet om in deze regio haar relevantie te claimen. Een toenemend aantal Arabi-

sche soennitische landen willen het Palestijnse vraagstuk zo snel mogelijk uit de wereld helpen, omdat het een struikelblok vormt om op politiek, militair en economisch gebied direct met Israël zaken te kunnen doen. Om het Palestijns-Israëliische conflict op te lossen dienen echter twee belangrijke horden te worden genomen. Allereerst de status van Jeruzalem wat samenhangt met de betekenis van deze stad binnen de islam. En vervolgens de kwestie van de Palestijnse vluchtelingen die intrinsiek verbonden is met de UNRWA.

HORDE 1: JERUZALEM

Na de Holocaust die niet in de islamitische wereld maar in het christelijke Europa plaatsvond, begonnen kerken toenadering te zoeken tot het Jodendom. Er werden belangrijke theologische vorderingen gemaakt maar deze joods-christelijke dialoog lijkt in toenemende mate gegijzeld te worden door de interreligieuze ontmoetingen tussen het christendom en de islam. Christelijke kerken hebben het mantra van de drie Abrahamitische godsdiensten geaccepteerd, waarbij genegeerd wordt dat de islam in essentie de ontkenning is van de Bijbelse Heilsgeschiedenis. De stad Jeruzalem vormt hierbij een scharnierpunt omdat de islamitische claims op deze stad de Joodse wortels ervan proberen te ontkennen. De storm van verontwaardiging die in de islamitische wereld ontstond nadat de Amerikaanse president Trump de stad Jeruzalem had erkend als de hoofdstad van Israël, maakte duidelijk dat de aanspraak van de Palestijnen op Jeruzalem vooral van theologische aard is. Het loont daarom de moeite om de islamitische claims op Jeruzalem te onderzoeken.

JERUZALEM NIET IN KORAN

Sprekende over deze islamitische claims, dient een onderscheid te worden gemaakt tussen

theologische en historische aanspraken. We beperken ons hier tot de theologische aanspraken van de islam op Jeruzalem, waarbij gesteld wordt dat Jeruzalem na Mekka en Medina de derde heilige stad van de islam is. Deze theologische claim wordt gefundeerd op twee verschillende koranverzen, die over twee gebeurtenissen in het leven van Mohammed verhalen die feitelijk los van elkaar stonden maar in de loop van de ontwikkeling van het islamitische denken met elkaar verbonden werden. Het gaat hier om een geheimzinnige nachtelijke tocht die Mohammed heeft gemaakt en de opklimming van Mohammed in het gezelschap van de engel Gabriël naar de zeven hemelen.

Soera 17 van de koran, die haar titel ('de nachtelijke reis'/ 'Isra') ontleent aan deze gebeurtenis, begint met het volgende vers: 'Lofprijzing aan Hem, die Zijn dienaar des nachts deed reizen van de gewijde moskee naar de verst verwijderde moskee waarvan Wij de omtrek gezegend hebben'.

Terwijl in de Bijbel de naam van de stad Jeruzalem talloze malen voorkomt, wordt Jeruzalem in de koran niet één keer vermeld en vanuit theologisch perspectief is de islamitische claim op Jeruzalem feitelijk uitsluitend gebaseerd op bovenstaand vers. Dit koranvers 17,1 stelt ons echter voor enkele wezenlijke problemen. Ten eerste stelt het vers dat God Zijn dienaar een nachtelijke reis heeft doen maken. Uiteraard heeft de koranexegese vanaf het begin gesteld, dat met deze dienaar Mohammed wordt bedoeld, maar feit blijft dat er geen naam wordt

genoemd. 'al-Aqsa' is Arabisch voor 'de verst verwijderde' en volgens latere koranexegeten wordt hiermee de al-Aqsa moskee in Jeruzalem bedoeld.

Het tweede probleem heeft van doen met topografie. De Arabische tekst stelt dat deze dienaar des nachts reisde van de 'gewijde moskee naar de verst verwijderde moskee'. 'De gewijde moskee' kan probleemloos worden geïdentificeerd als de Kaaba in Mekka. Maar de 'de verst verwijderde moskee' is problematischer.

De islamitische traditie plaatst deze nachtelijke reis van Mohammed in het jaar 621. De Arabische veroveraars bereikten Jeruzalem echter pas in 638, wat betekent dat er in 621 nog helemaal geen moskee was in Jeruzalem.

De islamitische traditie is deze nachtelijke tocht gaan verbinden met een andere gebeurtenis in het leven van Mohammed. In de islamitische tradities (en dus *niet* in de koran) lezen we dat Mohammed naar de hemel is opgeklommen en het zijn de islamitische geleerden die pas in later tijd deze gebeurtenis met de nachtelijke reis zijn gaan verbinden waarover in soera 17,1 wordt gesproken. In de loop der eeuwen heeft zich vervolgens het volgende dogma ontwikkeld: Mohammed heeft op het paard Buraq in gezelschap van de engel Gabriël een nachtelijke reis naar Jeruzalem ondernomen. Hij heeft zijn paard vastgebonden aan de westelijke muur die door moslims daarom de 'Buraq-muur' wordt genoemd om vervolgens van hieruit naar de hemel op te klimmen. De hele theologische claim van de islam op Jeruzalem als heilige stad voor de islam is dus feitelijk gebaseerd op koranvers 17,1 waarin wordt gesproken over een nachtelijke tocht die Gods dienaar van de Kaaba in Mekka naar de 'verst verwijderde moskee' voerde. Vergeleken met het belang van Jeruzalem in de Joodse en christelijke heilsgeschiedenis zijn de theologische aanspraken van de islam op

Terwijl in de Bijbel de naam van de stad Jeruzalem talloze malen voorkomt, wordt Jeruzalem in de koran niet één keer vermeld.

Jeruzalem dus uiterst mager. Vanuit theologisch perspectief kan men verdedigen dat het een misverstand is om de waarde van Jeruzalem binnen de drie monotheïstische godsdiensten gelijk te stellen. Het is noodzakelijk om hier openlijk over te durven spreken als men het Palestijns-Israëliische conflict inderdaad wil oplossen.

HORDE 2: PALESTIJNSE VLUCHTELINGEN

Naast Jeruzalem vormt de kwestie van de Palestijnse vluchtelingen een heet hangijzer. De UNRWA is de 'United Nations Relief and Work Agency' die op 8 december 1949 door de Verenigde Naties werd opgericht en die op 1 mei 1950 haar werkzaamheden begon. Vermeld werd reeds dat als resultaat van de stichting van Israël en de daaropvolgende Arabisch-Israëliische oorlogen in deze periode bijna een miljoen Joden uit Arabische landen werden verdreven. Ze kwamen in het westen of in Israël terecht waar ze integreerden en een nieuw leven begonnen en sindsdien werd er niets meer over hen vernomen. Heel anders zou het echter de Palestijnse vluchtelingen vergaan die in Palestina zelf of in Arabische buurlanden terechtkwamen. Bijna 70 jaar na het oprichten van de UNRWA verblijven ze nog steeds als meestal statenloze vluchtelingen in kampen verspreid over het Midden-Oosten. Het is de UNRWA die geacht wordt voor deze vluchtelingen te zorgen. Maar het is de vraag of de UNRWA voor deze Palestijnse vluchtelingen een zegen of vloek is. Symboliseert de UNRWA de sympathie en hulpvaardigheid van de internationale gemeenschap of is het een organisatie die de Palestijnse vluchtelingen feitelijk gegijzeld houdt met een onrealistische visie op hun toekomst? De UNRWA blijkt op enkele essentiële punten heel anders te functioneren dan haar moederorganisatie UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) die

namens de Verenigde Naties voor alle vluchtelingen wereldwijd verantwoordelijk is, uitgezonderd de Palestijnen. Het eerste belangrijke verschil is dat de UNRWA in tegenstelling tot de UNHCR de vluchtelingenstatus van Palestijnen als erfelijk beschouwt. Van de oorspronkelijke Palestijnse vluchtelingen die tussen 1946 en 1948 op de vlucht sloegen, zijn er momenteel waarschijnlijk nog enkele tienduizenden in leven. Volgens de statistieken van de UNRWA bedraagt het huidige aantal Palestijnse vluchtelingen echter 4.950.000. Het zijn de nakomelingen van de vluchtelingen van het eerste uur die hun trieste status erfden van hun voorouders. Een studie van 'Oxford Academic' wees er reeds in 2009 op dat het aantal Palestijnse vluchtelingen de komende decennia zal toenemen tot ruim 15 miljoen in geval de UNRWA haar criteria niet wijzigt.

ERFELIJKE VLUCHTELINGENSTATUS?

Een tweede belangrijk verschil tussen de voor Palestijnse vluchtelingen verantwoordelijke UNRWA en de UNHCR betreft de doelstellingen die beide organisaties nastreven. De UNHCR probeert wereldwijd de bij haar geregistreerde vluchtelingen in veilige landen onder te brengen (resettlement) waar ze vervolgens een nieuw bestaan kunnen opbouwen. De UNRWA daarentegen hamert voortdurend op de 'status' van Palestijnse vluchtelingen en hun recht op terugkeer naar Israël. Hiermee betreft de UNRWA echter een politieke positie die de van haar veronderstelde neutraliteit als hulporganisatie ondergraaft. De werkwijze en doelstellingen van de UNRWA ter discussie stellen, lijkt daarom een vereiste om het conflict tussen Palestijnen en Israël op te lossen. Waarbij het redelijk is om de vraag naar voren te brengen waarom Palestijnen het enige volk ter wereld zijn wiens vluchtelingenstatus erfelijk is.

**Word vriend van het CIDI.
Uw steun is hard nodig. Juist nu!**

Het Centrum Informatie en Documentatie Israel (CIDI) is een onafhankelijke Nederlandse stichting, die onlosmakelijk betrokken is bij Israel. Het CIDI komt op voor het recht op vrede en veiligheid in Israel en het Joodse volk, waar ook ter wereld.

Uw steun is hard nodig voor ons werk. Voor 50 euro per jaar, belastingaftrekbaar, bent u Vriend van CIDI. Vrienden ontvangen onze Israel Nieuwsbrief en uitnodigingen voor onze activiteiten. Ga naar www.cidi.nl/steun-cidi/ voor meer informatie.

CIDI centrum
informatie en
documentatie
ISRAEL

CIDI
Postbus 11646
2502 AP Den Haag
Nederland

Het jaar 2018 is een jaar om te vieren en om vooruit te kijken voor het Joodse volk. 2017 was een jaar van gedenken en herdenken, niet alleen voor het Joodse volk, maar ook voor de Arabische bevolking van het Heilige Land. Vrijwel onzichtbaar tussen deze twee bevolkingsgroepen leeft een minderheid van christenen. Wat is hun maatschappelijke positie en toekomstperspectief?

Esther Grisnich, programmacoördinator Youth Peace Initiative en onderzoeker bij SEN

Christenen in het Heilige Land

In 2017 herdacht het Joodse volk de overwinning van de Zesdaagse Oorlog 50 jaar geleden, het honderdjarig bestaan van de Balfour declaration, het innemen van Jeruzalem door Lord Allenby en het begin van het Britse mandaat. Voor het Arabische volk was er niets te vieren, maar slechts te herdenken. De naweeën van Nakba, de catastrofe die het Arabische volk tijdens de Zesdaagse Oorlog trof als medebewoners van het toenmalig Palestina, laat nog steeds diepe sporen na.

Bijna onzichtbaar tussen al het geweld van aanslagen, demonstraties, de Palestijnse Autoriteit, de Jeruzalemdiscussie en het hele Midden-Oostenconflict, laat één groep inwoners van het Heilige Land steeds minder van zich horen: de minderheid van christelijke Arabische Israëliërs en Palestijnen. Hoewel de historisch oudste groep wellicht meer Joods bloed in zich heeft dan menig Joodse Israëli, heeft de groep zich vervreemd van de Israëliëse én de Palestijnse samenleving, met alle gevolgen van dien.

HISTORISCH CHRISTENDOM IN HET HEILIGE LAND

De historie van het Arabische christendom gaat terug tot de eerste Christengemeenten die ontstonden na de Pinksterdag. Byzantijnen, Arameeërs, Armenen, Kruisvaarders en dus ook veel Joods bloed is terug te herleiden naar de ook nu nog bestaande families. Zo is de Palestijns christelijke naam Khoury een directe vertaling van het Joodse hogepriesterlijke geslacht Cohen. Zelfs in het uiterlijk tussen de twee volken zie je weinig of geen verschil tussen een Oriëntaalse jood en een christen Arabier. In de loop van de eeuwen zijn er zo overal in het voormalige Palestina dorpjes ontstaan, gesticht door christengemeenschappen. Voorbeelden zijn Jaffa (het voormalig Joppe), Akko, Nazareth, Bethlehem en de naburige dorpjes en de oude stad van Jeruzalem. Ook de grote Palestijnse stad Ramallah is gesticht door vijf christelijke families, waarvan de getuigenis nog gezien kan worden in de vijf leeuwen die in het midden van de stad tezamen een rotonde vormen. Iedere stad of dorp heeft zo zijn eigen familienaam en stam.

Hoewel het Joodse volk massaal over de hele wereld verstrooid is, zijn de Arabische christenen aanvankelijk wat dichter bij de bron en het ontstaan van het christendom gebleven. Zo waren er rond de 30% christenen in het toenmalige Palestina aan het begin van de 19e eeuw. Na het uiteenvallen van het Ottomaanse rijk, het einde van het Britse mandaat en de verdeling van het Midden-Oosten door de koloniale machten, wa-

De historie van het Arabische christendom gaat terug tot de eerste Christengemeenten die ontstonden na de Pinksterdag.

ren de christenen in veel gevallen al een middenpartij tussen de twee kampen van de westerse machten en het Arabische volk. De christenen hebben zich door de 'christelijke' koloniale machten in veel gevallen beschermd gevoeld en werden wellicht ook bevoordeeld met posities in de regionale besturen.

Na de Ottomaanse periode, toen nieuwe machthebbers aan de macht kwamen, voelden de christenen zich niet thuis bij rondtrekkende moslimstammen, noch bij de nieuwe invloeden van de socialistische kibboetsen met de teruggekeerde joden. De situatie werd voor de Arabische christenen nog moeilijker tijdens en na de onafhankelijkheidsoorlog van Israël en het daaropvolgende conflict met de Arabische landen. Wat voor de joden een thuiskomen was, eindigde voor een grote groep Arabische christenen in vluchtelingenkampen achter de lijn van de wapenstilstand in 1967. Heel wat gezinnen zijn uit hun dorpjes gevlucht om een tijdelijk heenkomen te zoeken in de kampen op de Westelijke Jordaanoever of zelfs in Jordanië, Syrië en Libanon.

QUOTUM VOOR CHRISTENBURGEMEESTERS

Zeven decennia later zijn de christenen, anders dan veel moslimgezinnen, nog maar zelden geregistreerd als vluchteling en hebben ze hun eigen weg weer gevonden in nieuwe dorpjes en steden. Specifieke zorg voor de christenen is er echter allerminst. Heel wat (buitenlandse) kerkelijke organisaties zijn actief in het Heilige Land. Sommige zijn fanatieke supporters van het christelijke zionistische gedachtegoed, andere zijn er om te strijden voor de rechten van het Palestijnse volk. De oorspronkelijke christenen worden door de meeste internationale en kerkelijke organisaties echter schromelijk vergeten. Ook van de eigen autoriteiten kunnen de christenen niet veel verwachten. De Palestijnse auto-

Ook in Israël is het klimaat voor christenen er niet beter op geworden, zowel voor Messiasbelijdende Joodse christenen als voor hun Arabische broeders.

riteiten mogen dan een quotum hebben voor christenburgemeesters, in de praktijk geeft dat weinig voordeel ter bescherming van de christelijke minderheid. Zelfs in de gemeentepolitiek van Bethlehem met een grote populatie christenen is het niet veel anders. Wat maakt het immers voor verschil om een christenburgemeester te hebben als de meerderheid van de bevolking steeds radicaler wordt en de islamitische partijen terrein winnen? Ook het presidentiële Comité voor de Kerken van de Palestijnse Autoriteit laat weinig van zich horen, maar is eerder een commissie van oude mannen die zichzelf in stand houdt.

ULTRA-ORTHODOX

Ook in Israël is het klimaat voor christenen er niet beter op geworden, zowel voor Messiasbelijdende Joodse christenen als voor hun Arabische broeders.

Subsidie voor de christelijke privéscholen is ongeveer 50% minder dan voor de orthodox-Joodse privéscholen. De groeiende groep ultra-orthodoxen wordt beïnvloed door radicale rabbi's die leren om op de grond te spugen als men voorbij een kerk loopt.

Ook het vandalisme tegen kerken neemt toe. Hoewel het toerisme naar het Heilige Land vrijwel geheel op christelijke bezoekers vaart en er op de luchthaven wordt geschermd met joods-christelijke samenwerking om Holocaust overlevenden te verzorgen of Joden thuis te ha-

len, komt de liefde vaak van één kant. Nog steeds zijn er orthodox-joodse organisaties die weigeren om giften van christenen aan te nemen.

VERTREKKEN

Onderzoeksresultaten uit een groot onderzoek, gehouden onder de christelijke bevolking in de Palestijnse gebieden, laten opvallende resultaten zien. Opmerkelijk is dat de veronderstelling dat de christenen het financieel beter hebben dan de moslimbevolking in de Palestijnse gebieden niet op gaat. De christenen die het redelijk goed hadden, zijn immers al eerder naar het buitenland vertrokken om daar een bestaan op te bouwen en weg te vluchten van een situatie van steeds opspelend conflict en uitbreiding van radicalisme. De gezinnen die zijn overgebleven hebben te maken met het relatief dure leven. Bijkomende factoren zijn het gebrek aan banen voor christenen en duur christelijk onderwijs, wat in tegenstelling tot de scholen van de vluchtelingenorganisatie van de Verenigde Naties en de publieke overheidsscholen op geen enkele manier wordt gefinancierd. Banen voor de jeugd zijn al helemaal lastig te vinden. De spaarzame banen die er zijn worden door de moslimbevolking logischerwijs als eerste opgevuld door de eigen familie. Voor christenen is studeren dan ook de enige uitweg om een toekomst op te bouwen. Maar welk volk heeft zoveel dokters en advocaten en ingenieurs nodig? Waar jeugd de kans heeft, zal men proberen naar het buitenland te gaan. Niet voor niets vertrekken ieder jaar rond de 900 christenen naar het buitenland. Een christelijke bevolking van slechts 40.000 christenen in de Palestijnse gebieden en de geringe groei van deze gemeenschappen zorgen ervoor dat over 30 jaar bijna geen christendom meer gevonden zal worden in het Heilige Land en de eeuwenoude christelijke families daar verdwijnen.

OP WERKBEZOEK OP DE JORDAANOEVER

Voor mijn werk en onderzoek had ik me voorgenomen om alle christelijke gemeenschappen op de Westelijke Jordanoever een keer te bezoeken, om me zo op de hoogte te stellen van hun situatie. Dan beland je niet alleen in de bekende dorpen zoals Ramallah en Jericho, maar ook in afgelegen en onbekende dorpen. In mijn geval wilde ik er zeker van zijn dat ook de heel kleine gemeenschappen, soms maar één gezin per dorpje, niet zouden worden overgeslagen. Het is dan bijna beschamend om je te realiseren dat je gewoon tientallen dorpjes voorbij kunt rijden omdat er gewoon geen christenen meer wonen. Dat alleen is al een verdrietige constatering in het Heilige Land. In tegenstelling daarmee hebben ook de kleine dorpjes tegenwoordig meerdere grote moskeeën.

AL JALAMEH

Via wat andere jonge christenen uit Bethlehem had ik gehoord over de zorgelijke situatie van een paar gezinnen in het uiterste noorden van het Palestijnse gebied, tegen de grens met Nazareth aan. Iets noordelijker van Jenin ligt het dorpje Al Jalameh. In de winter is het een wat troosteloos gebied, met achter het grenshek de top van de berg Tabor. Vanaf de hoofdweg, langs een kronkelig weggetje door wat olijfgaarden, kom je in het dorpje zelf. Een keurige jongen van rond de vijftien jaar bracht ons door de smalle straatjes naar zijn ouderlijk huis. Het huis was uiterst eenvoudig, zonder centrale verwarming of kachels. Slechts een klein petroleumpitje voor de bank moest het vertrek verwarmen. Kieren tussen de ramen en een ijzeren deur konden de kille wind niet buiten houden. Makkelijk was het niet om van het kleine stukje land te leven met een gezin van vijf kinderen, een oude oma en zieke oudtante. In de winter is er niets te verdienen in de landbouw en in de zomer is het zo

droog zonder regen of bron voor irrigatie, waardoor het steeds lastiger is om de tomaten zo mooi te krijgen als die van de boeren die wel irrigatie kunnen betalen.

In totaal wonen er 35 christenen in Al Jalameh. Van de kerk of medechristenen horen ze bijna nooit iets. De priester die ik voor dit gezin had bezocht uit de stad Jenin, komt als ze geluk hebben een keer in de drie weken om de mis te bedienen. Een armoedig kamertje, wat niet meer was dan een ruimte van het huis van vier bij vier meter, met daarin wat gammele plastic stoelen, gebladderde verf aan de muren en een verweerd Mariaschilderij, deed dienst als kerkzaal. Zondagschool of jeugdclub was hier ook niet, en al zou christelijk onderwijs vergoed worden, dan nog zouden de transportkosten te hoog zijn om iedere dag naar de christelijke school vijftien kilometer verderop te rijden. Auto's hebben ze immers niet. Een van de moeders huilde. Ze wist wel dat het zo niet langer gaat. Haar kinderen hebben bijna geen besef meer wat het betekent om 'christen' te zijn. Haar broer had laatst gevloekt dat hij had gewild dat hun opa maar net zoals de rest van het dorp de Ottomaanse sultan was gevolgd en zich ook had bekeerd tot de islam, dan hadden ze nu niet in de problemen

In totaal wonen er 35 christenen in Al Jalameh. Van de kerk of medechristenen horen ze bijna nooit iets. De priester die ik voor dit gezin had bezocht uit de stad Jenin, komt als ze geluk hebben een keer in de drie weken om de mis te bedienen.

Ook in Israël is het klimaat voor christenen er niet beter op geworden, zowel voor Messiasbelijdende joodse christenen als voor hun Arabische broeders.

gezeten. Wie in de omgeving wil er met christenen handeldrijven? Met wie zullen de kinderen trouwen? Zullen ze wel werk kunnen vinden, nu alle banen voor de jeugd als eerste naar de eigen moslimbevolking gaan? Zal er geld zijn om de oude tante en moeder te blijven verzorgen, ook als ze naar het ziekenhuis moeten?

Ik was verslagen van zulke zorgen. Waar ligt de verantwoordelijkheid van westerse christenen, ook voor de Palestijnse? Vergeten we misschien deze oude, maar zeer fragiele christelijke gemeenschappen?

VERBORGEN CHRISTENDOM

Dat het niet gemakkelijk is voor christenen in beide samenlevingen geldt niet alleen voor de 'geboren' christenen. Nog moeilijker is het voor diegenen die zich vanuit het jodendom of de islam bekeren tot het christendom. Tijdens een werkbezoek aan een Evangelisch christelijk schooltje in Hebron vroeg ik hoeveel leerlingen er christelijk waren. 'Geen één', werd geantwoord, 'maar we voelen wel een missie om hier christelijk onderwijs te blijven geven.' 'Is er dan echt geen enkele christen meer in Hebron?', vroeg ik. 'Geen enkele', was het antwoord keer op keer. 'Misschien dat er wat christelijke families tussen Hebron en Bethlehem wonen' was het enige hoopvolle antwoord. Toen ik doorvroeg vertelde de directeur van de school over zogenaamde 'bekeerlingen'. Moslims die door gezichten tot geloof zijn gekomen en in het

diepste geheim christen zijn geworden. Hoeveel dat er waren wist hij niet. '30, misschien 50, maar misschien ook wel 150'.

Dat deze mensen het uiterst moeilijk hebben vanwege het gevaar om bekend te worden bij de moslimbevolking, en dat ze ook niet welkom zijn bij de lokale christenen die dan zelf gevaar lopen, werd me wel duidelijk. Zorgelijk dat deze mensen in grote eenzaamheid moeten zijn in hun geloof, zonder dat ze lectuur of ondersteuning kunnen krijgen om te groeien in hun geloof. Aan de joodse kant zijn er net zulke verhalen, zelfs over rabbi's die aan de achterkant van de Bijbelwinkels naar binnen gaan om maar even een stukje uit het Nieuwe Testament te kunnen lezen zonder dat ze gezien worden. Het is te gevaarlijk voor hen om het Nieuwe Testament mee naar huis te nemen.

TOEKOMSTPERSPECTIEF

Het christendom staat onder druk, zowel in de Israëliëse als in de Palestijnse samenleving. Zonder uitzondering hoor je dat christenen weg willen voordat het te laat is. Wat zal er overblijven van de talloze kerkjes en ruïnes die herinneren aan de wonderen van de Heere Jezus? Zijn ze niet voor Jood en heiden een gedenkteken voor het navolgende geslacht? Ik ontken hierbij niet dat het ingewikkeld kan zijn om ons als westerse christenen te identificeren met het Arabische christendom. Zonder dat het Midden-Oosten iets heeft meegekregen van een (nadere) reformatie, is het oude traditionele christendom met de Grieks-, en Syrisch orthodoxe kerken, de katholieke en Armeense kerken hier nog veel meer de standaard.

De Lutherse en Anglicaanse kerken zijn voor veel toeristen en kerkelijke organisaties een poging tot evangelisatie en het versterken van de lokale gemeenschap, 'Levend' christendom

wordt er echter maar zelden gevonden. Juist het bereiken van deze oude christelijke gemeenschappen zou zo tot zegen kunnen zijn voor de bredere samenleving. Is het beleven en uitleven van het christelijk geloof niet in lijn met het tot jaloersheid wekken van het Joodse én Palestijnse volk? Het conflict wat broedervolken tot op de dag van vandaag nog zo bitter diep scheidt en waar mensen zo onder lijden, zou immers gezien moeten worden in het licht van het lijden van Christus. Het oplossen van het Midden-Oostenconflict zal mijns inziens steeds lastiger gaan, mits vergeving en verzoening in de praktijk wordt geleerd.

De voormalig Palestijnse premier Fayyad, zelf moslim, zag het helder: 'Christenen moeten de olie zijn tussen de Palestijnse en Israëlische samenleving'. We moeten daarom niet alleen stre-

ven naar het behouden van het cultureel historische erfgoed in het Heilige Land en het dragen van een warm hart voor de Joodse bevolking. Als we echt de vrede van Jeruzalem zoeken, dan bidden en steunen we juist ook de lokale christenen om een levend getuigenis te zijn in de maatschappij. Niet alleen financiële middelen kunnen meehelpen bij het garanderen van een basisbestaan zoals het bevorderen van werkgelegenheid, huisvesting en schoolgeld. Ook het opleiden van zondagsschooldocenten, het ondersteunen van de zondagsscholen in het jeugdwerk en het bevorderen van dialoog tussen moslims, joden en christenen is nuttig om vooroordelen weg te doen nemen en een dialoog te doen ontstaan. Bovenal is gebed het sterkste wapen voor een levend geloof. Dit geldt ook voor het ondergrondse en verborgen christendom.

Kwaliteit sinds 1935

Alle stijlen in huis

Eersteklas service

Eigen montageteam

SINIS 1935
HUISMAN
 keukens | sanitair | doe het zelf

Voltastraat 1 | Alblasserdam | 078-6932541 | info@huismanalblasserdam.nl | www.huismankeukens.nl

SYMPOSIUM

Waarheen met de SGP?

Over verleden en toekomst van een markante partij

In samenwerking met het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen organiseert het WI-SGP Deo volente op woensdagavond 18 april een symposium. Tijdens het symposium zal onderstaand boek worden gepresenteerd. Kees van der Staaij zal het eerste exemplaar in ontvangst nemen. Na diverse bijdragen, onder andere van Hans Vollaard, co-redacteur van het boek, zal een panelgesprek plaatsvinden. U bent van harte welkom.

BOEKPRESENTATIE

- Bestond de SGP eigenlijk al vóór de officiële oprichtingsdatum van 24 april 1918?
- Stemde voor de oorlog de SGP als protestpartij vaak tegen regeringsvoorstellen?
- Concentreert de SGP-kiezerssteun zich in de Bible Belt?
- Beschouwen de leden van de SGP zichzelf als rechts?
- Heeft de SGP godsdienstvrijheid, een politieke rol van vrouwen en democratie geaccepteerd om mee te kunnen blijven doen aan het politieke bedrijf?

Deze en andere vragen komen aan bod in het boek **Mannen van Gods Woord. De Staatkundig Gereformeerde Partij 1918-2018**, onder redactie van prof. dr. Gerrit Voerman en dr. Hans Vollaard. Het boek telt plm. 240 pagina's en is t.z.t. verkrijgbaar in de webshop van de SGP; prijs ca. € 25,00.

Programma woensdag 18 april

Inloop vanaf 19.30 uur - Programma 20.00-21.45 uur - Hapje en drankje na afloop

Locatie

Hogeschool Driestar Educatief - Burgemeester Jamessingel 2 - Gouda
Er is voldoende gratis parkeergelegenheid aan de overkant van de weg.

Aanmelden

Deelname is kosteloos. Graag ontvangen we uw aanmelding uiterlijk 11 april via <https://wi.sgp.nl> of tel. (010) 7200 785

Van Carmel naar de polder

Kort geleden sprak ik voor een afdeling van de SGP. Tijdens de bijeenkomst ging het niet alleen over de diverse geloofsgemeenschappen in Nederland, maar ook over de raakvlakken, overeenkomsten en verantwoordelijkheden van die gemeenschappen. Een van de aanwezigen merkte toen op: 'Ja, maar bij de profeet Elija op de berg Carmel moest er op een gegeven moment een fatale keuze worden gemaakt. Hoe kijkt u daar tegen aan?'

Een uitdagende vraag, absoluut. Een vraag die mij in de eerste plaats doet denken aan mijn drie grootouders, die eens kozen en met *sjema jisraeel* op de lippen in de gaskamers stonden. Maar dit is ook iets waar we anno 2018 iets mee moeten.

De *Jalkoet Sjimoni*¹ brengt een oude midrasj die ons leert dat zowel de berg Tabor als de berg Carmel de berg wilden zijn waarop Hashem (God) de Tora ging geven. Hashem verkoos echter de berg Sinaï. Maar, voegt de *Jalkoet Sjimoni* hieraan toe: Iedereen die deel wil hebben in de verspreiding van Gods Naam hier op aarde, die krijgt daartoe vroeger of later de kans, die wordt hierin meegenomen. Voor de berg Carmel kwam dat toen Elija de afgodsprofeten uitdaagde. Die 'profeten' deden een fatale keuze, maar de berg had haar moment suprême.

We vieren dit jaar 70 jaar Israël. We staan ook stil bij 100 jaar SGP. Er zit ruim 3000 kilometer en nog veel meer tussen deze twee. Beide zijn echter gesticht en geschapen met als doel de wereld te laten zien wat het betekent om op een integere en oprechte manier met geloof, spiritualiteit en voorzienigheid om te gaan. Dit is wat deze twee op een intense manier met elkaar verbindt. Dat is wat ik ervoer als opgroeiende schooljongen in Veenendaal, in het hart van de biblebelt. Dat is het geschenk wat wij tegelijk aan de wereld kunnen geven.

Graag ontmoet ik die vraagsteller nogmaals. Dan wil ik het met hem hebben over de stilte in I Koningen 19. Nadat Hashem voorbij was getrokken in een storm, in donder en in vuur kwam er een intense stilte. Het was in deze stilte waar deze grootse profeet Hashem nogmaals ontmoette. Is dat enkel historie of ook toekomst?

Mazaltov Israel, SGP gefeliciteerd!

Rabbijn Shmuel Katz, Amsterdam²

¹ Een midrasj verzameling, naar het schijnt geschreven in Duitsland in de middeleeuwen.

² Secretaris Rabbinaat Joodse gemeente Amsterdam, Coördinator Stichting Zikna en Rabbijn Gerard Dou synagoge te Amsterdam

De staat Israël ligt in de berichtgeving door de media vaak onder een vergrootglas, waarbij vooral de negatieve zaken veel aandacht krijgen. Daarvoor zijn verschillende oorzaken aan te wijzen. De Werkgroep Accuratesse en Authenticiteit in Reportages (WAAR) volgt het nieuws over Israël kritisch en corrigeert waar nodig. In WAAR zitten burgers van allerlei politieke richtingen, met een Joodse, christelijke en niet-religieuze achtergrond. Ook de website Israël-Palestina Info (IPI) probeert het vaak eenzijdige beeld over Israël in de media bij te stellen en aan te vullen.

Ratna Pelle, vrijwilliger en publicist bij de website Israël-Palestina Info en WAAR

Israël: vertekend beeld onder vergrootglas media

Vanuit WAAR en IPI zijn specifieke onderzoeken gedaan naar de berichtgeving van het *NOS Journaal* en *NRC Handelsblad* over Israël. Voor het NRC onderzoek is de berichtgeving tijdens verschillende periodes gevolgd en werden alle artikelen in kaart gebracht en op een aantal criteria beoordeeld. Hieruit kwam een ontluisterend beeld naar voren: Palestijnen en mensen en organisaties die sympathiek tegenover hun zaak staan, kwamen in NRC veel vaker aan het woord

en werden ook met meer instemming geciteerd dan mensen en organisaties uit pro-Israëlische hoek. Feit en visie werden regelmatig door elkaar gehaald, waarbij achtergrondartikelen lazen als opiniestukken.

GEKLEURDE BERICHTGEVING IN NRC

Op een paar belangrijke onderwerpen was de mening van de krant voortdurend hinderlijk aanwezig, zoals het standpunt dat Israël zonder

voorwaarden met Hamas moet praten, en Hamas eigenlijk veel gematigder zou zijn dan Israël ons wil doen geloven. Ook de visie dat de Israëlische bezetting en nederzettingen op de Westelijke Jordaanoever het hoofdprobleem zijn en Israël eigenlijk geen vrede zou willen, klonk geregeld door. Door selectief en stigmatiserend woordgebruik bekende men eveneens kleur: Israëlische politici met ferme of nationalistische standpunten werden stevast haviken, extreem nationalistisch, extreemrechts of ultranationalistisch genoemd. Palestijnse politici met even onverzoenlijke ideeën kregen die negatieve aanduidingen niet. Hun uitspraken werden doorgaans genegeerd.

NOS BRENGT VERTEKEND BEELD

Naar de berichtgeving bij de NOS is onderzoek gedaan door de organisaties WAAR en Missing Peace, waarbij men tot vergelijkbare uitkomsten kwam. Tijdens de Gaza Oorlog van 2014 bijvoorbeeld werd zelden vermeld hoe Hamas raketten vanuit bevolkingslocaties afschoot en burgers als menselijk schild inzette. Ook was er weinig aandacht voor de redenen dat er zoveel minder slachtoffers vielen in Israël: Israël bouwde namelijk schuilkelders, versterkte woningen en deed er alles aan de eigen bevolking te beschermen.

De berichtgeving in beide media is sindsdien niet verbeterd. Een nieuw dieptepunt vormde een uitzending van het *NOS Jeugdjournaal* van 9 september 2017, toen men beelden en interviews van de organisatie *Save the Children* letterlijk overnam, zonder dit duidelijk aan te geven. Deze gaven een vertekend beeld van de nijpende situatie in Gaza, en legden de verantwoordelijkheid voor de problemen alleen bij Israël terwijl Hamas en de Palestijnse Autoriteit onvermeld bleven. Na klachten verscheen vijf

dagen later een rectificatie op de NOS website, waarin werd gemeld dat ook leiders van andere landen, de Palestijnen zelf en Egypte met de problemen te maken hebben.

NRC Handelsblad schreef in 2016 een serie artikelen over de zogenaamde wet BEU (wet Beperking Export Uitkeringen), waarin de uitkeringen voor Nederlanders in het buitenland worden geregeld. Volgens de NRC werd ten onrechte ook een volledige AOW-uitkering betaald aan Nederlanders die over de zogenoemde Groene Lijn (dus in 'Palestijns gebied') wonen of zijn gaan wonen. Ik ga hier verder niet in op de details, maar van een zaak die over welgeteld elf mensen ging (deels overlevenden van de Holocaust) die een paar honderd euro teveel zouden hebben ontvangen, maakte de NRC een schandaal van de eerste orde, waarin een vermeende machtige lobby ervoor zorgde dat onze democratisch besloten wetten met voeten werden getreden. Men wijdde er diverse artikelen aan en uiteindelijk werden er 156 Kamervragen over deze non-kwestie gesteld.

SELECTIEVE ONDER- EN OVERBELICHTING

In december en januari jongstleden was er in de media veel aandacht voor nog zo'n onbelangrijk voorval: de volgens de meeste media zestienjarige Ahed Tamimi (waarschijnlijk is zij ouder) werd gearresteerd nadat zij twee Israëlische soldaten te lijf was gegaan. In de meeste landen is het ondenkbaar dat je soldaten aanvalt die vervolgens niets terug doen, maar de Israëliërs gaven geen kik. Ahed had al enige bekendheid gekregen door eerdere filmpjes waarin zij tekeer ging tegen soldaten. Zij is voor veel Palestijnen een heldin, zo lazen wij, een symbool van de strijd tegen 'de bezetting'. Hoe gewelddadig die strijd is, en dat met 'de bezetting' heel Israël wordt bedoeld, lazen we niet. Zowel zichzelf als

haar ouders en andere familieleden verheerlijken geweld en terreuraanslagen tegen Israëlische burgers. Een achterlicht die door Ahdas als heldin wordt geprezen, speelde een grote rol bij een zelfmoordaanslag in Jeruzalem waarbij vijftien doden vielen. Ahdas wil zelf ook graag martelaar worden voor de Palestijnse zaak, zoals ze onlangs zei, maar dat alles kreeg geen aandacht in de media.

Sommige zaken halen zelden het nieuws, zoals verijdelde aanslagen in Israël of extreme uitlatingen en dreigementen van Hamas- en Fatah-kopstukken. Een Israëlische politicus of rabbijn die agressieve of extremistische taal uitslaat wordt daarentegen wel nieuwswaardig geacht. Ook voor het wijdverbreide Palestijnse antisemitisme is nauwelijks aandacht. De extreme visies van bekende Palestijnse activisten worden veelal onderbelicht; zij worden kritiekloos geïnterviewd en hun strijd wordt vaak als gerechtvaardigd neergezet. Regelmatig worden zielig overkomende en volkomen onschuldige vrouwen en jongeren in beeld gebracht, wiens huizen worden vernield en land afgepakt. Over de achtergronden horen we weinig, wederhoor wordt nauwelijks toegepast. Wanneer iemand uit pro-Israëlische hoek al aandacht krijgt, zijn de vragen doorgaans scherp. Als bij een Israëlische vergeldingsaanval doden te betreuren zijn, wordt weinig aandacht besteed aan de redenen van de aanval.

REDEKENEN VOOR NEGATIEVE BEELDVORMING

Voor deze negatieve berichtgeving over Israël zijn verschillende redenen aan te geven. In het algemeen houden media meer van slecht dan goed nieuws, en in koppen wordt het nieuws vaak nog wat gedramatiseerd om mensen tot lezen te verleiden. (Wat te denken van een kop als *Israël gunt Palestijnen geen snipper van Jeruzalem* in NRC van 2 januari?)

Doden worden eerder genoemd dan gewonden, dus wanneer een Palestijn wordt doodgeschoten nadat hij een Israëlische politieagent verwondde, staat de dood van de Palestijn centraal, niet wat daarvoor de aanleiding was. Ook foto's moeten de aandacht trekken. Een platgebombardeerd huis maakt meer indruk dan een Palestijnse raket die alleen lichte schade heeft aangericht. Israël is terughoudend in het verspreiden van beelden na aanslagen waarop teveel details te zien zijn, terwijl Palestijnen geen problemen hebben met bloederige taferelen. Overigens zijn er ook bewijzen van Palestijnse manipulatie met geënceneerde beelden van slachtoffers.

Journalisten sympathiseren vaak met de zwakere partij. Daarbij zijn er veel beelden van Palestijnen in trieste omstandigheden. In geen enkel gebied lopen zoveel journalisten rond en zijn zoveel buitenlandse (hulp)organisaties actief. Het is een prettig land voor oorlogsjournalisten, want Israël biedt hen het comfort en ook de veiligheid die men in het westen gewend is terwijl men ondertussen een belangrijk conflict kan verslaan. Ook speelt de kritische Israëlische pers een rol: in de krant *Haaretz* staan dagelijks artikelen over Israëls (vermeende) wandaden. Er zijn honderden Israëlische en Palestijnse NGO's die alles wat er in de bezette gebieden gebeurt kritisch volgen, althans voor zover het Israëlisch handelen betreft. Palestijnse wandaden zoals het oppakken van dissidenten, de wijdverbreide corruptie, het wanbestuur en de martelingen mogen niet vrijelijk worden aangekaart en krijgen daardoor veel minder aandacht.

Westerse journalisten maken dankbaar gebruik van de informatie uit Israëlische media en van NGO's zoals *Betselem* en *Breaking the Silence*, die een goede naam hebben in het westen, maar wiens informatie niet alleen eenzijdig maar

soms ook onjuist is. De pro-Israëliische bloggers en organisaties die zulke dingen aan het licht brengen, worden genegeerd, want zij zouden partijdig zijn. Israëls democratie en vrije pers is zo tevens haar zwakte. Daarbij kunnen Israëliische politici nogal fel en vrijpostig zijn in hun uitlatingen; ook halen ze al gauw de Holocaust en het antisemitisme erbij. Dat geldt ook voor bekende Israëliische schrijvers, rabbijnen enzovoort. Wanneer Joden zelf bepaalde praktijken of wetten met hun eigen verleden vergelijken, is het aantrekkelijk voor journalisten om daarover te schrijven.

WESTERS SCHULDGEVOEL

Israël staat in de schijnwerpers omdat haar geschiedenis verweven is met die van het christendom en omdat we ons erg bij de moderne geschiedenis betrokken voelen. Daarbij speelt enerzijds schuldgevoel over de Tweede Wereldoorlog een rol, anderzijds de idee dat Israël ons iets is verschuldigd: we zouden het vanuit Europa hebben gesteund na de Holocaust en aan de oprichting van de staat hebben bijgedragen. Om die reden mogen we ons nu, meer dan bij andere landen, bemoeien met het beleid van de Israelische regering wanneer ons dat tegenstaat. Het blijven voor veel mensen toch een beetje 'onze Joden' die nu zelf tot nare dingen in staat blijken.

Daarbij ligt de combinatie van Joden met wapens en macht voor velen lastig; Joden, dat zijn de onschuldige slachtoffers van het antisemitisme en nazisme in Europa en elders, die zelf beter horen te weten en bij wie we de lat daarom hoger lijken te leggen dan bij andere landen en volken. Op deze manier pleiten we onszelf (onbewust) vrij. Sommige opiniemakers beweren met droge ogen dat de Israëliërs nu hetzelfde doen als hen in de jaren 1930 en zelfs erna over-

kwam: ze zijn geen haar beter, maar verdoezen hun wandaden door telkens ons schuldgevoel aan te wakkeren met de Holocaust. En wanneer hen antisemitisme verweten wordt, kunnen ze wijzen op kritische Joden die hetzelfde beweren.

VERANDERINGEN IN ISRAËL

Israël zelf is ook veranderd: aanvankelijk werd het geregeerd door centrumlinkse coalities die zich pragmatisch opstelden en vrede met hun burenen nastreefden, maar vanaf 1977 kregen hardliners en religieuze partijen meer invloed en werd de visie dominantier dat de Westelijke Jordaanoever (Judea en Samaria) in Israëliische handen moet blijven, deels om strategische en deels uit religieuze overwegingen. De twee Palestijnse intifada's, het mislukken van het Oslo-vredesproces en de groeiende macht van Hamas hebben die tendens in Israël versterkt. De beelden van de Libanon Oorlog in de jaren tachtig en daarna de beide intifada's en het geweld waarmee daartegen werd opgetreden, hebben de publieke opinie (en ook de houding van de media) doen kantelen. Israël kon niet meer automatisch op begrip rekenen; het geweld werd als excessief en buitenproportioneel gezien.

Toch is het Israëliisch-Palestijns conflict relatief mild vergeleken met andere conflicten en brandhaarden in de wereld. Er zijn vele bezettingen, doorgaans met ernstiger misstanden, meer willekeur en repressie (en geen onafhankelijk hooggerechtshof waar de slachtoffers een beroep op kunnen doen), maar als van 'de bezetting' wordt gesproken bedoelt men altijd de zogenaamde Palestijnse gebieden. Bijna iedereen vindt dat de Palestijnen recht hebben op een eigen staat, vaak zonder verdere voorwaarden, terwijl volkeren als de Koerden of de Tibetanen

daar minstens zoveel recht op zouden hebben op grond van objectieve criteria zoals een eigen taal, cultuur en geschiedenis, en de mate waarin die onder druk staan zonder die eigen staat. De berichtgeving over Israël speelt hierin uiteraard een grote rol.

Israël wordt gezien als een westers land dat grondgebied van niet-westerlingen bezet houdt. Wanneer een niet-westerse mogendheid hetzelfde doet heeft dat minder nieuwswaarde. Over andere bezettingen en volken zonder staat weten we daarom minder, en de landen die hen ruimte voor een eigen staat zouden moeten geven zijn groter, ondemocratischer en moeilijker te beïnvloeden. We zijn geneigd Israël als westers land aan hogere normen te houden, en door zijn grote afhankelijkheid van het buitenland zijn er meer mogelijkheden invloed uit te oefenen dan bijvoorbeeld bij China of Rusland. Daarbij gaat het ook om eigenbelang: we onderhouden goede handelsbetrekkingen met de Arabische wereld en houden die dus graag een beetje te vriend.

ISRAËL IS NIET BOVEN KRITIEK VERHEVEN

Een kritische houding tegenover Israël is op zichzelf heel legitiem: het is de taak van de media om kritisch te zijn en door propaganda heen te prikken. Israël is, in tegenstelling tot wat veelal wordt beweerd, zeker niet boven kritiek verheven en er zijn verschillende zorgelijke tendensen in de Israëlische samenleving en politiek. Problematisch is wel de vaak eenzijdige en vertekende berichtgeving waarin Palestijns extremisme, Palestijns en Arabisch antisemitisme en problemen in de Palestijnse maatschappij stelselmatig worden onderbelicht en de bezetting als hoofdoorzaak voor het conflict wordt aangevoerd. Het recent verschenen boek van Els van

Diggele, waarin juist onderlinge Palestijnse problemen centraal staan, bracht daarin enige nuance en is ook door de media opgepikt. De teeneur is echter onveranderd kritisch en vaak eenzijdig tegenover Israël.

ANTIZIONISME ALS DEKMANTEL

Een extra zorgelijke ontwikkeling is dat met het anti-Israëlische ook het antisemitische sentiment wordt gevoed. Antizionisme en daaruit afgeleide Jodenhaat (beide liggen vaak dicht bij elkaar) komen tegenwoordig uit verschillende hoeken en raken soms vermengd: zowel het 'klassieke' antisemitisme van extreemrechts als extreemlinks, alsook islamitisch antisemitisme worden aangewakkerd door de aanhoudende negatieve berichtgeving over Israël. Bovendien wordt het als legitiem beschouwde antizionisme steeds vaker als dekmantel gebruikt voor antisemitisme. Tijdens uitbarstingen van geweld, zoals de laatste Gaza Oorlog (die dagelijks uitgebreid op tv en in de kranten werd verslagen), neemt ook het geweld tegen Joden toe. Tijdens pro-Palestina demonstraties worden antisemitisme leuzen geschreeuwd en hitsen mensen als rapper Appa de demonstranten verder op. Met name linkse organisaties en partijen hebben te weinig oog voor de gevaren hiervan en het extremisme bij (een deel van) de pro-Palestina beweging. Radicale antizionisten zoals Dyab Abou Jahjah krijgen in de media een podium; Abou Jahjah kon afgelopen zomer drie uur lang op tv zijn verhaal doen in *Zomergasten* en heeft meermaals in *NRC Handelsblad* gestaan. De media zouden zich meer bewust moeten zijn van hun verantwoordelijkheid op dit punt en zouden de grens tussen legitieme kritiek op Israël en radicale en ophitsende visies beter moeten bewaken.

LITERATUUR EN BRONNEN OP INTERNET

- Els van Diggele: *We haten elkaar meer dan de Joden - Tweedracht in de Palestijnse maatschappij*; Atheneaeum - Polak & van Gennep, 2017
- Israel-Palestina.Info: www.israel-palestina.info/actueel
- WAAR: www.waarnet.nl
- Over Ahed Tamimi: www.israel-palestina.info/actueel/2018/01/14/ahed-tamimi-vrijheidsstrijdster-of-nieuwe-filmster
- NOS onderzoek: www.israel-palestina.info/nos-journaal_israel-palestijnen-html
- NOS Jeugdjournaal, uitzending: www.israel-palestina.info/actueel/2017/10/17/jeugdjournaal-redt-kinderen-gaza
- NRC onderzoek: http://www.israel-palestina.info/krantenonderzoek_nrc-html/
- NRC en de wet BEU: www.israel-palestina.info/actueel/2016/12/22/mazzeltjes-kolonisten-nrc; <https://opinieez.com/2016/11/29/30892>;
- NRC, Israël gunt Palestijnen geen snipper van Jeruzalem: www.nrc.nl/nieuws/2018/01/02/israel-gunt-palestijnen-geen-snipper-van-jeruzalem-a1586878

 Guido de Brès-Stichting
Wetenschappelijk Instituut SGP

**Lees onze
politieke visie
op vorming in het
hoger onderwijs!**

**bestel nu op
www.sgp.nl/webshop**

Van 9 tot 14 januari 2017 vond er een ondernemersreis naar Israël plaats die georganiseerd was door de SGP in samenwerking met het ondernemersplatform van Christenen voor Israël. Het werd een schitterende reis waarin naast zakelijke contacten ook de onderlinge band, mede door de goede gesprekken en het zingen van mooie liederen, heel sterk was.

Ruud van Ginkel, ondernemer

Goed zakendoen met Israëlische ondernemers heeft zin

Welk doel dient de boycot van Israëlische producten?

Waarom naar Israël? Is dit land dan zo interessant om zaken mee te doen? Het antwoord op deze vragen is volmondig: ja! Er is al heel lang een levendige zakenrelatie tussen Nederland en Israël. Ondanks de oproepen tot een boycot van producten uit Israël vanwege de zgn. nederzettingenpolitiek, blijft de handel toenemen. In 2016 bedroeg de invoerwaarde vanuit Israël naar Nederland € 1,8 miljard en in dat jaar werd

door Nederland voor € 2 miljard naar Israël geëxporteerd. Het gaat dus om aanzienlijke bedragen.

SECTOREN

Israëls industriële producten komen voornamelijk uit de sectoren hightech, metaal, elektronica, landbouw, voedingsmiddelen en de chemie. Nederland beweegt zich veel in de sectoren voed-

selverwerking, chemie, olieraffinage en elektrische apparatuur. Opmerkelijk is dat slechts tien procent van de export naar Nederland uit hightech-producten bestaat, terwijl dat voor de andere EU-lidstaten gemiddeld twintig procent is. Dit duidt erop dat sommige belangrijke Israëlische multinationals zich niet bezighouden met de Nederlandse markt. Toch is Nederland zeer populair bij de Israëliërs, alhoewel er op dit punt veel aan het veranderen is.

Op wetenschappelijk gebied zijn er contacten met instellingen als het Technion in Haifa en de universiteiten van Jeruzalem en Beersheva.

STARTUPS

De Israëlische regering steekt veel geld in riskante, innovatieve startups die anders niet van de grond zouden komen. Tijdens de ondernemersreis bezochten wij ook organisaties die beginnende ondernemers helpen bij het opstarten van een onderneming. Het aantal *startups* is in Israël zeer hoog. Het zijn er ieder jaar meer dan 7000. De aanpak van de startende ondernemers is over het algemeen zeer efficiënt. Men denkt in oplossingen en het is geen schande als men toch onverhoopt het gestelde doel niet kan bereiken. Uiteraard wordt er alles aangedaan om dit te voorkomen. De Israëlische ondernemers zijn gewend om door te gaan en om te overleven onder vaak moeilijke omstandigheden. Zij gaan ervoor!

ZAKENDOEN

Het zakendoen met Israëliërs vindt over het algemeen op een informele manier plaats. Men moet zich wel realiseren dat de Joden goede onderhandelaars zijn en dat het sluiten van een deal wel eens met wat emoties gepaard kan gaan. Als de deal eenmaal is gesloten komt alles weer tot rust. Het zakendoen, of dat nu import, of export naar Israël is, kan om economische re-

De Israëlische regering steekt veel geld in riskante, innovatieve startups die anders niet van de grond zouden komen. Het aantal startups is in Israël zeer hoog. Het zijn er ieder jaar meer dan 7000.

denen erg interessant zijn. Uiteindelijk vinden hier naast ontwikkelingen op het gebied van landbouw en vele andere gebieden ook de meest vooruitstrevende hightech-ontwikkelingen plaats, denk aan de chips voor computers, de smartphone, navigatie-software etc. etc.

Toch, en ik spreek uit eigen ervaring, is dit niet de belangrijkste drijfveer om zaken te willen doen met bedrijven in Israël. Ik heb persoonlijk ervaren dat het waar is wat in de Bijbel staat: 'Wie Israël zegent, zal gezegend worden'. Als wij dit uitgangspunt vasthouden, moeten wij overigens niet denken dat de Israëliërs ons dan met open armen staan op te wachten om met ons zaken te willen gaan doen. Nee, er moet eerst een vertrouwensband ontstaan, pas dan kan er op een goede manier worden gehandeld.

BDS (BOYCOTT, DIVESTMENT AND SANCTIONS)

Wat begon als een oproep om Israël, waar mogelijk te boycotten, is inmiddels uitgegroeid tot een zeer effectieve internationale campagne die de Joodse staat veel schade toebrengt. Deze BDS-beweging is een netwerk van plaatselijke organisaties, waar inmiddels ook veel kerken bij zijn betrokken. De beweging stelt zich ten doel om Israël buiten te sluiten – in het zakenleven, op de universiteit, bij de plaatselijke supermarkt etc. De BDS-beweging is opgericht op 9 juli 2005 en is een initiatief van 170 Palestijnse

civiele organisaties. Als oprichters worden de namen van twee activisten genoemd: Adnan Ramadan en Omar Barghouti. Zij verzetten zich fel tegen het idee van een Joodse staat en tegen het recht dat Joden hebben op het beloofde land. Bedrijven, overheidsinstellingen, organisaties en ook kerken worden actief benaderd om 'te voldoen' aan de regels van het internationaal recht. Daarmee bedoelt BDS de 'bezetting' van het gebied dat ooit de Palestijnse staat moet gaan worden.

WAAROM BESTAAT BDS?

De BDS-beweging heeft als officieel doel het beëindigen van, wat zij noemen, de Israëlische 'bezetting' van de Gazastrook, de Westoever en Oost-Jeruzalem. Die gebieden worden gezien als de toekomstige staat voor de Palestijnen. In interviews blijkt echter dat het de organisatoren om meer gaat: ze wijzen stelselmatig het bestaansrecht van Israël als Joodse staat af.

BDS IN HET BELANG VAN PALESTIJNSE (GAST)ARBEIDERS?

Dat de BDS-beweging meer dan eens contraproductieve acties ontplooit, ontgaat nogal wat mensen. Daarom een voorbeeld.

Twee jaar geleden had de SodaStream fabriek in het industriegebied Mishor Adumim op de Westbank (Judea & Samaria) 1.300 mensen aan het werk. Onder die werknemers bevonden zich 350 Israëlische Joden, 450 Israëlische Arabieren en ruim 500 Palestijnen afkomstig uit de omliggende Palestijnse dorpen en steden op de Westbank. Het management en de staf benadrukte dat lonen en arbeidsvoorwaarden identiek wa-

ren voor alle werknemers in vergelijkbare jobs, ongeacht hun burgerschap of etnische afkomst. Onder druk van de antisemitische BDS boycot-Israël actiegroep, die een felle campagne voerde tegen SodaStream, zag de fabriek in Mishor Adumim zich verplicht de deuren van de fabriek te sluiten. De boycotters eisten de sluiting van SodaStream op de Westbank. Het lot van de Palestijnse arbeiders interesseerde hen niet. Werkloze Palestijnen die hun gezinnen niet meer kunnen voeden, zijn voor de boycotters enkel een bijkomende randschade. De Israëlische journalist David Horovitz schreef hierover: 'Honderden Palestijnen die gelijk werden behandeld [èn verlood] door een eerlijk, fatsoenlijk Israëlisch bedrijf zijn thans werkloos geworden. Het bedrijf sloot de deuren. Al haar Palestijnse medewerkers staan weer op straat. De laatste 75 Palestijnse stafmedewerkers werden ontslagen. Viva Palestina!

Wat wordt het voor hen weer een haast onmogelijke opgave om een baan te vinden zodat zij hun gezinnen kunnen kleden en voeden, en aldus hun kinderen kunnen verhinderen dat zij zich overgeven aan haat en geweld. Goed gedaan BDS-campagne! Een grote overwinning voor Palestina.'

TENSLOTTE

Er valt nog veel meer te zeggen en te schrijven over dit onderwerp. Ik wil dit artikel besluiten door te zeggen dat wij in profetische tijden leven waarin de voorzeggingen in Gods Woord in vervulling gaan. Laten wij met elkaar letten op de tekenen der tijden en bidden voor de vrede van Jeruzalem!

Begin december van het vorig jaar kondigde president Trump aan dat de Amerikaanse ambassade van Tel Aviv naar Jeruzalem wordt verplaatst. Daarmee gaf hij uitvoering aan een wet uit 1995. Het voornemen leidde tot protesten wereldwijd – uiteraard ook van Palestijnse zijde. Hoort de Nederlandse ambassade ook naar Jeruzalem te gaan? Tweede Kamerlid Martijn van Helvert (CDA) en Eerste Kamerlid Diederik van Dijk (SGP) reageren.

Drs. Jan Schippers, eindredacteur (samenstelling)

Nederlandse ambassade terug naar Jeruzalem

Martijn van Helvert, lid van de Tweede Kamer voor het CDA

ONRUST LAAIT OP NA TRUMPS ACTIE

Jeruzalem is de hoofdstad van Israël volgens de Israëlische grondwet. Nederland heeft -net als alle andere landen- de ambassade in Tel Aviv en heeft geen behoefte om daar nu verandering in te brengen. Overigens staat de Israëlische ambassade in Nederland ook niet in onze hoofdstad. Op 8 november 1995 besloot het US Congress bij wet dat Jeruzalem erkend moet worden als hoofdstad van Israël en dat de ambassade van Amerika daar uiterlijk mei 1999 moet zijn gehuisvest. Deze *Jerusalem Embassy Act* geeft de President de mogelijkheid om de effectuering van het besluit met een half jaar uit te stellen. President Trump maakt daar nu

als eerste geen gebruik van. Het CDA ziet dat de onrust in het Midden-Oosten niet minder wordt door het besluit om nu de ambassade te verplaatsen. Op dit moment is het voor het CDA nog niet duidelijk waarom Trump kiest om de *Embassy Act* juist nu te effectueren. Aanvankelijk leek het erop dat Trump wederom de verplaatsing zou uitstellen om Kushner's Midden-Oosten vredesplan een kans te geven. Nu blijkt dat Trump daar niet voor kiest, ondanks waarschuwingen van vele kanten dit niet te doen. Hierdoor laait de onrust in de hele regio snel en hevig op. Het CDA zou graag inzicht krijgen in de beweegredenen van de VS om dit nu zo te doen. Indien er een lange termijn plan ligt dat leidt naar vrede, ondanks de enorme oprisping van onrust en eventueel geweld op korte termijn, dan worden we graag deelgenoot van het plan. Een tweestatenoplossing is waar het CDA naartoe wil werken. Alle beslissingen die genomen worden, zouden in die richting moeten gaan.

Twitter: [@martijn_cda](https://twitter.com/martijn_cda)

www.facebook.nl/martijnvanhelvert

Diederik van Dijk, Lid van de Eerste Kamer voor de SGP

JERUSALEM FIRST

Jeruzalem – de navel van de wereld - is de meest omstreden plaats op aarde. Dit gegeven is slechts theologisch en niet rationeel te verklaren (Zacharia 12:3). Al 3000 jaar is Jeruzalem de hoofdstad van de Joden. Het is maar goed dat Israël (sinds 1967) opnieuw de scepter zwaait in Jeruzalem. Tussen 1948 en 1967 was Jeruzalem bezet door Jordanië. Er was toen geen vrije toegang voor Joden om naar de Klaagmuur te gaan. Ook christelijke pelgrims hadden met restricties te maken. Pas na 1967, toen Israël het bestuur over deze stad kreeg, ontvingen Joden, moslims en christenen de vrijheid om naar hun heilige plaatsen te gaan. Begrijpelijk dat veel Arabische

inwoners niet willen dat Jeruzalem valt onder het corrupte Palestijnse bestuur. Onder Israëliisch bestuur hebben zij meer rechten, een betere gezondheidszorg en meer werkgelegenheid dan in menig Arabisch land.

De beslissing van president Trump om de Amerikaanse ambassade naar deze stad te verplaatsen, gaf commotie. Dat is apart. Reeds in 1995 erkenden de VS Jeruzalem als hoofdstad. De verplaatsing van de ambassade werd steeds uitgesteld vanwege 'veiligheidsoverwegingen'. Feitelijk werd gebogen voor Arabische agressie. Het was diezelfde druk die in 1980 – onder premier Van Agt! - leidde tot de verplaatsing van de Nederlandse ambassade en andere westerse ambassades vanuit Jeruzalem naar Tel Aviv.

Ook deze verplaatsing van ambassades heeft de Palestijnen niet bewogen tot vrede. Hét obstakel voor vrede blijft hun weigering om het bestaansrecht van de Joodse staat te erkennen. Deze weigering heeft alles van doen met hun islamitische perspectief op Israël.

Met zijn besluit onderstreept Trump dat aan het bestaansrecht van Israël niet gemorrel wordt en dat de Palestijnen zich bij die realiteit moeten aansluiten. Zo levert Trump een grotere bijdrage aan het vredesproces dan zijn voorgangers. Terwille van de vrede is het gewenst dat Nederland en andere EU-lidstaten Trump snel volgen.

Twitter: @djhvandijk

Hoewel het Amerikaanse Israëlbeleid over het algemeen als een grotendeels redelijk constante factor beschouwd kan worden, is er wel degelijk variatie op te merken. Recente voorbeelden hiervan zijn de beslissing van de Verenigde Staten om VN-Veiligheidsraadresolutie 2334 (december 2016) niet weg te stemmen, evenals de beslissing van de regering-Trump om Jeruzalem te erkennen als hoofdstad van Israël.

Coen Hermenet, namens commissie Internationaal van SGP-jongeren

Variatie in het Amerikaanse Israëlbeleid

Een vergelijking tussen de Suezcrisis (1956) en de Jom Kippoeroorlog (1973)¹

In het verleden is het vaker voorgekomen dat de VS verschillende posities innam tegenover Israël, soms zelfs tegengesteld aan de posities van bondgenoten. Zo veroordeelde de VS Israël, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk voor hun militaire acties tegen Egypte tijdens de Suezcrisis (1956). Omgekeerd steunde de VS Israël actief tijdens de Jom Kippoeroorlog (1973), anders dan de Europese bondgenoten (Nederland uit-

gezonderd). Verschillende auteurs beschrijven de toename van de Amerikaanse invloed in het Midden-Oosten in de tweede helft van de vorige eeuw. Daarom maak ik gebruik van de theorie van *foreign policy change* (verandering in buitenlandbeleid) om de volgende vraag te beantwoorden: Welke factoren kunnen verklaren waarom de VS Israël niet steunden in de Suezcrisis van 1956, maar wel in de oorlog van 1973?

De focus ligt hierbij op de analyse van de eerste (officiële) beleidsreactie op de crises van Amerikaanse zijde.

WAT WORDT GEZEGD IN DE LITERATUUR?

De meeste literatuur over het thema Amerikaans Israëlbeleid is beschrijvend en historisch van aard. Als redenen voor de afzijdigheid in 1956 worden onder andere 'afleiding' door aanstaande presidentsverkiezingen², de inschatting dat de schade voor Israël meeviel, en een verstoring van de pogingen om het communisme te bestrijden genoemd.³ In 1973 steunde de VS Israël actief, wat zorgde voor een olie-embargo van Arabische zijde. Als motieven voor de Amerikaanse positie wordt de gedachte dat een sterk Israël de beste manier was om vrede in het Midden-Oosten te bewaren genoemd, alsmede de waarborging van Amerikaanse toegang tot Arabische olie. Na het conflict zouden de Amerikanen een goede machtsbasis in het Midden-Oosten hebben, met Israël als *hub*, zo was de gedachte.⁴

Naast deze tijdgebonden verklaringen biedt de literatuur ook algemene verklaringen voor de variërende Amerikaanse positie. Allereerst komt de veranderende rol van de VS in de regio aan bod.⁵ Een tweede algemene factor is de rol van de pro-Israëllobby in de VS. Mearsheimer en Walt stellen dat strategische noch morele argumenten Amerika's steun voor Israël kunnen verklaren; de pro-Israëllobby is de cruciale factor die zich door de tijd heen ontwikkeld heeft.⁶ Ten derde wordt gesteld dat als het gaat om partijpolitiek, publieke opinie en leiderschap, Republikeinse presidenten meer vrijheid hebben om de pro-Israëllobby te negeren dan Democratische presidenten, omdat Joden vooral Democratisch stemden.⁷ Verder wordt in de literatuur vaak gewezen op de dynamiek van de Koude Oorlog.

THEORETISCH KADER EN HYPOTHESEN

Aan het einde van de Koude Oorlog schreef Charles Hermann zijn benadering van verandering in buitenlandbeleid. Het interessante hieraan is dat zowel binnenlandse als externe factoren worden meegenomen. Hermann beschrijft vier primaire factoren die verandering teweegbrengen. In de eerste plaats is er verandering die *door de leider* wordt aangedreven. In het geval van de VS betekent dit dat een nieuwe president kan zorgen voor een verandering in de het Israëlbeleid (hypothese 1). In de tweede plaats kan verandering plaatsvinden door *bureaucratische lobby (advocacy)*, groepen binnen de overheid die veranderingen willen bewerkstelligen. Vanwege de theorie van Mearsheimer en Walt (2006)⁸ wordt hier ook publieke lobby bij betrokken. De verwachting is dat een verandering in de lobby leidt tot een verandering in het Israëlbeleid (hypothese 2). In de derde plaats kan *binnenlandse herstructurering* een factor zijn. Deze factor kan meerdere aspecten omvatten, bijvoorbeeld een verandering in publieke opinie, of een verandering van steun voor Israël in de partij van de president (hypothese 3 en 4). Tot slot kunnen *externe schokken* zorgen voor een koerswijziging.⁹ Veranderingen in de machtsbalans in het Midden-Oosten zijn een van de belangrijkste externe factoren, zeker in het licht van de Koude Oorlog (hypothese 5).

Mearsheimer en Walt stellen dat strategische noch morele argumenten Amerika's steun voor Israël kunnen verklaren; de pro-Israëllobby is de cruciale factor die zich door de tijd heen ontwikkeld heeft.

Door het Watergate-schandaal was minister Kissinger in staat zijn stempel op het beleid te drukken, daarmee in feite een van de leiders op het Israël-dossier.

Naast deze vier primaire factoren is ook het besluitvormingsproces een belangrijk onderdeel in de theorie van Hermann.¹⁰

SUEZ-CRISIS EN JOM KIPPOEROORLOG

De gebeurtenissen, de Suezcrisis en de Jom Kippoeroorlog, zijn gekozen vanwege het duidelijke verschil in de Amerikaanse positie. Deze tegenstelling biedt een bijzonder geschikte mogelijkheid om de cruciale factoren in het Amerikaanse Israëlbeleid te kunnen verklaren. Wat betreft operationalisatie van de onafhankelijke variabelen is allereerst de persoonlijke positie van de president de belangrijkste indicator voor leider-gedreven verandering. Indicatoren voor de pro-Israëllobby zijn de aanwezigheid van lobbygroepen in de publieke ruimte, naast de aanwezigheid van uitgesproken pro-Israëlfiguren binnen de overheid. Hierbij zijn zowel mogelijkheden als bereidheid om het beleid te beïnvloeden van belang. Indicatoren voor publieke opinie zijn hoofdzakelijk opiniepeilingen. Voor steun voor Israël binnen de partij van de president zijn Israël-gerelateerde stemuitslagen een belangrijke indicator, net als de evaluatie van en betrokkenheid bij overheidsbeleid. Ten slotte zijn voor veranderingen in de machtsbalans in het Midden-Oosten de evaluaties van ontwikkelingen door de president, minister van Buitenlandse Zaken, en van andere regeringsleden en topambtenaren de belangrijkste indicatoren.

In mijn onderzoek heb ik twee methoden gevolgd. Allereerst is elke hypothese vergeleken, derwijs gecontroleerd voor beide gevallen. Vervolgens is elke stap in het besluitvormingsproces vergeleken met de theorie van Hermann. Voor het onderzoek zijn bronnen geraadpleegd, zoals autobiografieën, (vrijgegeven) communicatie, historische beschrijvingen, opiniepeilingen, parlementaire resoluties en stemgedrag in het Congres. Hieronder volgen per hypothese de belangrijkste bevindingen.

INVLOED VAN DE LEIDER (1)

Al vóór de Suezcrisis uitbrak had president Eisenhower zich uitgelaten over de gebeurtenissen in het Midden-Oosten. Persoonlijk waar-schuwde hij de Israëlische premier David Ben Gurion dat de relatie met Israël op het spel stond als Israël Egypte zou aanvallen.¹¹ Toen het zover was liet Eisenhower ook niet na Israël via de VN te veroordelen, ondanks het feit dat de presidentsverkiezingen enkele dagen later gehouden werden.¹² Eisenhower behandelde de gebeurtenissen als een crisissituatie.¹³

In 1973 was de situatie van president Nixon geheel anders. Door het Watergateschandaal was minister Kissinger in staat zijn stempel op het beleid te drukken, daarmee in feite een van de leiders op het Israël-dossier. Nixon maakte de uiteindelijke beslissingen, maar Kissinger had een bijzondere positie ten opzichte van de president. Verder kan gesteld worden dat Nixon ondanks zijn antisemitische uitlatingen niet anti-Israël was.¹⁴

BUREAUCRATISCHE LOBBY (2)

In de aanloop naar de Amerikaanse veroordeling van Israël tijdens de Suezcrisis waren de mogelijkheden en bereidheid tot beïnvloeding vanuit de pro-Israëllobby zeer beperkt. De publieke campagne van Israël in de VS kwam pas zeer laat

op gang.¹⁵ Dit is niet verwonderlijk, aangezien de Israëlische acties in het geheim werden voorbereid. Daarnaast was de pro-Israëllobby in de jaren '50 nog erg jong.¹⁶ Verder is het niet toevallig dat er geen personen met een duidelijke pro-Israëlvisie op hoge buitenland-gerelateerde posities zaten. Eisenhower had een duidelijke aversie tegen wat hij 'etnische druk' noemde; het buitenlandbeleid moest het nationale belang dienen.¹⁷ Ten tijde van de Jom Kippoeroorlog was duidelijk dat de lobby een belangrijke ontwikkeling had doorgemaakt. Verschillende belangrijke (Joodse) organisaties oefenden druk uit op president Nixon om Israël met militair materieel te steunen.¹⁸ Toch lijkt deze druk niet van cruciaal belang te zijn geweest voor de eerste wapenleveranties, omdat Amerikaanse steun al in de dagen daarvoor (mondjesmaat) op gang kwam.¹⁹ Los van de gebeurtenissen in 1973 was de invloed van de pro-Israëllobby al fors toegenomen onder de presidenten Kennedy en Johnson, en voornamelijk na de oorlog van 1967.²⁰ Waar Eisenhower sprak van 'etnische druk', stelde Nixon: 'Geen Jood kan omgaan met het Israëlische vraagstuk', waar hij aan toevoegde dat zij tegen zijn regering waren.²¹ Dit betekende dat belangrijke pro-Israël-overheidsfunctionarissen geen invloed hadden op dit dossier, wat aanvankelijk ook voor Kissinger gold. Dit veranderde toen hij door zijn goede band met de Nixon minister werd. Kissinger kreeg zelfs een cruciale rol, vanwege Nixon's betrokkenheid bij het Watergateschandaal. Hoewel niet duidelijk is of Kissinger of Nixon de uiteindelijke beslissing nam om Israël op grote schaal te steunen, heeft Kissinger hieraan in elk geval een belangrijke bijdrage geleverd.²²

BINNENLANDSE HERSTRUCTURERING:

PUBLIEKE STEUN (3)

In algemene zin verlegt het Amerikaanse publiek

Ten tijde van de Jom Kippoeroorlog was duidelijk dat de lobby een belangrijke ontwikkeling had doorgemaakt. Verschillende belangrijke (Joodse) organisaties oefenden druk uit op president Nixon om Israël met militair materieel te steunen.

de aandacht slechts aanzienlijk van het nationale naar het internationale toneel als er sprake is van twee kenmerken bij een internationaal conflict: een grote omvang van het conflict en directe Amerikaanse betrokkenheid.²³ Vanuit dit oogpunt zou de publieke opinie dus geen belangrijke rol hebben gespeeld in zowel 1956 als in 1973. Echter, dezelfde auteur stelt dat buitenlandbeleid een belangrijke rol speelde in verkiezingen ten tijde van de Koude Oorlog.²⁴ In 1956 waren de presidentsverkiezingen slechts enkele dagen na het begin van de Suezcrisis. Wat betreft 1973 kan worden aangenomen dat president Nixon zich vanwege het Watergateschandaal niet ook tegen de publieke opinie wilde keren. De Israëlische opstelling werd in de Amerikaanse publieke opinie overwegend afgekeurd. Maar in een later stadium, toen de Amerikaanse regering eiste dat Israël zich onvoorwaardelijk zou terugtrekken, speelde de publieke opinie wel een belangrijke rol in het intrekken van deze eis.²⁵ Ook in 1973 was er geen Amerikaanse betrokkenheid, maar toch was publieke opinie vanwege de mogelijke gevolgen van een olie-embargo hier niet onbelangrijk.²⁶ In de laatste maanden van 1973 nam de sympathie voor Israël toe, terwijl ook de wapenleveranties in meerderheid de goedkeuring van de Amerikaanse bevolking

Het Congres had ook daadwerkelijk invloed: aanvankelijk wilde Eisenhower de Egyptische acties steunen, maar onder druk van het Congres veranderde hij van inzicht.

konden wegdragen.²⁷ Hoewel bekend is dat Nixon veel waarde hechtte aan publieke opinie²⁸, zijn er geen aanwijzingen dat publieke opinie in de eerste beleidskeuze van de regering van bijzondere invloed is geweest.

BINNENLANDSE HERSTRUCTURERING: STEUN VOOR ISRAËL BINNEN DE REPUBLIKEINSE PARTIJ (4)

De VS reageerden snel op de Israëlische campagne tegen Egypte in 1956. Toch was het Congres in de maanden voor de crisis al nauw betrokken bij het Midden-Oostenbeleid, nadat de Egyptische leider Nasser het Suezkanaal had genationaliseerd.²⁹ Het Congres had ook daadwerkelijk invloed: aanvankelijk wilde Eisenhower de Egyptische acties steunen, maar onder druk van het Congres veranderde hij van inzicht.³⁰ Ook later in het conflict was het Congres belangrijk, vanwege het aandringen op een mildere houding tegenover Israël.³¹ Het overgrote deel van de Republikeinen in het Congres was zeer loyaal aan Eisenhower, maar toch opereerde Eisenhower grotendeels onafhankelijk. Dit kwam zowel door zijn persoonlijke stijl als door het feit dat hijzelf een stuk populairder was dan zijn partij.³²

In 1973 liet de Amerikaanse reactie even op zich wachten. Toch werd deze mogelijkheid om het beleid te beïnvloeden in eerste instantie niet aangegrepen.³³ Pas in de tweede week van de

oorlog verscheen de eerste resolutie in de Senaat, waarbij minder dan de helft van de indieners Republikeinen waren.

Vanwege de reactionaire houding van het Congres en het feit dat het Democraten waren die het voortouw namen, was de invloed vanuit de Republikeinse Partij op de Amerikaanse beslissing minimaal.

EXTERNE SCHOKKEN (5)

President Eisenhower, die een belangrijke rol speelde in de Amerikaanse beslissing over de Suezcrisis, was zeer bezorgd over de Sovjet-Unie toen hij de beslissing nam om Israël te veroordelen.³⁴ Een belangrijke concrete gedachte was dat als de VS Israël, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk zou steunen, Egypte daarmee in de armen van de Sovjet-Unie gedreven zou worden.³⁵ Daarnaast zouden ook de relaties met Arabische landen ernstig geschaad worden.³⁶ Het bestrijden van de Sovjet-Unie was topprioriteit voor de Amerikanen, zo blijkt ook uit de persoonlijke communicatie van de president.³⁷

Ook in 1973 speelden externe omstandigheden, en vooral het gedrag van de Sovjet-Unie, een hoofdrol in de totstandkoming van de Amerikaanse positie. De Amerikanen hoopten en verwachtten aanvankelijk dat grootschalige steun aan Israël niet nodig was, maar dit bleek een misrekening. De Amerikanen wilden niet dat één kant in de oorlog overduidelijk won, om te voorkomen dat de Sovjet-Unie ofwel de redder van de Arabieren zou worden, ofwel Israël, een bondgenoot, zou verslaan.³⁸

Deze overwegingen verklaren de aanvankelijk afwachtende houding van de VS. Om na het conflict zo veel mogelijk invloed in de regio te krijgen en Arabische staten niet te veel van zich te vervreemden, probeerden de Amerikanen de wapenleveranties aan Israël te presenteren als *low profile*.³⁹

VOORAL DE PRESIDENT BEPAALT PRIMAIRE REACTIE

Welke factoren kunnen verklaren waarom de VS Israël niet steunden in de Suezcrisis van 1956, maar wel in de oorlog van 1973? Vijf hypothesen zijn getoetst voor twee gevallen, waarbij de focus lag op de eerste officiële Amerikaanse reactie (die overigens ook 'niets doen' kan inhouden).

In beide gevallen, 1956 en 1973, was de rol van de president van significante betekenis voor de eerste reactie. Wat betreft lobby waren in beide gevallen zowel de rol van de pro-Israëllobby binnen de overheid, de publieke lobby, als de rol van de Minister van Buitenlandse Zaken zeer beperkt, met één belangrijke uitzondering. In 1973 speelde Henry Kissinger een bijzonder belangrijke rol. In feite kan de rol van Kissinger daarmee onder hypothese 1, de rol van de leider, geschaard worden.

Publieke opinie, de derde hypothese, speelde geen invloedrijke rol ten opzichte van de beleidskeuze in zowel 1956 als in 1973. Net als voor bureaucratistische lobby geldt, speelde publieke opinie in later beleid een belangrijker rol dan in de eerste officiële reactie.

Wat betreft de steun voor Israël in de Republikeinse Partij komt duidelijk naar voren dat de houding en inspanningen van de partij geen bijzondere invloed hebben uitgeoefend voor de beleidskeuzes. Wel speelde het Congres in de latere reactie in 1956 een belangrijke rol.

Tot slot speelden externe factoren en de evaluatie daarvan een cruciale rol in de totstandkoming van de eerste Amerikaanse reactie in beide gevallen.

Samenvattend kan geconcludeerd worden dat externe factoren, geïnterpreteerd door de belangrijkste leiders, de belangrijkste uitleg bieden voor de eerste officiële Amerikaanse reacties in zowel 1956 en 1973. Pas in een later

stadium speelden ook andere factoren een rol van betekenis.

THEORETISCHE BEVINDINGEN

Deze empirische bevindingen bieden ook handvatten voor theoretische conclusies. Hierbij moeten we ons twee specifieke kenmerken van de Amerikaanse context realiseren: allereerst heeft de Amerikaanse president een belangrijke rol door het presidentiële systeem. Ten tweede betreft het een wereldmacht, wat wellicht implicaties heeft voor de strategische belangen.

De eerste conclusie is dat de theorie van Hermann verfijning behoeft. Dit onderzoek laat een duidelijk verband zien tussen de aard van de gebeurtenis in de internationale politiek (een crisis) en de aard van het besluitvormingsproces. Hierdoor is de invloed van verschillende factoren beperkt. Als oplossing hiervoor zou de theorie van Hermann een onderscheid kunnen maken tussen crisissituaties en koerswijzigingen onder 'normale' omstandigheden.

Ten tweede richt dit onderzoek zich op de eerste beleidsreactie op een crisis. Echter, door iets verder uit te zoomen kunnen meerdere factoren meegewogen worden, zoals de (historie van) bestaande bilaterale relaties tussen staten.

Ten derde is het ook van belang om op de latere

Externe factoren, geïnterpreteerd door de belangrijkste leiders, bieden de belangrijkste uitleg voor de eerste officiële Amerikaanse reacties in zowel 1956 en 1973. Pas in een later stadium speelden ook andere factoren een rol van betekenis.

reactie te letten (*follow-up response*). Verschillende factoren die in eerste instantie niet van invloed bleken te zijn, kregen op een later moment toch meer gewicht. Hoewel het onwaar-

schijnlijk is dat de eerste reactie wordt teruggedraaid, kan een latere reactie van groot belang zijn doordat beleid aanzienlijk bijgestuurd kan worden.

NOTEN

- ¹ Deze bijdrage is een verkorte en bewerkte versie van mijn masterscriptie 'U.S. Foreign Policy Towards Israel in the 1956 Suez Crisis and the 1973 Yom Kippur War: A Comparison' (Universiteit Leiden, 2017).
- ² Harms G. & Ferry, T.M. (2005). *The Palestine-Israel Conflict. A Basic Introduction*, pp. 106-107; Thomas, B. (1999). *How Israel Was Won. A Concise History of the Arab-Israeli Conflict*, pp. 121-123.
- ³ Thomas, B. (1999). *How Israel Was Won. A Concise History of the Arab-Israeli Conflict*, p. 122.
- ⁴ Hughes, G. (2008). *Britain, the Transatlantic Alliance, and the Arab-Israeli War of 1973*, pp. 19, 10, 16, 39.
- ⁵ Hughes, G. (2008). *Britain, the Transatlantic Alliance, and the Arab-Israeli War of 1973*, p. 4; Mearsheimer & Walt, 2006, pp. 30-31; Allen, D. & Smith, M. (1984). *Europe, the United States, and the Arab-Israeli Conflict* (In D. Allen & A. Pijpers (Eds.), *European Foreign Policy-Making and the Arab-Israeli Conflict*), p. 187.
- ⁶ Mearsheimer J.J. & Walt, S.M. (2006). *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, p. 40.
- ⁷ Almog, O. (2003). *Britain, Israel and the United States, 1955-1958*, p. 24.
- ⁸ Mearsheimer J.J. & Walt, S.M. (2006). *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*.
- ⁹ Hermann, C.F. (1990). *Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy*, pp. 11-12.
- ¹⁰ Idem, p. 14.
- ¹¹ Galambos, L. & Van Ee, D. (1996). *The Papers of Dwight David Eisenhower (Volumes XIV-XVII)*, pp. 2336, 2338.
- ¹² Galambos, L. & Van Ee, D. (1996). *The Papers of Dwight David Eisenhower (Volumes XIV-XVII)*, pp. 2341, 2346-2347; United Nations. (1956). *General Assembly Resolution 997 (ES-I)*.
- ¹³ Kingseed, C.C. (1995). *Eisenhower and the Suez Crisis of 1956*, pp. 45-47, 55, 57.
- ¹⁴ Klinger, J. (2012). *Richard Nixon – Henry Kissinger. The anti-Semite who saved Israel*.
- ¹⁵ Mearsheimer J.J. & Walt, S.M. (2007). *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, p. 25; Alteras, I. (1993) *Eisenhower and Israel: U.S.-Israeli Relations, 1953-1960*, p. 256.
- ¹⁶ Alteras, I. (1993) *Eisenhower and Israel: U.S.-Israeli Relations, 1953-1960*, p. 288.
- ¹⁷ Idem, pp. 36, 101, 287, 302.
- ¹⁸ Sobel, L.A. & Kosut, H. (1974). *Israel & the Arabs: The October 1973 War*, p. 102.
- ¹⁹ Ghareeb, E. (1974). *The US Arms Supply to Israel during the War*, pp. 115, 116.
- ²⁰ Mearsheimer J.J. & Walt, S.M. (2007). *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, pp. 118-119
- ²¹ Chait, J. (2010). *Nixon Disallowed Jewish Advisors From Discussing Israel Policy*;
- ²² Condrón, A. (2015). *The Nixon Administration Between Cairo and Jerusalem, 1969-1974*, pp. 203-204, 207, 216-217.
- ²³ Mueller, J. (1999). *Public Opinion and Foreign Policy: The People's "Common Sense"* (In E.R. Wittkopf & J.M. McCormick (Eds.), *The Domestic Sources of American Foreign Policy. Insights and Evidence*), pp. 52-53.
- ²⁴ Idem, p. 56.
- ²⁵ Alteras, I. (1993). *Eisenhower and Israel: US-Israeli Relations, 1953-1960*, pp. 256-257, 260-261, 294-295, 302.
- ²⁶ Simon R.J. & Moneim, M.A.A. (2009). *Public Opinion in the United States*, p. 111.
- ²⁷ De Boer, C. (1983). *The Polls: Attitudes Toward the Arab-Israeli Conflict*, pp. 123, 128.
- ²⁸ Morse, D.R. (2015). *Kissinger and the Yom Kippur War*, p. 16.
- ²⁹ Kingseed, C.C. (1995). *Eisenhower and the Suez Crisis of 1956*, pp. 24-25, 62-64.
- ³⁰ Kingseed, C.C. (1995). *Eisenhower and the Suez Crisis of 1956*, pp. 36-37, 39-41; Alteras, I. (1993) *Eisenhower and Israel: U.S.-Israeli Relations, 1953-1960*, pp. 163, 187-188.
- ³¹ Mearsheimer J.J. & Walt, S.M. (2007). *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, pp. 25, 37; Alteras, I. (1993) *Eisenhower and Israel: U.S.-Israeli Relations, 1953-1960*, pp. 260, 270, 287, 295.
- ³² Dueck, C. (2010). *Hard Line: The Republican Party and U.S. Foreign Policy Since World War II*, p. 107.
- ³³ Sobel, L.A. & Kosut, H. (1974). *Israel & the Arabs: The October 1973 War*, p. 103.
- ³⁴ Ferrell, 1981, p. 123. Kingseed, 1995, p. 45; Alteras, I. (1993) *Eisenhower and Israel: U.S.-Israeli Relations, 1953-1960*, 1993, pp. 21, 184.
- ³⁵ Dueck, C. (2010). *Hard Line: The Republican Party and U.S. Foreign Policy Since World War II*, p. 103.
- ³⁶ Kingseed, C.C. (1995). *Eisenhower and the Suez Crisis of 1956*, pp. 44-45
- ³⁷ Galambos, L. & Van Ee, D. (1996). *The Papers of Dwight David Eisenhower. The Presidency: The Middle Way*, p. 2346.
- ³⁸ Kissinger, H.A. (1982). *Years of Upheaval*, p. 468; Dueck, C. (2010). *Hard Line: The Republican Party and U.S. Foreign Policy Since World War II*, p. 174.
- ³⁹ Kissinger, H.A. (1982). *Years of Upheaval*, p. 496; Benhorin, Y. (2012). *Nixon in '73: Stop obsessing over Israel*.

Op verzoek van ds. H.A. Abma – zoon van – ben ik de afgelopen maanden in de archieven gedoken op zoek naar de visie van mr. L.J.M. Hage (1917-2007) op de internationale politiek. Voor Abma jr. was Hage – advocaat, leraar aan de Driestar, erudiet schoonzoon van ds. G.H. Kersten en 'het liefst onzichtbaar trekkend aan vele touwtjes' – een 'grote stimulans' geweest om zich bezig te houden met het blad Onderling Kontakt, later Zicht.

Henri Krooneman, beleidsadviseur Buitenlandse zaken voor de SGP-fractie in de Tweede Kamer

'Wie de wereld wil begrijpen, moet eerst zichzelf kennen'

Over mr. L.J.M. Hage, een bevlogen duider van zijn tijd

Dat de ideeën van Hage mij, eerlijk gezegd, geheel onbekend waren, vormde des te meer reden om de archieven in te duiken op zoek naar verborgen schatten. Dat bleek al snel zeer de moeite waard. Hage was namelijk een bevlogen duider van het wereldgebeuren in zijn tijd. Zijn kennis en interesse waren breed en diepgaand. Met eenzelfde geestdrift beschreef hij politieke ontwikkelingen in India, Iran, Angola, Duitsland,

China, de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten, of duidde hij de communistische leer of de buitenlanddoctrines van Carter en Kissinger. Daarbij zocht Hage steevast naar de diepere verbanden van oorzaak en gevolg, naar de ware motieven van wereldleiders, naar de essentie der dingen. En dat alles in zorgvuldig gekozen, kleurrijke bewoordingen.

Hage was een bevlogen duider van het wereldgebeuren in zijn tijd. Zijn kennis en interesse waren breed en diepgaand.

Dit artikel biedt een bloemlezing van de boeien-ideeën waarmee Hage bij de SGP de luiken opende naar de wereld, met een speciale focus op Europa en de Verenigde Staten. Van daaruit worden parallellen getrokken naar de wereld van vandaag.

ROEPING EN RÉVEIL

Laten we echter beginnen met Hage's ideeën over de fundamentele roeping van een christen-politicus. Om zijn roeping te ontdekken moet een christenpoliticus zich, aldus Hage, allereerst afvragen wat zijn wereld het meest wezenlijk bedreigt. Volgens Hage is dat de ontkerstening, geestelijk nihilisme, een leven 'dat geen enkele blijvende waarheid meer erkent'.¹

Deze woorden zouden vandaag gesproken kunnen zijn. Waarheidsclaims worden ouderwets of zelfs ronduit kwalijk geacht. De zelfbepalende individuele mens is het absolute uitgangspunt geworden. Hem of haar mag geen strobreed in de weg gelegd worden – zelfs als het gaat om kwetsbare zaken als de bescherming van het leven of de seksuele moraal.²

De weg uit dit nihilisme was volgens Hage een reveil, een geestelijke opwekking, in een wereld die 'in het aanvoelen van de zinloosheid van het levensgevoel onbewust schreeuwt om herkerstening'. In dat réveil zag Hage een rol weggelegd voor Bijbelvaste politici. 'Wanneer we leven in een wereld waarin we (...) dagelijks midden in die onafzienbare menigte geplaatst worden, mag dan hij of zij die in de waarheid is opgevoed zwijgend aan die menigte voorbijgaan? Of moe-

ten zij tot die menigte van 'mondige' mensen, die eigenlijk de leegte van hun leven ergens aanvoelen, zeggen dat Eén hun meester is, namelijk God!³

'GEEN NEEZEGGERS'

Hiermee heeft Hage trefzeker verwoord waar het op aan komt. Naar Boven wijzen, dát is de grootste verantwoordelijkheid van een christen-politicus in onze post-christelijke maatschappij. Juist daarom mag de SGP niet wereldvreemd zijn. In de woorden van de oud-Driestar-docent: 'We zijn geen neezeggers en leven niet achter een Chinese muur. Er is iets positiefs naar buiten te brengen!⁴ Dit kenschetst het verlangen van de SGP vandaag. Niet van maar wel in de wereld zijn. Op Bijbelse gronden betrokken zijn op het wel en wee van de naaste dichtbij en ver weg. Binnen het Nederlandse buitenlandbeleid moeten de kernwaarden vrede, verbondenheid en gerechtigheid daarom wat de SGP betreft hoog in het vaandel staan.

De wereld waarin wij staan was ten tijde van Hage – pakweg de jaren '60, '70 en '80 – in veel opzichten anders dan nu. Zijn tijd stond zwaar in het teken van de Koude Oorlog. Onze tijd kenmerkt zich door fenomenen als een gigantisch toegenomen wereldhandel, afnemende macht van de Verenigde Staten ten faveure van landen als China en Rusland, een dominante 'gender-agenda', oorlogen tegen islamitisch terrorisme, nieuwe vormen van (asymmetrische, hybride en online) oorlogvoering, en steeds verdergaande Europese integratie. Maar net als 'toen' wordt ook onze tijd gekenmerkt door ontkerstening. Ook nu is een opwekking nodig – misschien wel meer dan ooit. Ook onze tijd vergt een scherp en grondig begrip van het wereldgebeuren, om zo te ontdekken waar het op aan komt.

Laten we in dat kader verder inzoomen op Ha-

ge's gedachten over twee werelddelen die ook in het hedendaagse politieke debat vaak centraal staan: Europa en de Verenigde Staten.

AFSCHIED VAN EUROPA

In heldere volzinnen schetste Hage begin jaren '60 de veranderende rol van het 'oude continent' Europa op het wereldtoneel. 'Europa, dat eeuwenlang het monopolie van wetenschap, kapitaal, politieke kennis en macht heeft gehad, heeft moeten toezien dat deze machtspositie zich verplaatst naar andere mogendheden, die thans het zwaartepunt de wereldgeschiedenis vormen: Amerika en Rusland. (...) Het gaat dus (...) ook om een werelddeel dat afscheid heeft te nemen van een geweldig verleden.' Deze ontwikkeling biedt volgens Hage ook kansen: 'Afscheid (...) kan een positieve inhoud krijgen. [Het] maakt onbevooroordeelde oriëntatie in een nieuwe situatie mogelijk. Oriëntatie kan aldus een geweldige winst opleveren, wanneer zij, op grond van haar bevindingen, leidt tot heroriëntatie naar de toekomst.'⁵

Deze (her)oriëntatie heeft volgens Hage naast een Europese en internationale ook een nationale dimensie: 'De levenshouding, de problematiek, de geestesstructuur van de Nederlander en daarmee van de samenleving heeft geleidelijke, maar daarom niet minder ingrijpende veranderingen ondergaan. Wij hebben ons daarom niet alleen te oriënteren in een veranderende wereld om ons heen, maar ons ook de vraag te stellen welke krachten onze eigen samenleving zijn gaan beheersen of dreigen te gaan beheersen.'⁶

Treffend aan deze analyse is enerzijds het optimisme dat verandering nieuwe kansen biedt, en anderzijds het realisme: wie de wereld wil begrijpen, moet ook zichzelf kennen. Daarvoor is bezinning nodig op het eigene van de situatie waarin men zich nationaal en internationaal be-

vindt. We moeten weten 'welke krachten onze wereld omwoelen en van gezicht doen veranderen.'⁷ Concreet gaat het volgens Hage om de 'krachten' van de techniek en de economie, die ervoor zorgen dat de 'oude grondslagen' waarop internationale samenwerking rustte zijn weggevallen en het verband tussen het verleden en het heden is verloren.

DE MAAT AANGEVEN

De rol van politici ligt daarbij niet meer in het beheersen van de krachten die de wereld voortdrijven, maar hoogstens in het kanaliseren, in het richten daarvan. Hier gebruikt Hage een parel van een beeldspraak: 'In de termen van de muziek uitgedrukt zouden we kunnen zeggen: techniek en economie geven de wijs aan, de politiek hoogstens de maat.'⁸ Zoals altijd geeft ook hier het beeld niet de volledige werkelijkheid weer. Technische en economische ontwikkelingen zijn immers geen autonome krachten - zij worden ook actief in gang gezet en gebruikt. Frappant genoeg zijn het in Europees verband vaak juist politici en ambtenaren die andere politici buitenspel zetten. De ambitieuze Commissieplannen voor steeds verdergaande Europese integratie rechtvaardigen de vrees dat nationale politici langzaam maar zeker van het toneel verdwijnen. Zodat wellicht uiteindelijk de wijs noch de maat in Den Haag bepaald wordt.

Naar Boven wijzen, dát is de grootste verantwoordelijkheid van een christenpoliticus in onze post-christelijke maatschappij. Juist daarom mag de SGP niet wereldvreemd zijn.

Als die afnemende invloed al geldt voor politici in het algemeen, dan zeker ook voor een christenpoliticus. Christelijke samenlevingsidealen staan grotendeels buitenspel. Dat moet echter niet moedeloos maken, maar extra aanmoedigen. Ook tot kritische bezinning. Hoe beïnvloedt het technisch en economisch denken – de maakbaarheidsgedachte – de Westerse welvaartsstaat maar ook 'bouwwerk Europa' vandaag? Is de SGP zelf vrij van dit denken? Bouwen wij vrolijk mee aan deze aardse paradizen, en waarom? Maakt dit ons erkentelijk of juist geestelijk onafhankelijk? Een andere cruciale vraag is: hoe dragen wij bij aan vrede en rechtvaardigheid in tijden van – dat is die andere kracht die Hage benoemt – verkilling van menselijke banden en vermaterialisering van het denken; kortom, in tijden van individualisering? Welk Bijbels gefundeerd antwoord kunnen wij bieden op de vrije seksuele moraal, de uitholling van huwelijk en gezin, de relativering van de waarde van het leven?

Het zou geweldig zijn als de hedendaagse christenpoliticus bij het doordenken en beantwoorden van deze vragen – bij Bijbels licht – zowel de wijs als de maat durft aangeven. Hoe dan ook raakt het beantwoorden van al deze vragen de kerntaak van een christenpoliticus: 'Een wereld en een cultuur te doordringen van de onwankelbare waarheid en het blijvende richtsnoer, dat alleen Gods heilig Woord ons geven kan.'⁹

'AMERICA FIRST'

Eén van Hage's andere favoriete thema's was de Amerikaanse buitenlandpolitiek, die eveneens met welluidende volzinnen geduid wordt. Over de Verenigde Staten als land schrijft hij: 'Amerika, supermogendheid van de 20e eeuw, nakoemeling bovendien van Europa, die het beginsel van vrijheid van de Westerse beschaving onver-

zwakt heeft gehandhaafd, lijkt wel bij uitstek aangewezen om voor de Westerse wereld, waaruit hij is voortgekomen, te dienen als centrum voor de opbouw van een nieuwe toekomst te midden van deze verwarde wereld.'¹⁰

Ondanks dit optimisme toonde Hage zich zeer bewust van de verschillende beelden en meningen over de VS: 'Zo rijst het gangbare alledaagse beeld van Amerika voor ons op: machtig, energiek, doortastend, organisatorisch geweldig begaafd, maar tenslotte handelend en levend uit praktische en zakelijke motieven, maar niet uit echte idealen. Het is een sterk vergrofd en vertekend beeld van Amerika dat we aldus in ons omdragen (...) Er is te spreken van een Amerikaans idealisme, dat aan het handelen van deze natie op nationaal en internationaal terrein een geweldige kracht verleent.'¹¹

Bij tijd en wijle zette Hage zijn woorden graag kracht bij vanuit het werk van anderen: 'De journalist Améry haalt in zijn boek *Het moderne Westen* een uitspraak aan van de Brit Chesterton, die

ik hier ten dele weergeef: 'Amerika is het enige land ter wereld, dat op een geloof is gegrondvest. Dit geloof is met dogmatische, ja theologische overtuigingskracht in de onafhankelijkheidsverklaring uiteengezet. Het verkondigt, dat alle mensen gelijke aanspraken op gerechtigheid hebben.'¹² Dit gelijkheidsbeginsel is inderdaad een kerngedachte binnen de Amerikaanse constitutie. Maar in de praktijk van het buitenlandbeleid zien we vaak een combinatie van eigenbelang en idealisme. Het buitenlandbeleid moet – zeker binnen de 'America First'-doctrine van president Trump – vooral het nationale belang dienen. Maar daarbij worden de kaders van het internationaal recht niet vaarwel gezegd. Als het even kan laten de VS economisch en politiek eigenbelang samengaan met het bevorderen van veiligheid en mensenrechten.

SOLIDE TRANS-ATLANTISCHE BETREKKINGEN

De discussie over Amerika als idealistische of juist zelfzuchtige supermogendheid, wordt tot op de dag van vandaag gevoerd. De toon is mijns inziens wel verhard. Voor velen is de VS allang niet meer het aangewezen land om 'de Westerse wereld te dienen als centrum voor de opbouw van een nieuwe toekomst te midden van deze verwarde wereld.' Juist de 'America First'-gedachte brengt Amerika voor velen in moreel opzicht naar de laatste plek.

Hoe dan ook lijkt het erop dat de Amerikaanse invloed in de wereld feitelijk is afgenomen. Dat heeft verschillende oorzaken. In het kader van de strijd tegen het terrorisme bleek het eenvoudiger de oorlog dan de vrede te winnen. De afwachtende houding van president Obama creëerde bewegingsruimte voor landen als Rusland en Turkije. De opmars van grootmachten als India en China is nauwelijks te stuiten. Onder president Trump is het Amerikaanse buitenlandbeleid onvoorspelbaarder geworden. Enerzijds

houdt de 'America First'-gedachte in dat de VS zich – vooral uit eigenbelang – nadrukkelijk met het Koreaanse schiereiland, de Zuid-Chinese Zee of het Israëliësch-Palestijnse vraagstuk bemoeit. Anderzijds wordt het pad ingeslagen van meer isolationisme en afzijdigheid. In deze tijden van verandering blijft de SGP zich sterk maken voor solide trans-Atlantische banden.

ZOEKEN EN TASTEN

Wat dit alles betekent voor de rest van de wereld, en voor Nederland, is vooralsnog een grote zoektocht. Een zoektocht die ook Hage treffend beschrijft: 'Onze wereld, op drift sinds 1939, blijkt nog in onze jaren politieke stroomversnelingen op te leveren, die aan beoordeling van de mens onttrokken schijnen. De problematiek van het heden beweegt zich buiten de grenzen van de politieke ervaring, die het verleden aan vorige generaties had geschonken. Het is duidelijk hoezeer de Tweede Wereldoorlog en de ontwikkelingen daarna ons hebben gebracht naar een wereldsituatie, die haar weerga niet vindt en die slechts zoekend en tastend kan worden benaderd.'¹³

In die zoektocht moeten de kernwaarden van vrede, gerechtigheid en verbondenheid ons houvast bieden.¹⁴ Het bevorderen daarvan vraagt steeds opnieuw doordinking van waar de immer veranderende wereld om vraagt. Het vergt ook een realistische benadering. Het is bijvoorbeeld zinloos om internationaal te denken en tegelijkertijd provinciaal te redeneren. Om naar vrede te streven zonder zich te verdiepen in de mentaliteit van de ander of van de tegenstander.¹⁵ Onze inspanningen vergen, kortom, weloverwogen en 'slimme' keuzes.¹⁶

TOT SLOT

Zo heeft Hage – vaak met behulp van kleurrijke beeldspraak – het wereldgebeuren in zijn tijd

treffend geschetst. Graag geef ik een laatste voorbeeld van zo'n rake beeldspraak, waarin Hage de wereldpolitiek vergelijkt met een trein in volle vaart. 'De trein blijft nog wel in de rails, maar het traject is eindeloos lang en zonder duidelijk aanwijsbaar eindpunt. Bovendien zijn op dat onafzienbare traject zoveel wissels, bekende en onbekende, dat een ontsporing telkens mogelijk is.'¹⁷ Je ziet het voor je, je voelt de spanning: waar gaat het naar toe; blijft de trein op de rails? Vanuit Gods Woord mogen we weten: het komt goed, omdat God regeert. Hij verbreekt de boog en slaat de spies aan twee. Hij doet de oorlogen ophouden tot aan het einde der aarde (Psalm 46).

Hage's inzichten van drie à vier decennia terug zijn opvallend relevant voor de wereld van nu. Zijn bijdragen laten zien hoezeer 'oude antwoorden' relevant kunnen zijn voor actuele vragen. Er is ten diepste immers niets nieuws onder de zon (Prediker 1:9). Tegelijkertijd vragen de hete vuren van vandaag om innovatief blusmateriaal. Dat begint bij het onderzoeken van de eigen tijd en samenleving bij het licht van de Bijbel. Schatten wij deze gave, die in het Evangelie 'prophetie' genoemd wordt, voldoende op waarde? Laten we, in navolging van Hage's oproep, te midden van het woeden der wereld allereerst naar Boven wijzen, gehoorzaamend aan het appel van Christus om te streven naar vrede en gerechtigheid.

NOTEN

- ¹ Interview met L.J.M. Hage door W. Büdgen getiteld 'De ontspanningspolitiek van Henri Kissinger', 30 januari 1976. Online raadpleegbaar via <https://www.digibron.nl/search/detail/012f0bce2f4a014fa288032f/de-ontspannings-politiek-van-henri-k-ssinger/7>.
- ² Op de hedendaagse ontwikkelingen op het vlak van seksualiteit en 'gender' is uitgebreid ingegaan in het voorgaande nummer van *Zicht* (2017, nr. 4).
- ³ Zie noot 1
- ⁴ Interview met L.J.M. Hage door drs. K. van der Zwaag getiteld 'Politieke idealen zijn verbleekt ten gunste van cijfers en procenten', 1 oktober 1995. Online raadpleegbaar via <https://www.digibron.nl/search/detail/dc0dc-c510323bfa41e39c1b974751151/politieke-idealens-zijn-verbleekt-ten-gunste-van-cijfers-en-procenten/4>.
- ⁵ *Onderling Kontakt* 1962 (03), 'Afscheid van het verleden I', p. 13-16.
- ⁶ *Idem.*
- ⁷ *Idem.*
- ⁸ *Onderling Kontakt* 1963 (01), 'Afscheid van het verleden III', p. 9-14.
- ⁹ *Idem.*
- ¹⁰ *Onderling Kontakt* 1964 (01), 'Amerika I', p. 3-7.
- ¹¹ *Onderling Kontakt* 1964 (02), 'Amerika (II)', p. 3-8.
- ¹² *Idem.*
- ¹³ *Onderling Kontakt* 1966 (03), 'Amerika's weg in de wereldpolitiek (III)', p. 2-7.
- ¹⁴ Dit zijn de kernprincipes in de buitenlandparagraaf van het SGP-verkiezingsprogramma 2017-2021.
- ¹⁵ *Onderling Kontakt* 1971 (04), 'Amerika in tweestrijd', p. 29-40.
- ¹⁶ Dat elk vraagstuk een eigen antwoord vergt, besefte de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Henry Kissinger overigens ook. Hij benadrukte dat er zo veel mogelijk gestreefd worden naar machtsevenwicht, maar kan er geen uitgewerkte 'blauwdruk' van te voeren politiek worden opgesteld; 'geen bouwtekening zoals een architect maakt voor de bouw van bijvoorbeeld een flatgebouw'. Dit werd aangehaald door Hage in het in noot 1 genoemde interview. Zie ook het essay van L.J.M. Hage, 'Crisis der Zekerheden', 1 juni 1979. Online raadpleegbaar via <https://www.digibron.nl/search/detail/f013c4322ce64e4184430fc398cc5f63/crisis-der-zekerheden/23>.
- ¹⁷ Zie noot 1.

De Franse Revolutie was niet zomaar een nationale revolutie. Zij legde volgens Jonathan Israel de basis van het huidige secularisme. Voor hem de triomf van de Radicale Verlichting, voor een christen-historicus echter een gebeurtenis die ingrijpende gevolgen had voor samenleving en cultuur en waarvan we ook de wrange vruchten plukken.

Klaas van der Zwaag, redactievoorzitter

Franse Revolutie als wereldhistorische cesuur

De Brits-Amerikaanse historicus Jonathan Israel (1946) is een bekend publicist over de Verlichting, met name de radicale tak van ervan. Hij duidt dat steevast aan als de Radicale Verlichting (met twee hoofdletters). Hij doelt dan op denkers als Spinoza, Diderot, Helvetius en d'Holbach die hij onderscheidt van gematigden als Locke, Montesquieu, Voltaire, Rousseau en anderen. Deze laatsten konden op hun manier nog de godsdienst waarderen als nuttig voor de samenleving, als sociaal bindmiddel of inspirator voor deugd en burgerlijkheid. Ook hechtten zij

nog waarde aan zaken als de onsterfelijke ziel en een hiernamaals.

De radicale verlichters hielden er echter een atheïstische en materialistische (gericht op deze ene zichtbare werkelijkheid) levensbeschouwing op na. Deze verlichters waren volgens Israel met hun subversieve ideeën over staat, overheid, mens en samenleving verantwoordelijk geweest voor een complete 'nieuwe orde', een inrichting van de samenleving uitsluitend opgezet vanuit de rede, los van God, religie, kerk

De radicale verlichters hielden er echter een atheïstische en materialistische (gericht op deze ene zichtbare werkelijkheid) levensbeschouwing op na.

en openbaring of welk sacraal gezag dan ook. Hij spreekt van de Verlichting in zijn 'radicale, seculiere, democratische vorm', waarvan de vertegenwoordigers de eerste georganiseerde voorvechters van 'democratische, rechtsstatelijke, seculiere moderniteit'.

Israël ziet de oorzaak van de Franse Revolutie in de werken van de filosofen (steevast aangeduid als de *philosophes* of als *l'esprit philosophique*). Een van de hoofdrolspelers was onder meer Camille Desmoulins (1760-1794) die betoogde dat de filosofie de bepalende factor van de Revolutie was. De revolutionair Pierre-Louis Roederer (1754-1835) stelde dat de revolutie 'al in de hoofden en de gewoonten van de mensen ontstond voordat zij tot wet verheven werd'. Volgens Israël waren de grote revolutionaire beginselen en verordeningen 'allemaal doortrokken van de taal van de Verlichting en de daarmee verbonden debatten en filosofische categorieën'. Die verordeningen waren: de afschaffing van de aristocratie, gelijkheid voor de wet, democratie, persvrijheid, gelijke rechten voor alle godsdiensten, scheiding van kerk en staat, de Rechten van de Mens (1789), burgerlijke echtscheiding (1792), de afschaffing van de monarchie (1792) en van de slavernij (1794).

CESUUR

Israël ziet de Revolutie duidelijk als een wereldhistorische cesuur. 'De Revolutie bestreed de geldigheid van ideeën, gewoonten, instituten en wetten uit het verleden volstrekt en totaal',

schrijft hij. Het ging volgens hem in de Revolutie om 'een resolute verwerping en ontkrachting van alle voorheen geaccepteerde waarden, morele codes, wetten en gewoonten'. De 'werkelijke' kwestie was of God een autoriteit is waarop men zich kan beroepen. Volgens Israël was de Franse Revolutie niet primair een nationale gebeurtenis, maar maakte deel uit van 'een bredere democratische, egalitaristische, libertaristische opleving in heel West-Europa'.

Israël volgt het spoor van de Franse Revolutie minutieus. De Revolutie begon met de omzetting van de Staten-Generaal in de Nationale Vergadering (*Assemblée Nationale*) in 1789, die volgens Israël 'een verbijsterende revolutionaire daad' was. Zij betekende niet alleen de verwerping van adellijke en kerkelijke privileges, maar ook van de bestaande institutionele structuur van Frankrijk. 'De soevereiniteit was gedeeltelijk overgedragen aan het volk. De Revolutie was nu echt begonnen.'

De genoemde Desmoulin's meende dat de adel de ergste van alle plagen was, de monarchie de slechtste regeringsvorm, monniken nutteloos waren en de godsdienst grondig hervormd moest worden. De Franse Revolutie zoals die sinds 1789 vorm kreeg, betekende een aanval op het gezag van kerk en adel en propageerde de gelijkheid van alle mensen (volgens de beginselen van natuur en rede) en de afschaffing van armoede, tirannie, dwang en slavernij. Democratie, vrijheid, tolerantie en de republikeinse staat behoorden volgens Israël tot de verworvenheden van de Radicale Verlichting. Hij beschrijft uitvoerig de totstandkoming van de verschillende Constituties en de debatten hierover tussen gematigden en radicalen. Wat dat laatste betreft: de Franse Revolutie liep niet bepaald op rozen. De voorstanders van de Verlichting raakten na 1789 al spoedig intern verdeeld over kwesties als sociale hiërarchie, monarchie en godsdienstig geloof.

In 1792 werd het algemeen kiesrecht voor mannen tot grondbeginsel van de Revolutie erkend. Israël: 'Voor het eerst in de gehele moderne transatlantische wereld werd democratie aangenomen als basis voor politieke legitimiteit, een bijzondere mijlpaal.' In 1793 volgde de eerste democratische grondwet ter wereld, waarbij mensenrechten, gelijkheid en volkssoevereiniteit de leidende beginselen werden. Zij was volgens Israël de apotheose van de Radicale Verlichting.

Maar hoe was, zo formuleert Israël scherp, te voorkomen dat volkssoevereiniteit en de leer van gelijkheid instrumenten zouden worden van intimidatie, gebruikt om de volkswoede en volksvooroordeel te mobiliseren in dienst van dictatuur en tirannie? De Revolutie had voortdurend te maken met tegenkrachten die de 'oude orde' weer wilde handhaven. De Verklaring van de Rechten van de Mens (1789) – hoogtepunt

en paradepaardje van de Radicale Verlichting – werd geamendeerd door te verwijzen naar het Opperwezen, een volgens Israël duidelijke concessie aan het Rousseauaanse deïsme. Toch bleef de Constitutie van 1793 volgens hem wel een opmerkelijke prestatie: het was de eerste democratische Constitutie in de wereldgeschiedenis zonder enige verwijzing naar 'theocratische macht'. De bevolking, waarbij de belangen van elk individu op gelijkwaardige basis een plaats kregen, was de exclusieve basis voor vertegenwoordiging in de nationale wetgevende vergadering.

Israël beschrijft de consolidatie van de Revolutie in het onderwijs, waar 'universeel seculier onderwijs' moest komen, gebaseerd op gelijkheid en gelijke kansen. Elke kerkelijke invloed werd geweerd. De rede moest bij het volk ingeprent worden, aldus Condorcet. Terwijl deze filosoof de Verlichting op de troon zette, wilden revolutionaire leiders als Marat en Robespierre echter een alomvattende dictatuur instellen in naam van de gelijkheid. Onderwijs was voor hen niet gericht op kennis en kritische evaluatie, maar bedoeld voor indoctrinatie van de massa en kneding van moraal en gedrag volgens Spartaanse methoden, aldus Israël.

Welnu, dat laatste gebeurde in de periode van

Robespierre was 'de eerste van de grote moderne populistische dictators', aldus Israël. De filosofie werd volgens Israël om zeep geholpen. Immers hoe meer filosofie leidinggeeft, hoe minder gewelddadig en hoe vollediger de Revolutie zal zijn.

de Terreur onder Robespierre (1793-1794), een van de meest bloedige gebeurtenissen tijdens de periode van de Revolutie. De Revolutie verzandde namelijk steeds meer in instabiliteit en chaos. Er heerste algehele malaise en de economische omstandigheden waren slecht. Vijandige machten keerden zich tegen een intern verdeeld Frankrijk. Robespierre greep daarom in 1793 de macht en wilde als de 'beste vriend' van het volk Frankrijk redden van de gevaren van de contrarevolutie en het royalisme. Velen duizenden werden vermoord onder de guillotine, alleen al op verdenking te heulen met de voormalige machthebbers van koningshuis en adel. Zonder proces werden vele 'verraders' van het volk, de zogeheten contrarevolutionairen, geliquideerd. Israel schetst deze periode vooral als een tijd van algemene repressie, xenofobie en militant populisme.

AFZWERING REVOLUTIE

Terwijl in christelijke kringen deze episode vaak wordt getypeerd in termen van: de revolutie verslindt haar eigen kinderen (zo Groen van Prinsterer), stelt Israel dat Robespierre juist volkomen tegen de Verlichting handelde. Hij spreekt van 'de omkeer van de waarden van de revolutie'. Dat bewees volgens hem Robespierres afkeer van de intellectuele geschriften van de *philosophes*, van het verschijnsel tolerantie en persvrijheid. Hij pretendeerde te spreken namens het volk, dat evenals Robespierre een afkeer had van de intellectuele elite. De kernwaarden van de revolutie stonden tegenover een populistische dictatuur. Robespierre was 'de eerste van de grote moderne populistische dictators', aldus Israel. De filosofie werd volgens Israel om zeep geholpen. Immers hoe meer filosofie leidinggeeft, hoe minder gewelddadig en hoe vollediger de Revolutie zal zijn. De inzet van de Verlichting was juist om het volk te verlichten

De deugd werd verheven tot het niveau van een staatscultus, een civiele religie, die politiek en religie handig samenvoegde. Het verraderlijke was volgens Israel dat bij Robespierre terreur uitgeoefend werd in naam van de deugd, de ware steunpilaar van de vrijheid.

door onderwijs en vorming en de basisbegrippen van de 'nieuwe' tijd bij te brengen. Onwetendheid en dwaling waren de hoofdredenen waarom elementaire mensenrechten zo lang vertrappt waren. Voortschrijdende kennis, zo stelde Condorcet, uitgaande van de *la raison publique*, zou de mens uiteindelijk leren wat er nog ontbrak aan de samenleving om die echt goed te maken en zo'n Verlichting zou de 'wetgever van alle mensen worden'.

Robespierre en vóór hem Marat en Danton, legden de nadruk op de volkssoevereiniteit en de gevoelens van de gewone man en de 'deugd'. Vrijheid is niet gelegen in intellectuele categorieën maar in het hart. Deze leiders zaten op de lijn van Rousseau, die de algemene wil identificeerde met het volk. Maar het volk werd dom gehouden om het des te beter te manipuleren (het kenmerk van alle populistten) waarmee de eerste moderne democratie in de kiem werd gesmoord, aldus Israel. Er openbaarde zich intolerantie tegenover afwijkende meningen en daarmee werd de grondslag van de dictatuur gelegd. 'Het uitschakelen van afwijkende meningen was de essentie van de Robespieristische dictatuur', aldus Israel. Agitatoren bevorderden anarchie om op hun beurt zelf onderdrukking en tirannie te

kunnen uitoefenen. Merkwaardig was Robespierres ambivalente houding ten opzichte van kerk en godsdienst. Onder zijn bewind ontlaadde zich een gewelddadige en vandalistische ontkersteningwoede die kerken sloot, religieuze symbolen en rituele objecten verbood. De ontkerstening maakte volgens Israel integraal onderdeel van een nieuwe despotische macht. Tegelijkertijd werd de godsdienst in dienst gesteld van de staat. Robespierre volgde daarin volgens Israel Rousseau die in zijn *Contrat Social* had aangetoond dat het voor de publieke vrede noodzakelijk is dat het goddelijke een heilig en onschendbaar karakter verleent aan het soevereine gezag. Robespierre zag atheïsme als een kenmerk van de Radicale Verlichting, republikeins en democratisch, van de *parti de philosophie*. Zowel het atheïsme als la philosophie is aristocratisch, en daarmee haaks staande op het volk, waarover het Opperwezen waakt. Robespierre bestempelde atheïsme en de *philosophie* als de immoraliteit die verband hield met het samenzweren tegen de Republiek. De *philosophes*

waren de vijanden van de Republiek. Nadat het atheïsme definitief was weggevaagd, zouden alle misdaden en kwalen van de wereld verdwijnen.

Robespierre stichtte in een later stadium zijn 'Cultus van het Opperwezen' als tegengif tegen zowel de ontkerstening als het philosophisme. De deugd werd verheven tot het niveau van een staatscultus, een civiele religie, die politiek en religie handig samenvoegde. Het verraderlijke was volgens Israel dat bij Robespierre terreur uitgeoefend werd in naam van de deugd, de ware steunpilaar van de vrijheid. Robespierre kwam uiteindelijk ten val, zijn hoofd viel ook letterlijk onder de guillotine, op 28 juli 1794. 'Zijn ideologie was gewoon te armzalig en te verwijderd van de revolutionaire kernprincipes', aldus Israel. Toen Robespierre gevallen was, was er vrijwel geen verzet of protest, zo gehaat was volgens hem deze dictator. De retoriek van de 'volkswil' was niets anders dan misleiding geweest, zo realiseerden zij zich als in een traumatische ervaring.

De Franse Revolutie stond aan de basis van alle latere revoluties in Europa. Het was de eerste democratische revolutie die het welzijn van de gehele samenleving wilde bevorderen.

GEEN WEG TERUG

Toch was er in Frankrijk geen weg terug voor de samenleving, noch naar de oude orde noch naar de cultus van het Opperwezen. Frankrijk bewoog zich steeds meer in de richting van 'secularisatie en democratie', aldus Israel. In 1794 kwam er een formele scheiding van kerk en staat, juridisch, financieel en ceremonieel. Vol-

gens het decreet van 1795 mocht niemand gehinderd worden bij het praktiseren van zijn geloof. Enkele grotere kerken werden weer opengesteld voor de rooms-katholieke eredienst. Zo kwam er een duidelijke oplossing voor het religieuze conflict en een herstel van de volledige vrijheid van geweten en godsdienstoefeningen. De Revolutie moest gered worden tegenover zowel populisme als royalisme, zo schrijft Israel. In 1795 werd een nieuwe Constitutie uitgevaardigd waarin de constitutionele waarborgen vastgelegd werden, de scheiding der machten, en de invloeden van volkse, directe democratie verminderd. Zij wierp een dam op tegen zowel het radicale Jacobijnse populisme van Robespierre als tegen alle vormen van monarchisme, aristocratie en het in die tijd herlevend religieus gezag.

HERLEVING

Israel spreekt van een herleving van de Radicale Verlichting. Er heerste vanaf begin 1795 een geheel nieuw intellectueel klimaat in Frankrijk, de *philosophie* herwon haar speciale, geprivilegieerde status. De Revolutie kreeg een 'doorstart' in de richting van individuele vrijheid, democratie en vrijheid van denken. Israel beschrijft ook de Algemene Revolutie in de periode van 1795 tot 1800 in Holland en Italië. De veerkracht van de Revolutie vormde steeds meer een toenemende bedreiging van de gevestigde orde.

Toch spreekt Israel in zijn laatste hoofdstuk van de 'mislukte' revolutie in de periode van 1797 tot 1799, toen de Napoleon de macht greep en er een definitief eindpunt van de Revolutie viel aan te wijzen in de Constitutie van 1799. Deze verwijderde in de preambule de Verklaring van de Rechten van de Mens, en schortte de persvrijheid en de individuele vrijheid op, de democratie en het primaat van de wetgevende vergadering.

De Revolutie was ten einde gekomen, maar toch, zo voegt Israel eraan toe, was er in cruciaal opzicht geen einde aan gekomen. De Franse Revolutie verschilde immers kwalitatief van alle eerdere bekende revoluties en blijft voor Israel van fundamentele betekenis dan alle latere revoluties tot nu toe, inclusief de Russische Revolutie. De reden daarvan was de bijzondere relatie tussen de Revolutie en de Verlichting en in het bijzonder de republikeinse, democratische en seculiere radicale vleugel ervan. De Franse Revolutie stond aan de basis van alle latere revoluties in Europa. Het was de eerste democratische revolutie die het welzijn van de gehele samenleving wilde bevorderen, de economische ongelijkheid wilde bestrijden en het was de eerste poging 'een seculiere, goed geschoolde, op welzijn gerichte en op mensenrechten gebaseerde moderne samenleving in te richten'.

Groen van Prinsterer zag in de nieuwe denkwijze in de filosofie de oorzaak van de Revolutie, voor hem echter de afzwering van God, kerk en religie. Hij heeft daarin helemaal gelijk gehad.

Israel keert zich in het slothoofdstuk nog eens fel tegen het conservatisme van de Restauratie en de contra-Verlichting die Robespierre en de Terreur als de directe uitkomst en vertegenwoordiging van de Revolutie zagen, het ware gezicht van de Revolutie, niet als de perversie en omkering ervan. Deze visie groeide uit tot een bredere constructie, die de Revolutie en Verlichting tezamen verketterde. Een opvatting die volgens Israel even betreuenswaardig als aanvechtbaar is, en twijfelachtig als een historische interpretatie.

Voor Israel gedijt een samenleving het beste zonder religie. Hij verbindt het democratisch republicanisme met 'secularisme', verwerping van religieuze gezag en aanvaarding van de één-substantiefilosofie (dus geen God). Hij waardeert in de radicale *philosophes* dat zij zich keerden tegen een samenleving die ingericht was volgens het gezag gebaseerd op religie en goddelijke Voorzienigheid.

Israel laat in zijn werk echter nauwelijks de kritiek op de Verlichting zien die vooral de laatste decennia weer de kop opsteekt. Integendeel, hij typeert de stelling dat het Verlichtingsproject mislukt is (en juist een verregerende diversiteit van morele perspectieven laat zien), als een 'postmodernistische kreet'. Voor hem geldt nog steeds het credo van de Radicale Verlichting dat geloofde in een universele emancipatie en een universele vrede gebaseerd op een systema-

tisch monisme en materialisme, op rede, vrijheid van denken en democratie.

Israels conclusie lees ik met gemengde gevoelens. In onze tijd zien we steeds meer hoe de vrijheid ontaardt in losbandigheid, egoïsme en gebrek aan verantwoordelijkheidsbesef. En de rede, de motor van de Verlichting, maakt plaats voor andere zingevingsbronnen, om maar niet te spreken van de herleving van religie en andere vormen van spiritualiteit. Een sterk punt bij Israel vind ik zijn accent op de ideële en theoretische oorzaken van de Revolutie. Niet voor niets beschrijft hij een *intellectuele* geschiedenis van

de Franse Revolutie. Ideeën zijn niet neutraal en ook Groen van Prinsterer zag in de nieuwe denkwijze in de filosofie de oorzaak van de Revolutie, voor hem echter de afzwering van God, kerk en religie. Hij heeft daarin helemaal gelijk gehad. Het secularisme is niet te beschouwen als een gezegend gevolg van de Verlichting, maar als een van de wrange vruchten, waarvan we nog steeds de gevolgen van ondervinden.

n.a.v. Jonathan Israel, *Revolutionaire ideeën. Een intellectuele geschiedenis van de Franse Revolutie*; uitgeverij Van Wijnen, Franeker, 2017; 1006 blz.; € 69,50.

Gerechtigheid verhoogt een volk

Bijbels genormeerde politiek in een democratische rechtsstaat

Deze studie is door het Wetenschappelijk Instituut voor de SGP uitgevoerd op verzoek van het hoofdbestuur van de SGP en de Tweede Kamerfractie van de SGP. In dit boek gaan diverse auteurs in op fundamentele vragen over de inhoud en vormgeving van christelijke politiek in onze samenleving, waarin het christelijk geloof en de kerk volgens velen er niet of nauwelijks toe doen. In de visie van de SGP is versterking van de duurzaamheid en veerkracht van de democratische rechtsstaat noodzakelijk en gewenst. De Bijbelse gerechtigheid biedt daarvoor de benodigde inspiratie, oriëntatie en normering.

ISBN 978-94029-0004-0

Omvang 272 blz.

Prijs € 17,95 (*excl. verzendkosten)

Bestel dit boek via www.sgp.nl/webshop

Of telefonisch via 010 7200 785

Joden

In een gemeente onder de rook van Rotterdam mag je verwachten dat de meeste voetballiefhebbers Feyenoord als favoriete club hebben. Gek genoeg houdt dat automatisch in dat je dan tegen O20 (de 'Joden' uit Amsterdam) bent.

Waarom gebruik je 'jood' als scheldnaam? Als ik in de gesprekken met jongeren (op school en op straat) dit bijzondere fenomeen bespreekbaar maak vallen mij de verwrongen gedachten over dit bijzondere volk op. Wat mij opvalt, is dat de pro-Palestina lobby blijkbaar erg succesvol is. Klakkeloos worden veronderstellingen als waarheid verkondigd. Het woord, en voor sommigen begrip, 'Jood' is omgeven met negativiteit.

Reden te meer voor mij als burgemeester om blijvend de aandacht te vragen voor de gruwelen van het naziregime in het midden van de vorige eeuw. Bij elke dodenherdenking, gastles over respect en toespraak bij de naturalisatieceremonie vertel ik de geschiedenis van de afschuwelijke moorden op mensen vanwege het enkele feit dat ze Jood waren. Bij jongeren levert dat de mooiste gesprekken op, soms vol ongeloof. Het verbaast mij dan dat er blijkbaar weinig van de geschiedenisles blijft hangen.

Het 'kapstokje' voor de toespraak bij de aankomende dodenherdenking kreeg ik onlangs aangereikt: Het domineesechtpaar Kalkman dat de gereformeerde kerk in Moordrecht in oorlogstijd diende, bood aan Joodse onderduikers onderdak in de pastorie. Yad Vashem eert dit echtpaar postuum met de eretitel 'Righteous among the Nations' (Rechtvaardige onder de volkeren) voor bewezen moed. Het mooiste compliment kwam uit de mond van een kleindochter van dominee Kalkman. Zij zei: 'Eigenlijk is dit ook een prijs voor Moordrecht. Het hele dorp wist ervan (van de onderduikers) en ze hebben gewoon gezwegen.'

De herinnering moeten we levend houden zodat zichtbaar blijft waartoe Jodenhaat kan leiden; opdat wij niet vergeten.

Gert Jan Kats, *burgemeester Zuidplas*

Antisemitisme, waaraan herken je dat? Het komt meer dan eens voor dat lokale politici, ordehandhavers en docenten moeite hebben met het herkennen van signalen van antisemitisme. Wanneer het conflict tussen Israël en de Palestijnen oplaait, stijgt het aantal antisemitische incidenten in Nederland. Wat doen we hiertegen? Wat is een verstandige reactie? Kennis van zaken en alertheid zijn de basisingrediënten voor een goede aanpak.

Hanna Luden, directeur Centrum Informatie en Documentatie Israël (CID)

Antisemitisme in het kort. Begrijpen, herkennen en bestrijden

Al meer dan 2000 jaar leven Joden buiten het heilige land, verspreid over landen en continenten, waar ze goede tijden hebben gekend, maar te vaak ook tijden van discriminatie, onderdrukking of erger. De vervolging van de Joden, de uiteenlopende 'vreemden', kende verschillende gedaantes en verschillende motieven. Hun positie was die van 'vogelvrij' en 'zondebok', met de Sjoa (Holocaust) als climax. Het antisemitisme, de onverklaarbare maar diepgewortelde haat tegen Joden, is - helaas - nog steeds niet uitgeroeid.

Zionisme is de moderne, politieke beweging die de emancipatie van het Joodse volk nastreeft in het heilige land waarmee het volk Israël historisch, theologisch en emotioneel verbonden is. De zionistische beweging bestaat al meer dan 120 jaar; 70 jaar geleden werd Israël een onafhankelijke staat. Het zionisme ontstond ruim een halve eeuw voor de Sjoa als antwoord op de onderdrukking en vervolging van Joden eind 19e eeuw. Tijdens pogroms zijn Joden niet alleen beroofd en hun zaken geplunderd, maar

ook verkracht en vermoord, en hun huizen verwoest. Velen sloegen op de vlucht en zochten hun geluk in de nieuwe wereld. De zionistische oplossing voor wat 'het Joodse probleem' genoemd werd, is een Joods thuisland in het beloofde land, Israël.

GESCHIEDENIS

Aan het einde van de negentiende eeuw was het beloofde land onderdeel van het Osmaanse rijk, het was dunbevolkt en werd beschouwd als een achtergestelde uithoek. Het werd bewoond door Joden, moslims en christenen, waarvan een deel door de Osmanen gedeporteerd was uit andere gebieden, een vaker toegepaste tactiek van de Osmanen. Nationaliteit, zoals we het tegenwoordig kennen, speelde toen geen rol. Het einde van de Eerste Wereldoorlog was ook het einde van de grote rijken in Europa. Nieuwe staten werden gesticht en volkeren emancipeerden. In het strategisch gelegen Nabije Oosten namen Groot-Brittannië en Frankrijk in 1917 de macht over van de Osmanen. De zogenaamde Sykes-Picot-overeenkomst maakte in 1917 op de tekentafel een verdeling van het gebied. Geen rekening werd gehouden met de demografische situatie ter plekke. De Britten gaven stukken land als 'trofee' aan bondgenoten. Zo zijn (Trans) Jordanië en Irak geboren met de broers Abdallah en Faisal als respectievelijke koningen.

ONTHEEMD

Toenmalig Palestina werd Brits mandaatgebied, met de opdracht daar orde op zaken te stellen en te zorgen dat er een 'Thuisland' voor de Joden kwam. Een opdracht die felle tegenstand ondervond van de andere bewoners van het land. In die tijd woonden er in Jeruzalem 97.000 Joden, 30.600 moslims en 29.400 christenen. In het hele land woonden 550.000 Joden, 1,2 miljoen moslims en 135.000 christenen.

Het zionisme ontstond ruim een halve eeuw voor de Sjoa als antwoord op de onderdrukking en vervolging van Joden eind 19de eeuw.

Intussen werd in Europa 'het Joodse probleem' niet opgelost en werd het Nazisme steeds sterker en wreder. Maar ze konden nergens heen. Vanaf de jaren '30 van de vorige eeuw gaf Groot-Brittannië per jaar 15.000 certificaten aan Joden uit voor toegang tot Palestina. Het was slechts een druppel op een gloeiende plaat. Dit was ook het geval na de Tweede Wereldoorlog, die zoveel miljoenen slachtoffers eiste. In Europa verbleven miljoenen ontheemde vluchtelingen die nergens welkom waren. In 1947 besloot de VN om in Palestina twee staten te stichten en in 1948 werd Israël een staat. De Arabische evenknie van Israël in het zogenaamde VN-verdelingsplan, is nooit van de grond gekomen. Israël moest voor haar bestaan vechten tegen de legers van omringende landen wiens uitgesproken doel was de Joden in zee te drijven.

HEDENDAAGSE VOOROORDELEN

Antisemitisme is helaas nog steeds alom aanwezig. Nog steeds worden antisemitische leuzen gebezigd, nog steeds worden Joden van allerlei misdaden beschuldigd - zoals het complot om de wereld te regeren, de media te controleren, et cetera. Naast de oude antisemitische vooroordelen zijn er sinds de Tweede Wereldoorlog nog twee nieuwe varianten bijgekomen, te weten: Holocaustontkenning (of -bagatellisering) en antizionisme geuit met de oude antisemitische vooroordelen. Uitspraken als 'de Israëlische regering is erger dan Hitler' en 'Israël heeft ISIS opgericht' zijn voorbeelden hiervan, die bovendien getuigen van een schrijnend gebrek aan

De lokale autoriteiten, politie, leerkrachten en ambtenaren, hebben soms moeite om signalen van antisemitisme te herkennen.

kennis van de geschiedenis van Europa evenals van de problemen in Israël. De website van CIDI geeft talloze voorbeelden hiervan. Maar ook de 'oude' antisemitische vooroordelen zijn niet verdwenen en zijn in sommige hoeken van de wereld nog springlevend. In Teheran, Ramallah en andere steden kun je Hitlers boek *Mein Kampf* in vertaling kopen, maar ook het nog oudere, oorspronkelijk uit Rusland afkomstige boek *De Protocollen van de Wijzen van Zion*, een 'bewijs' van het Joodse complot voor een Joodse wereldheerschappij. Het boek is ruim verkrijgbaar in moslimlanden en nog steeds in Rusland zelf. En Nederlandse (reformatorische) scholen gebruiken een kinderboek over een Joods meisje 'met zwart haar en gebogen neus' die christenen wreed bejegt¹.

De vooroordelen variëren en zijn mede afhankelijk van de bevolkingsgroepen en informatiebronnen; velen hebben nog nooit een Jood ontmoet. En toch horen we rappers zingen of lezen we op sociale media uitspraken als 'Ik haat de Joden meer dan de Nazi's'. Voetbalsupporters zingen over 'Joden die branden het best'. De termen 'homo' en 'Jood' blijken de meest populaire scheldwoorden tegen politieagenten te zijn. Het aantal bij de politie geregistreerde meldingen van agenten over deze scheldwoorden is in een jaar met 50%(!) gestegen. De invloed van gebeurtenissen in Israël op de veiligheid van Joden in Nederland is een ander punt van zorg. Denk aan de vernieling van een Joods restaurant van

wege de controverse over Jeruzalem en over de uitspraken van demonstranten in Rotterdam.

ONDUBBELZINNIGE VEROOEDELING

De lokale autoriteiten, politie, leerkrachten en ambtenaren, hebben soms moeite om signalen van antisemitisme te herkennen. Een auto die met hakenkruizen wordt beklad, zoals in 't Gooi, is niet zomaar vandalisme, maar een antisemitische actie die een ondubbelzinnige reactie vereist. Dit geldt ook voor gevallen waarin Joodse mannen, die herkenbaar zijn aan hun kleding, worden aangevallen, zoals in Kennemerland. Of wanneer een raam van een Joodse gebedsruimte in Amsterdam wordt vernield. Of wanneer er tijdens een demonstratie in Rotterdam 'dood aan de Joden' wordt geroepen. Natuurlijk moet de eigenaar van elk koosjer restaurant kunnen vertrouwen op bescherming, ook als er een politiek conflict in Israël afspeelt.

Het is van groot belang dat men deze zaken herkent en erkent, want alleen dan kunnen dergelijke tendensen worden bestreden. Een heldere, ondubbelzinnige veroordeling door onderwijzers, politici en bestuurders is een eerste stap. Een helder signaal richting daders en vooral richting de samenleving is van groot belang in de strijd voor een tolerante samenleving waarin alle minderheden zich veilig voelen. In de gemeenteraadsverkiezingen doen ook enkele sektarische partijen mee. De eerste signalen van racistische en antisemitische uitingen zijn al bekend. Het is zaak om deze te veroordelen en uit te roeien.

KENNIS NODIG

Op scholen zien we 'Nederland in het klein', maar soms uitvergroet. Davidsterren worden op schriften van Joodse kinderen in Amsterdam geklad, die soms ook worden uitgescholden en een bedreiging jegens een kind die de vlag van Israël

draagt in Almere lijkt 'normaal' te worden gezien. Kinderen die weigeren om lessen over de Holocaust bij te wonen en deze geschiedenis met Israël te verbinden. Docenten lijken niet altijd voldoende kennis en inzicht te hebben om hiermee om te gaan. Daarom biedt het CIDI speciale seminars aan over lesgeven over de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust. De bovengenoemde uitdagingen worden dan behandeld.

Ook is het van belang om de achtergrond van antisemitische vooroordelen aan te pakken: komt het vanuit het Christelijke geloof en de eeuwenoude beeldvorming over Joden die Jezus aan het kruis gedood zouden hebben?² Ligen er 'klassieke' rechtsextremistische denkbeelden achter? Zijn de vooroordelen verankerd in de moslimleer? Of doordat men uit landen komt waar de Holocaust wordt ontkend en Jodenhaat op school onderwezen wordt vanwege politieke of religieuze motieven?

STIJGING ANTISEMITISME IN POLITIEK

CIDI strijdt al sinds 1981 tegen antisemitisme en heeft ook een meldpunt voor antisemitische incidenten. We vormen allianties met andere antidiscriminatie belangengroepen en zien onze signaleringsfunctie als hoogst noodzakelijk. Onze jaarlijkse antisemitismemonitor is een instrument om de trends rond antisemitisme zichtbaar te maken als een stap op weg naar bestrijding. Op 10 maart jl. verscheen de monitor over antisemitische incidenten in 2017. Daarin wordt een stijging van antisemitisme gesigna-

leerd in de politiek op scholen en in de sport.³ In de politiek hebben partijen als DENK en NIDA het over 'een Joods complot' en 'de lange arm van de Joden'. In voetbalwedstrijden, vooral tegen Ajax, blijft reactie op antisemitische uitingen achterwege, terwijl een zerotolerance aanpak gewenst is. Maar ook internetsites en sociale mediaplatforms zijn het toneel van antisemitische uitingen. Soms zijn die gericht tegen specifieke personen, maar vaak tegen de groep als geheel. Dat is een trend die snel naar de echte wereld overwaait, naar scholen, in trams en bij openbare gelegenheden.

Gebrek aan kennis over de geschiedenis en over antisemitisme hindert docenten, politie, politici en anderen vaak in hun vermogen om signalen op te vangen en ernaar te handelen. Kennis van zaken en alertheid zijn nodig om adequaat te kunnen handelen, niet uit te vergroten, maar ook niet te bagatelliseren. Omdat er vaak een verband wordt gelegd tussen de problemen in Israël en Joden hier in Nederland, hecht het CIDI ook veel belang aan het vergroten van de kennis over Israël en de Palestijnen en over het conflict tussen de twee groepen. Ons doel is het conflict en de posities van de verschillende partijen uit te leggen.

We komen graag langs om het fenomeen antisemitisme uit te leggen, de verschijningsvormen uit de doeken te doen en vooral te onderzoeken hoe we met elkaar antisemitisme effectief kunnen bestrijden.

NOTEN

¹ Bijvoorbeeld: M.H. Karels-Meeuse, *De Zoektocht van Lea Rachel* (uitgeverij Den Hertog, 1999). Zie verder de dissertatie *Levi's eerste kerstfeest. Jeugdverhalen over jodenbeking, 1792-2015* (uitgeverij VanTilt, 2015) waarin historicus Ewoud Sanders tachtig jeugdverhalen over jodenbeking analyseert.

² De evangeliën berichten dat het de romeinse stadhouder Pontius Pilatus was die, uit angst voor oproer waardoor zijn positie in gevaar zou kunnen komen, Jezus liet kruisigen door romeinse soldaten.

³ Zie hiervoor de website van CIDI: <https://www.cidi.nl/cidi-monitor-antisemitische-incidenten-2017-antisemitische-uitingen-rukken-op-politiek-en-internet/>

Ruim vier maanden is hij nu burgemeester van Elburg, Jan Nathan Rozendaal. Voor deze bijdrage vertelde de SGP'er over een uniek stukje Joods historisch erfgoed, wat te vinden is in zijn nieuwe woonplaats. Wat is zijn visie op de waarde van Joods historisch erfgoed, de rol van Museum Sjoel Elburg in het oude voormalige vissersstadje en wat is daarbij de plaats en taak van (christelijke) bestuurders en politici.

Ronilla Hoogendoorn-Heijboer MSc, vrijwilliger

Welkom in Museum Sjoel Elburg

Burgemeester Jan Nathan Rozendaal over de waarde en betekenis van Joods historisch erfgoed

'Mijn eerste gedachte, als ik denk aan Joods historisch erfgoed? Het is een stuk geschiedenis van de plek waar je woont. Dat heb je natuurlijk ook bij algemeen historisch erfgoed, maar bij Joods historisch erfgoed denk ik altijd gelijk aan de holocaust, de Tweede Wereldoorlog en welke ingrijpende betekenis die heeft voor de Joodse gemeenschap. Dat is voor mij wel een extra trigger om heel zorgvuldig met dat erfgoed om te gaan. Ik wil niet zeggen dat we het hebben laten gebeuren, maar het heeft wel in onze geschie-

denis plaatsgevonden. Daar zit dan ook wel een soort schuld in. Daarom vind ik het extra waardevol om zorgvuldig met het Joods historisch erfgoed om te gaan.'

Waarom is Museum Sjoel voor Elburg belangrijk?

'Voor de oorlog woonden er 120 Joden in Elburg. Dat was 5% van de bevolking. Ze hadden hier hun eigen synagoge en hun eigen begraafplaats buiten de muren van de stad. Deze Jood-

Museum Sjoel Elburg vertelt juist het verhaal van al die Joden die op het platteland van de Mediene woonden.

se gemeenschap kent in Elburg wel een geschiedenis, want vanaf het begin van de 18e eeuw leefden er Joden in Elburg. Na de Tweede Wereldoorlog is de gemeenschap en ook het gebouw van de synagoge in verval geraakt, omdat er maar een heel klein aantal is terug gekeerd. In de loop van de tijd kwamen er plannen om van de Sjoel een museum te maken. De gedachte daarachter was dat het een belangrijk deel van de Elburgse geschiedenis is, dus dat we daar iets mee zouden moeten doen.'

'Wat zo uniek is aan de Sjoel is dat het museum echt laat zien hoe het Joodse leven op het platteland eruitzag. Je hebt natuurlijk nog steeds (oude) synagogen in Nederland, maar die staan toch vooral in een grootstedelijke context. Museum Sjoel Elburg vertelt juist het verhaal van al die Joden die op het platteland van de Mediene woonden. Het museum is een verhalenmuseum en dat vind ik heel mooi. Verhalen vertellen, dat is belangrijk, juist om onze geschiedenis niet te vergeten. Als iets abstract is, kun je het nog op afstand houden, maar raakt het echt aan het gewone leven. In de verhalen wordt je meegenomen in het leven van alledag en ook in het, helaas veelal tragische, einde van mensen die hier in Elburg geleefd hebben.'

Wat is de gemeentelijke taak in het zorg dragen voor dit erfgoed?

'Wat ik al eerder aanhaalde, het gaat om een verantwoordelijkheid voor dit onderdeel uit onze collectieve geschiedenis. Dit verantwoordelijkheidsgevoel is ook iets waar de gemeente en mijn voorgangers destijds iets mee wilden doen.

Daarom heeft de gemeente de plannen voor het realiseren van het museum actief gesteund en het pand, wat in bezit was van de gemeente, voor het symbolische bedrag van 1 euro overgedragen aan de stichting. In mijn dagelijks werk als burgemeester zie ik ook terug dat de inwoners van Elburg. Ik denk bijvoorbeeld aan mijn bezoek aan een mevrouw die 102 jaar was geworden. Zij vertelde mij over de oorlog en de onderduikers die zij toen in huis hadden. Ook de vele vrijwilligers die aan het museum verbonden zijn, laten iets van deze verantwoordelijkheid zien. Daarnaast is het museum gewoon een onderdeel van de promotie van Elburg en de cultuureducatie. Alle musea in Elburg zijn verbonden aan een platform en in het kader van de educatie brengen alle basisschoolleerlingen een bezoek aan al deze musea, dus ook aan de Sjoel. Het is erg belangrijk om die cultuur en geschiedenis mee te geven aan onze kinderen en jongeren.'

Is Joods historisch erfgoed anders dan algemeen historisch erfgoed?

‘Met elk erfgoed wil je zorgvuldig en verstandig omgaan, maar Joods historisch erfgoed is voor mij toch wel anders. Het heeft iets extra’s, omdat het een wezenlijk onderdeel is van onze geschiedenis. De Sjoel is daardoor veel meer dan slechts een oud pand, er zitten verhalen met zo veel ellende aan vast. Juist om die reden is het mooi om dit erfgoed een onderdeel te laten zijn van de cultuureducatie. En uiteraard ook rondom de jaarlijkse herdenking op 4 mei. In Elburg wordt dan vanuit de Sjoel ook een verhaal verteld, het oorlogsmonument is vlakbij en bij de begraafplaats worden altijd kransen gelegd.’

Heeft u wel eens met antisemitisme te maken gehad rondom museum Sjoel?

‘Ik heb daar zelf nog niets over vernomen, maar ik ben natuurlijk nog maar vier maanden burgemeester hier. In die tijd heb ik het ook nog niet gehoord van de mensen van de Sjoel zelf, gelukkig niet. Het leeft ook wel erg bij ons en zoals gezegd krijgen de kinderen van de basisschool het verhaal van de Joodse gemeenschap hier speciaal mee. Ik hoop dat dat helpt om excessen te voorkomen. En als antisemitisme wel voor zou komen, dan moet je goed kijken hoe je daarop reageert en hoe je het gesprek daarover aangaat. Ik denk niet dat er één manier is om daar iets tegen te doen, maar dat je per situatie moet bekijken welke aanpak het beste is. Persoonlijk zal ik er altijd afstand van nemen.’

Heeft u suggesties voor collega-bestuurders of politici?

‘Nou, heel Nederland is natuurlijk welkom in Museum Sjoel en in Elburg. Er is scholing te krijgen, je kunt er lessen volgen en natuurlijk gewoon rondkijken. Je moet wel even wachten tot juni 2018, want op dit moment wordt de Sjoel ver-

Geef Joods historisch erfgoed een rol in cultuureducatie en doe daar bijvoorbeeld op 4 mei iets mee. Je kunt een school bijvoorbeeld een monument laten adopteren.

bouwd. Bij de opening wordt dan gelijk stilgestaan bij het 10-jarig bestaan, dus wie weet tot ziens! Verder zou ik willen benadrukken om altijd zorgvuldig om te gaan met Joods historisch erfgoed. Als tweede punt zou ik educatie willen noemen, dat is echt belangrijk. Geef Joods historisch erfgoed een rol in cultuureducatie en doe daar bijvoorbeeld op 4 mei iets mee. Je kunt een school bijvoorbeeld een monument laten adopteren. Geef de geschiedenis van ons land echt een bewuste plek in het onderwijs. Natuurlijk kan dit ook lokaal bepaald zijn, als er een andere bevrijdingsdatum is of er een bepaalde heftige gebeurtenis heeft plaatsgevonden in een gemeenschap.’

‘Ten slotte hoop ik dat al mijn collega-bestuurders zich betrokken voelen op het Joods historisch erfgoed, maar ik denk dat zeker mijn christelijke collega’s verbondenheid voelen met het Joodse volk en Israël. Ik zou die verbondenheid nog wel breder willen trekken, buiten de politiek naar de kerk. In de laatste expositie van Museum Sjoel ging het over christendom en antisemitisme. Het is ronduit schokkend om te lezen hoe door de eeuwen heen ook in de kerk antisemitische acties zijn gepleegd en gedachten hebben geleefd. Daarmee is het dus niet alleen een opdracht voor de politiek, maar ook voor de kerk. De geschiedenis wijst uit dat niet iedereen daar ook voldoende oog voor had.’

De Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) is een van de vele verordeningen die 'Brussel' uitvaardigt en de gemeenten direct raken. Steeds vaker kunnen gemeenten de implementatie van alle Europese verordeningen niet bolwerken. De implementatie van de AVG is hier een voorbeeld van.¹ Daarnaast plegen Europese verordeningen inbreuk op de lokale autonomie. Vandaar de stelling: Europese verordeningen gaan ten koste van de lokale autonomie.

Martijn Stouten, stagiair bij het Wetenschappelijk Instituut voor de SGP

Gemeenten: plaatselijke automaten of lokale autonomen?

Waarom EU-verordeningen ingaan tegen de lokale autonomie

Op 25 mei 2018 is het zover; de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) zal van toepassing worden. Sinds de inwerkingtreding in 2016 hebben gemeenten twee jaar de tijd gehad zich voor te bereiden op deze Europese verordening. De AVG vervangt de Europese privacyrichtlijn uit 1995 en vanaf 25 mei a.s. komen

ationale privacywetten te vervallen. De AVG zorgt onder meer voor versterking en uitbreiding van privacyrechten; meer verantwoordelijkheden voor organisaties, waaronder het aanstellen van een functionaris voor de gegevensbescherming (FG). Daarnaast krijgen alle Europese privacytoezichthouders stevige

Juist in deze tijd waarin de Europese Unie een centralisatiepolitiek voert en het beleid zoveel mogelijk probeert te uniformeren, is het van groot belang te beseffen wat de betekenis is van het uitgangspunt van de lokale autonomie.

bevoegdheden, waaronder de mogelijkheid om gigantische boetes op te leggen aan instanties die zich niet aan de AVG houden.

De implementatie van deze verordening, die direct van toepassing is op gemeenten zonder tussenkomst van de nationale wetgever (dit in tegenstelling tot Europese richtlijnen), is voor veel gemeenten een flinke klus. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) stelt zelfs dat het 'onvermijdelijk is dat gemeenten in de praktijk tegen vragen en problemen aanlopen.'² Dit terwijl correcte implementatie en naleving van de verordening van groot belang is – een gebrekkige naleving kan een boete opleveren tot 20 miljoen euro. Een speciaal ingesteld Europees Comité ziet hierop toe.³

In dit artikel zal ik ingaan op de relatie tussen Nederlandse gemeenten en de Europese Unie, toegespitst op de implementatie van Europese verordeningen door gemeenten. Tegen welke problemen lopen zij aan? Wordt er überhaupt wel geïmplementeerd? Zijn verordeningen wel de beste middelen om via gemeenten Europese regelgeving ten uitvoer te leggen? Wat staat er tegenover? Allereerst zal ik beknopt uiteenzetten wat de waarde is van lokale autonomie en op welke manier deze gewaarborgd kan blijven.

LOKALE AUTONOMIE

Wat wordt verstaan onder lokale autonomie? In de Grondwet staat dat het regelen en besturen van 'de huishouding' aan gemeenten wordt overgelaten (art. 124 Gw). Op basis van dit artikel heeft zich het leerstuk van lokale autonomie ontwikkeld, hoewel de term 'autonomie' zelf niet voorkomt in de Grondwet. Autonomie onderscheidt zich van medebewind, wat inhoudt dat gemeenten uitvoeren wat een hogere overheid aan regelgeving oplegt. Een definitie van autonomie is te vinden in het Europees handvest inzake lokale autonomie, waar het wordt omschreven als 'het recht en het vermogen van lokale autoriteiten, binnen de grenzen van de wet, een *belangrijk deel van de openbare aangelegenheden* krachtens hun eigen verantwoordelijkheid en in het belang van de plaatselijke bevolking te regelen en te beheren.'⁴ Nederland heeft dit verdrag met enkele voorbehouden goedgekeurd. Daardoor werkt dit verdrag rechtstreeks door in onze rechtsorde. Eén van de voorbehouden is dat gemeenten niet de mogelijkheid hebben zich tot de rechter te begeven wanneer in strijd met deze bepaling wordt gehandeld.⁵ Met 'het recht' wordt bedoeld dat gemeenten voor een belangrijk deel van de openbare aangelegenheden zaken kunnen regelen en beheren, tenzij een hogere regeling de bevoegdheid daartoe onttrekt.⁶ Dit laatste is het geval bij Europese verordeningen. De beleidsvrijheid van gemeenten wordt hierdoor ernstig beperkt, wat de lokale autonomie sluipenderwijs inperkt.

CENTRALISATIEPOLITIEK

Hoewel het begrip *lokale autonomie* niet terug te vinden is in onze grondwet, wordt het wel grondwettelijk erkend. Hierin ligt naar mijn mening zowel voor het Rijk als gemeenten een belangrijke taak. De taak om te streven naar zo goed mogelijk bestuur, dat dicht bij de burgers

staat. Juist in deze tijd waarin de Europese Unie een centralisatiepolitiek voert en het beleid zoveel mogelijk probeert te uniformeren, is het van groot belang te beseffen wat de betekenis is van het uitgangspunt van de lokale autonomie.

LOKAAL BESTUUR

Waarom is lokale autonomie zo belangrijk? Lokale autonomie wordt ook wel gepresenteerd als een rechtsbeginsel.⁷ Het belang van lokale autonomie hangt samen met het belang van het lokaal bestuur. Dit laatste is van grote betekenis binnen de democratische rechtstaat. Dit onder meer omdat besluiten op het lokale niveau direct de leefomgeving raken van de burgers. Daarnaast kan een verband gezien worden in de samenstelling van de lokale bestuurlijke ordening en de culturele en maatschappelijke context van de gemeente. 'De wijze waarop burgers maatschappelijk betrokken zijn (in verenigingen, in kerken, in sportclubs, in werkorganisaties, enz.) gaat betrekkelijk vloeiend over in politieke, bestuurlijke of belangenbetrokkenheid, niet alleen via personele unies, maar ook via organisatorische dwarsverbanden.'⁸ Uit dit citaat blijkt dat betrokkenheid op lokaal niveau van burgers essentieel is voor een goed functionerend lokaal bestuur. In de memorie van toelichting bij de Gemeentewet wordt dit belang onderkend: 'De gemeenten nemen een zeer belangrijke plaats in ons staatsbestel in. Zij vormen de basiscellen van onze democratische staat.'

LOKALE IDENTITEIT

Lokale autonomie bevordert de plaatselijke democratie. Want, wat is de waarde van lokale democratie wanneer gemeenten een beperkte mate van beleidsvrijheid, een gelimiteerd takenpakket en weinig bevoegdheden hebben? De vraag stellen is haar beantwoorden. Daarnaast kan gewezen worden op het belang van lokale

Gemeenten hebben onvoldoende ruimte om de inhoud en vorm van Europese verordeningen te bepalen. Dit gaat ten koste van het eigen karakter van de gemeenten.

autonomie als het gaat om de gemeentelijke identiteit. 'Er moet voldoende ruimte zijn om het beleid vorm en inhoud te geven aan de hand van de plaatselijke situatie en omstandigheden. De zelfstandige gemeente moet de belangen zelfstandig kunnen afwegen en het beleid daarop afstemmen.'¹⁰ Gemeenten hebben onvoldoende ruimte om de inhoud en vorm van Europese verordeningen te bepalen. Dit gaat ten koste van het eigen karakter van de gemeenten. Tenslotte geldt het 'bekende' maar niet minder belangrijke belang van lokale autonomie dat gemeenten beter in staat zijn dan het Rijk en de EU om maatwerk te leveren.¹¹ De gemeenten kennen immers de lokale context.

LOKALE FINANCIËN

De gevolgen van Europese verordeningen betreffen ook de gemeentelijke financiën. Implementatie van verordeningen kost namelijk geld; ambtenaren moeten worden vrijgespeeld en nieuwe software bijvoorbeeld aangeschaft. Geld dat vergaard zou kunnen worden uit Europese subsidies en fondsen – de enige geldstroom die vanuit Brussel direct naar gemeenten gaat. De resultaten van mijn steekproef onder een aantal gemeenten¹² wijzen uit dat voornamelijk kleine gemeenten geen subsidies aanvragen, en dus ook niet ontvangen. De bekostiging van de implementatie van een Europese verordening komt dus ten laste van de eigen reserves of 'algemene gelden' van een gemeente. Dit duidt op een inperking van de financiële autonomie, om-

Voorname-lijk kleine gemeen-ten geven aan dat verordenin-gen, maar ook richtlijnen, uit Brussel vaak ondoorzichtig zijn en niet concreet.

dat gemeenten minder geld overhouden om hun eigen huishouding te bekostigen.

LOKALE CAPACITEITEN

Waarom ontvangen gemeenten geen Europese subsidies? Uit mijn steekproef wordt duidelijk dat gemeenten niet de expertise en mankracht hebben om dergelijke subsidies aan te vragen. Het aanvragen van een Europese subsidie vergt flink wat *knowhow* van gemeenten. Dit is nu juist datgene wat gemeenten vaak missen, volgens Haye Folkertsma, lid van de Nederlandse delegatie in het Monitoring Committee van Interreg Europe.¹³ Een voorbeeld is *Horizon2020*, het grootste Europese subsidieprogramma voor innovatie en onderzoek. Uit dit fonds is 14,2 miljoen euro uitgesmeerd over een handjevol Nederlandse publieke organen, zoals gemeenten en onderwijsinstellingen. Grotere gemeenten als Amsterdam en Den Haag boeren goed. Hoewel het aantal euro's ook tussen de grote gemeenten flink verschilt, komt geen enkele kleinere gemeente (minder dan 150.000 inwoners) in aanmerking voor gelden uit het fonds. Het ontbreekt gemeenten aan (financiële) capaciteit om dergelijke fondsen binnen de gemeentegrenzen te ontvangen.

Daarnaast is het gevolg van het ontbreken van *knowhow* en geld, zo blijkt uit de steekproef, dat een gemeente Europese verordeningen überhaupt niet implementeert. Hoewel implementatie verplicht is, is het geen vanzelfsprekendheid: 'De lak is veel duurder dan de brief', zo stelt een ambtenaar.¹⁴ Dat is een interessante typering,

omdat gebrekkige implementatie of niet implementeren grote politieke en financiële gevolgen kan hebben. Financieel omdat hoge boetes mogelijk zijn en politiek omdat de lidstaat, Nederland in dit geval, de kans loopt via de Europese Commissie een corrigerende tik te krijgen van het Hof van Justitie in Luxemburg.¹⁵ Het geldgebrek is overigens niet de enige reden om implementatie na te laten. Voornamelijk kleine gemeenten geven aan dat verordeningen, maar ook richtlijnen, uit Brussel vaak ondoorzichtig zijn en niet concreet. Dit laatste is niet zo vreemd, omdat de EU vanuit haar harmonisatiegedachte verordeningen op identieke wijze toepasbaar acht op totaal verschillende gemeenten. De gemeente Torremolinos (Spanje) heeft een totaal andere politieke, culturele en geografische context dan bijvoorbeeld gemeente Woerden. Niet verwonderlijk dat gemeenten aangeven dat verordeningen en richtlijnen in de praktijk niet altijd concreet toepasbaar zijn.

LOKALE AUTOMATEN

Europese verordeningen, die in dit artikel centraal staan, zijn hét voorbeeld van uniformering van het gemeentelijk beleid van bovenaf. Of zoals de kritiek van Groen van Prinsterer luidde op het naar zijn oordeel te centralistische karakter van de ontwerp-Gemeentewet van 1851, en naar mijn mening ook van toepassing op de EU: 'Door dergelijke wetten, worden geen autonomen, maar automaten en, wat bepaaldelijk deze voordracht betreft, plaatselijke automaten en centrale autocraten gevormd.'¹⁶ De gedachte dat verordeningen op ieder stukje EU-grond op dezelfde wijze geïmplementeerd kunnen worden, is misplaatst en reduceert gemeenten tot automaten, met autocratische kwaliteitsbewaking door het Rijk en Brussel. Verordeningen dienen geïmplementeerd te worden. Weigering of gebrekkige uitvoering hiervan kan verstrekkende

politieke en financiële gevolgen hebben: het niet goed uitvoeren van de AVG kan de gemeente, zoals eerder aangegeven, een boete kosten die kan oplopen tot 20 miljoen euro. De toenemende regeldruk uit Brussel en de daarbij horende verantwoordingscultuur drukt steeds zwaarder op gemeenten. Dat dit funest is voor de eigen gemeentelijke ambities en eigen innovatieve geest, daarvoor mag wel wat meer aandacht zijn.

LOKALE SAMENWERKING

Uit het voorgaande blijkt dat de relatie tussen gemeentelijk beleid en Europese verordeningen niet optimaal is. Wat zijn mogelijke oplossingen om deze relatie te verbeteren en hoe kan de autonomie van gemeenten beter gewaarborgd blijven? De VNG adviseert in het licht van de AVG om als gemeenten met elkaar het gesprek aan te gaan. Door het uitwisselen van ervaringen en expertise hoeft niet steeds het wiel opnieuw uitgevonden te worden.¹⁷ Een bruikbaar advies, ware het niet dat de gemeenten ook daadwerkelijk met elkaar om de tafel gingen. Grote gemeenten doen dit wel, bijvoorbeeld in het samenwerkingsverband G4. Kleine gemeenten, zo blijkt uit mijn steekproef, zien niet altijd de relevantie hiervan in, waardoor er onder andere in deze gemeenten een groot kennisgebrek is over Europese subsidie- en implementatiemogelijkheden. Uit mijn steekproef blijkt ook dat de kennis en kunde van gemeentelijke ambtenaren alleen in die gemeenten als voldoende worden gezien waar een aparte afdeling 'Europese zaken' of een beleidskader 'Europa' of 'Europese samenwerking' bestaat. In veel gemeenten zijn deze er niet, hetgeen het kennisgebrek eerder vergroot dan verkleint.

LOKALE CONTEXT

In de praktijk blijkt ook dat voornamelijk kleine gemeenten niet altijd goed weten om te gaan

met Europese verordeningen. 'Het implementeren van verordeningen is te veel werk voor een relatief kleine gemeente', zo vertelde een ambtenaar mij. Een van de oorzaken hiervan is kennisgebrek bij de gemeenten zelf, maar ook de kloof tussen de context van de gemeente en de verordening (*misfit*)¹⁸ – wat in 'Brussel' wordt bedacht is lokaal lang niet altijd naadloos toe te passen. Uniformering van beleid kan voor progressieve eurofielen een nobel streven zijn, maar getuigt meer van een steevast gebrek aan eerbiediging van het autonomiebeginsel, het subsidiariteitsbeginsel en de norm 'decentraal wat kan, centraal wat moet'.¹⁹ Een 'oplossing' zou zijn om het aantal verordeningen terug te brengen en in te zetten op EU-richtlijnen. Een richtlijn moet namelijk omgezet worden door de nationale wetgever, waardoor het mogelijk is de regeling beter op de situatie van gemeenten toe te snijden en bij te springen indien kleine gemeenten niet de juiste middelen tot hun beschikking hebben voor een juiste implementatie. Op deze manier kan onderscheid gemaakt worden tussen grote en kleine gemeenten. In het geval van Europese verordeningen heeft het Rijk in de huidige situatie enkel een intermediaire rol.

LOKAAL BUDGET

Daarnaast komt uit de steekproef naar voren dat gemeenten niet genoeg geldmiddelen hebben om de Europese verordeningen succesvol te implementeren. Dit gaat ten koste van de lokale autonomie. Het is belangrijk dat taken die voortvloeien uit verordeningen en andere Europese wet- en regelgeving vergezeld gaan met een toereikend budget, zodat gemeenten ook daadwerkelijk in staat zijn de opgelegde taken uit te voeren. Een oplossing kan gezien worden in de relatie tussen gemeenten en het Rijk. Op grond van de Gemeentewet²⁰ is de rijksoverheid ver-

plicht de kosten die zijn verbonden aan de uitvoering van medebewindtaken te vergoeden.²¹ Waarom is een dergelijke verplichting niet opgenomen in het Verdrag betreffende de Europese Unie? Ik ben mij ervan bewust dat een dergelijke verandering lastig is te realiseren, maar een discussie over deze materie is op z'n minst noodzakelijk.

SLOTSOM

Duidelijk is geworden dat het zinvol is om de relatie tussen gemeenten en Europa nader te bezien en indien nodig te herzien. Voornamelijk kleine gemeenten voelen zich niet betrokken bij de Europese besluitvorming. Uit de steekproef die ik heb uitgevoerd, blijkt dat een grote minderheid van de ondervraagde gemeenten niet actief participeert binnen de al bestaande kana-

len zoals het Comité van de Regio's. Door de 'afwezigheid' van kleinere gemeenten op Europees niveau is het aannemelijk dat Europees beleid, verordeningen, niet altijd even makkelijk zijn te implementeren. Het zijn juist de gemeenten die beschikken over *local presence*: zij kennen de situatie ter plaatse en hebben ook het gezag om het beleid ter plaatse uit te voeren. Niet alleen vanuit de positie van de (kleine) gemeenten is deze herbezinning van belang, maar ook vanuit de EU zelf. Goede uitvoering van EU-beleid is gebaat bij een goede samenwerking met de gemeenten om effectief te kunnen zijn. Maar voorop staat het respect voor de lokale democratie. Daarom mogen gemeenten niet de dupe worden van ongewenste harmonisatiedrift vanuit Brussel, die ten koste gaat van de lokale autonomie.

NOTEN

¹ Hartholt, S. (2017) *Nederland niet klaar voor AVG*.

² VNG (2017, 12 4) *Problemen rondom AVG onvermijdelijk*.

³ Autoriteit Persoonsgegevens, 2018.

⁴ Artikel 3 lid 1 Europees handvest inzake lokale autonomie.

⁵ Tractatenblad 1987, nr. 63.

⁶ Kamerstukken II, 1976/77, 13 990, nr. 3, p. 5.

⁷ Dölle, A., & Elzinga, D. (1993). *Handboek van het Nederlandse gemeenterecht*, p. 28; Verkade, W. (1935) *Overzicht der Staatkundige denkbeelden van Johan Rudolph Thorbecke*, p. 138.

⁸ Elzinga, D., & Dölle, A. (1996). *Lokaal bestuur als fundament van het binnenlands bestuur*.

⁹ Kamerstukken II 1985/86, 19 403, nr. 3, blz. 9.

¹⁰ Weggeman, A., & e.a. (1997). *Structuur in het bestuur: Een kritische visie op bestuurlijke vernieuwing*, p. 58.

¹¹ Zie Decentralisatienota 1980 en het advies van de commissie-Franssen (1992); Schaap, L., (2015) *Lokaal Bestuur*, p. 156.

¹² Voor mijn bachelorscriptie Bestuurskunde (titel: *Europeanisation of Dutch municipalities*) heb ik een steekproef gehouden onder vijf grote, vijf middelgrote en vijf kleine gemeenten. Voorbeelden van grote gemeenten zijn Amsterdam en Utrecht. Voorbeelden van kleine gemeenten zijn de gemeenten Noord-Beveland en Ameland. Gekeken is of de variabelen subsidies, gemeentegrootte en participatie in netwerken van invloed zijn op de mate van europeanisering.

¹³ Hartholt, S. (2016, 11 03). *Slim geld voor grote steden*.

¹⁴ Reactie van een kleine gemeente uit de steekproef (geanonimiseerd).

¹⁵ Artikel 258 VWEU ex artikel 226 TEC; artikel 169 E(E)C.

¹⁶ Oud, P. (1997). *Staatkundige vormgeving in Nederland I 1840-1940*, p. 34.

¹⁷ VNG. (2017, 12 4). *Problemen rondom AVG onvermijdelijk*; Dewachter, B. (2005) *De geldpotten van Europa?*, pp. 24-25.

¹⁸ Schucht, S. (2001). *What can we learn from economics and political science analysis on the efficiency and effectiveness of policy implementation?* pp. 44-45.

¹⁹ Verboom, J.J., (1992) Europa in Beweging, pp. 89-93.

²⁰ Gemeentewet art. 108 lid 3.

²¹ Weggeman, A., & e.a. (1997). *Structuur in het bestuur: Een kritische visie op bestuurlijke vernieuwing*.

BIBLIOGRAFIE

- Autoriteit Persoonsgegevens. (2018, 01). *Algemene informatie AVG*. Opgehaald van autoriteitpersoonsgegevens.nl: <https://autoriteitpersoonsgegevens.nl/nl/onderwerpen/avg-nieuwe-europese-privacywetgeving/algemene-informatie-avg>
- Derksen, W., & Salet, W. (1997). *Bouwen aan het binnenlands bestuur*. Den Haag.
- Dewachter, B. (2005). De geldpotten van Europa? Lokaal(1), pp. 24-25. Opgehaald van http://www.europadecentraal.nl/menu/793/Europees_milieubeleid_en_decentrale_overheden.html
- Dölle, A., & Elzinga, D. (1993). *Handboek van het Nederlandse gemeenterecht, deel 1*. Groningen.
- Elzinga, D., & Dölle, A. (1996). Lokaal bestuur als fundament van het binnenlands bestuur. In W. Derksen, & W. Salet, *Bouwen aan het binnenlands bestuur* (pp. 70-74). Den Haag.
- Hartholt, S. (2016, 11 03). *Slim geld voor grote steden*. Opgehaald van binnenlandsbestuur.nl: <http://www.binnenlandsbestuur.nl/juridisch/achtergrond/achtergrond/slim-geld-voor-grote-steden.9539364.lynx>
- Hartholt, S. (2017, 11 27). *Nederland niet klaar voor AVG*. Opgehaald van binnenlandsbestuur.nl: <http://www.binnenlandsbestuur.nl/digitaal/nieuws/nederland-niet-klaar-voor-avg.9575797.lynx>
- Oud, P. (1997). *Staatkundige vormgeving in Nederland I 1840-1940*. Assen: Gorcum B.V.
- Overheid.nl (sd). *Europees Handvest inzake lokale autonomie*, Straatsburg, 15-10-1985. Opgehaald van <http://wetten.overheid.nl/BWBV0002625/1991-07-01>
- Schaap, L. (2015). *Lokaal Bestuur*. Dordrecht: Convoy Uitgevers.
- Schuchts, S. (2001). 'What can we learn from economics and political science analysis on the efficiency and effectiveness of policy implementation?' in: M. Glachant, *Implementing European Environmental Policy. The Impacts of Directives in the Member States (New Horizons in Environmental Economics S.)*. Northampton: Edard Elgar Publishing.
- Tweede Kamer (1976/1977). *Kamerstukken II, 1976/77, 13 990, nr. 3, p. 5*. Den Haag.
- Verboom, J.J. e.a. (1992). *Europa in Beweging*. Houten: Den Hertog.
- Verkade, W. (1995). *Overzicht der Staatkundige denkbeelden van Johan Rudolph Thorbecke*. Arnhem.
- VNG (2017, 12 4). *Problemen rondom AVG onvermijdelijk*. Opgehaald van binnenlandsbestuur.nl: <http://www.binnenlandsbestuur.nl/digitaal/nieuws/problemen-rondom-avg-onvermijdelijk.9576204.lynx>
- Weggeman, A. e.a. (1997). *Structuur in het bestuur: Een kritische visie op bestuurlijke vernieuwing*. Houten: Den Hertog.

'Driekwart van de zittende gemeenteraadsleden stelt zich opnieuw beschikbaar voor een volgende periode. Ondanks de werkdruk, het niveau van de gemeenteraad en de hoogte van de vergoeding.' Dat waren de hoofdconclusies van het Raadsledenonderzoek zoals dat maandagochtend 11 december 2017 door de NOS werd bekendgemaakt. Werken in het hart van de democratie is waardevol, vraagt 'offers' en een investering in kwaliteit.

Peter van den Berg en Jorden Hagenbeek¹

Investeer in lokale politiek en politici

Wat te doen met de uitkomsten van het Raadsledenonderzoek?

De uitkomsten van het NOS Raadsledenonderzoek werden maandagochtend 11 december 2017 bekend gemaakt.² De hoofdconclusie was dat driekwart van de gemeenteraadsleden door wil na de gemeenteraadsverkiezingen 2018 (gehouden op 21 maart jl.). Wat raadsleden positief waarderen, zo blijkt uit het onderzoek, is dat men wat voor gemeente kan bereiken, het contact met de inwoners en de sfeer in de fractie. De werkdruk, de vergoeding en de kwaliteit van collega raadsleden worden minder positief gewaardeerd.

BEOORDELING ONDERZOEK

De uitkomsten van het onderzoek zijn heel herkenbaar. Een gemeenteraadslid is niet zelden drie avonden per week op pad. Denk aan fractie- en raadsvergaderingen. Denk aan informatiebijeenkomsten, inloopsessies en gewoon de contacten met de inwoners. En dan hebben we het nog niet over het bijhouden van de e-mail, facebook en het lezen van stukken. De actualiteit van het onderwerp blijkt ook uit een recent rapport van het Sociaal Cultureel Planbureau (begin december 2017) en de begrotingsbehandeling

van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties waar Kamerlid Stieneke van der Graaff van de ChristenUnie een motie 'binnenhaalde' waarin aandacht werd gevraagd voor een ondersteuningsprogramma voor raadsleden.

Wij erkennen dat dit thema's zijn waarover je zowel op landelijk als lokaal niveau het gesprek met elkaar aan moet gaan. In deze bijdrage kiezen we een andere benadering en willen we zowel zittende raadsleden als 'aanstormend talent' handreikingen geven om te investeren in het hart van de democratie en daarmee ook in zichzelf. Dan houd je het vol en wordt er daadwerkelijk geïnvesteerd in de lokale democratie.

MAAR KEUZES EN INVESTEER IN DE TOEKOMST!

De werkdruk van raadsleden is reëel. Geen twijfel daarover. Raadsleden maar zeker ook bestuursleden van politieke afdelingen moeten daarover naar zichzelf, naar het thuisfront en naar de kiezer eerlijk zijn. Je kunt niet alles oppakken. Je moet ook fysiek en psychisch voldoende ruimte hebben om 'bij te tanken'. En als je daar vanaf het begin eerlijk en transparant in bent, kan niemand je een verwijt maken dat je een keer lekker thuis op de bank zit of met de kinderen een Legodorp in elkaar zet.... Maar dat vraagt lef en visie. Als bestuursleden zich pas in de zomer van 2017 druk gaan maken over de kandidatenlijst voor de raadsverkiezingen van 2018, zijn ze rijkelijk laat. Te laat, want eigenlijk zouden ze al lang bezig moeten zijn met de lijst voor de verkiezingen in 2022..., dus: investeren in jong talent! Rekruteren en opleiden van een goede steunfractie voor de periode 2018-2022. Geef die fractieondersteuners vertrouwen en kansen. Dat maakt het leuk, maar je bouwt ook ervaring op zodat je als je met het eigenlijke fractiewerk begint je al weet hoe de hazen lopen

Wat raadsleden positief waaronder, zo blijkt uit het onderzoek, is dat men wat voor gemeente kan bereiken, het contact met de inwoners en de sfeer in de fractie.

en hoe je een begroting of participatienota moet lezen en beoordelen.

Hoe je dat doet? Spreek aan het begin van een raadsperiode af welke speerpunten voor je fractie leidend zijn en welke persoonlijke prioriteiten je stelt. En: schoenmaker houd je bij je leest. Loop dus niet achter elk thema aan en focus je niet op elk detail, maar kijk eerst goed of het wel de bevoegdheid van een raadslid is of dat je bezig bent met uitvoering (wat in de praktijk vaak dagelijks aan de orde is). Met een goed stuk timemanagement en gezonde ontspanning kom je heel ver. En, o ja, als je als raadslid begint, weet je toch wel dat je daar veel tijd aan kwijt zult zijn.

WAT KUN JE ALS FRACTIE EN RAAD ONDERNEMEN?

Naast de hierboven genoemde suggesties kun je als gemeenteraad(sfractie) zelf ook stappen zetten om de kwaliteit te verhogen en het hoofd boven water te houden. Zomaar enkele concrete gedachten hierover:

- Kennisnetwerk: investeer in een kennisnetwerk van deskundigen die op de voor uw fractie relevante thema's kunnen adviseren. Een dergelijk netwerk kan naast deskundig advies veel leeswerk uit handen nemen;
- Mentor: laat een aspirant raadslid begeleiden door een ervaren fractielid. Door 'mee te lopen' met een ervaren raadslid maakt de 'leerling' zich de politieke mores eigen, snapt hij (of

Loop dus niet achter elk thema aan en focus je niet op elk detail, maar kijk eerst goed of het wel de bevoegdheid van een raadslid is of dat je bezig bent met uitvoering.

zij) hoe je bepaalde stukken moet lezen en leren beoordelen en hoe je bepaalde politieke keuzes maakt;

- Besteed de noodzakelijke aandacht aan een inwerkprogramma voor nieuwe raadsleden en investeer als raad of raden in de regio in bijvoorbeeld een 'Raadsacademie' waar zowel vaardigheden als inhoud wordt aangeboden;
- Zorg ervoor dat met enige regelmaat een 360 graden feedback instrument wordt ingezet waardoor de kwaliteiten en ontwikkeling van raadsleden zichtbaar en bespreekbaar worden gemaakt (Dit onderdeel werken we hieronder verder uit.);
- Wees nieuwsgierig, luister en vraag door. Door in contacten met inwoners, maar ook in gesprekken met het college of debat met uw politieke opponenten door te vragen en vooral goed te luisteren, vindt verdieping plaats. Het *"ik ben voor – ik ben tegen"* wordt dan vervangen door een gesprek of debat wat aan kwaliteit en diepgang wint maar zelfs ook richtinggevend kan zijn. Standpunten zijn immers moeilijk te verenigen, maar op basis van een visie en gezamenlijke belangen kun je wel een gesprek voeren en elkaar naderen;
- Investeer in een goede samenwerking tussen college, gemeenteraad en ambtelijke organisatie. Dat kan veel ruis in de communicatie en in het politieke debat voorkomen en scheelt daarbij veel tijd;
- Zet de burgemeester als voorzitter van de ge-

meenteraad en de griffier in hun kracht. Beide functionarissen hebben een in de Gemeentewet verankerde positie. Benut deze. Beiden kunnen, juist los van de inhoud maar wel op basis van proces en houding, nuttige feedback geven waar individuele raadsleden én de gehele gemeenteraad op lange termijn hun voordeel mee kunnen doen. De basisgrondhouding van wederzijds respect en vertrouwen moet dan wel aanwezig zijn en geborgd kunnen worden.

INTERN LEERTRAJECT

De hierboven genoemde punten kunnen terugkomen in wat je een te ontwikkelen intern werk-leertraject van de gemeenteraad zou kunnen noemen. Dit komt ook tot uitdrukking in de op te stellen uitgangspunten voor een intern werk-leertraject:

- optimale inzet van eigen kennis uit de gemeentelijke organisaties, senior (beleids)medewerkers en bestuurders als gastdocenten of gastsprekers;
- werken met mentoren vanuit de organisatie die het leerproces van de deelnemer ondersteunen;
- een optimale vertaling van het geleerde naar de eigen praktijk door het bijhouden van een logboek door de deelnemers;
- een kerndocent die tijdens het traject steeds de 'rode lijn' bewaakt;
- het bij de start inzetten van een 'persoonlijkheidsanalyse + 360° feedback instrument' waarbij de deelnemers een goed inzicht krijgen in hun ontwikkelpunten. Deze worden geformuleerd tot leerdoel(en) waar de deelnemers gedurende het traject aan werken. Dit verhoogt het leerrendement aanzienlijk;
- commitment van de deelnemers aan het traject (dus geen 'vrijblijvende' deelname) in de vorm van een 'leercontract'.

'ONTWIKKELCOACH' EN COMPETENTIES

De ervaring uit interne ontwikkel- en veranderingstrajecten leert dat deelnemers het lastig vinden om scherpe ('smart') leerdoelen te formuleren. Een optie zou kunnen zijn om als raad, of als raden in de regio, competenties op te stellen die van belang kunnen zijn voor het raads-werk. Daarvoor zal ongetwijfeld advies gevraagd kunnen worden bij instanties als Raadslid.NU, de VNG en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Een instrument als een 360 graden feedback kan daarbij ondersteunend zijn. Gemeenteraadsleden kunnen zich dan aan de hand van een set basiscompetenties maar ook competenties die ze zelf willen ontwikkelen 'beoordeeld' worden door anderen. Je zou dan bijvoorbeeld categorieën als collegeleden, collega raadsleden, pers en bestuursleden van de eigen partij kunnen organiseren die op basis van de gekozen competenties een 'oordeel' geven. De daaruit volgende rapportage kan leidend zijn voor het leer-werkprogramma van raadsleden.

Met deze meting krijgen de deelnemende raadsleden een goed inzicht in hun ontwikkelpunten wat het leerrendement aanzienlijk verhoogt. Een dergelijke meting is overigens (wetenschappelijk) gevalideerd en is afgeleid van de bekende en veelgebruikte 'Big Five'.

INHOUD LEER-WERKPROGRAMMA

De inhoud van een leer-werkprogramma kan heel divers zijn. Het is daarbij handig aansluiting te zoeken bij het inwerkprogramma voor raadsleden waarbij ook aandacht is voor bijvoorbeeld onderwerpen als de begrotingscyclus, openbare orde en veiligheid en andere inhoudelijke thema's als beleidsvorming en regelgeving binnen het sociaal en ruimtelijke domein.

Afhankelijk van de te kiezen competenties kan bijvoorbeeld gedacht worden aan timemanagement, communicatie, effectiviteit, kernkwaliteiten, onderhandelen en effectief vergaderen (in de fractie). Omdat het raads-werk grotendeels naast een reguliere baan plaatsvindt zal het niet eenvoudig zijn om een dergelijk traject op te zetten. Daarom is het goed hier nu al over na te denken zodat een dergelijk traject in volgende jaren zorgvuldig is geïncorporeerd in het reguliere vergaderschema van de gemeenteraad.

MENTORAAT

Een persoonlijke mentor, dat zou bijvoorbeeld een nestor of een ander ervaren (oud)raadslid kunnen zijn, is een goed instrument om deelnemers in praktische zin te ondersteunen in zijn of haar leerproces. De mentor ondersteunt het raadslid niet alleen in het politieke handwerk maar denkt en draagt ook bij als het gaat om de vertaling van de persoonlijke leerdoelen naar de praktijk, zorgt voor introducties binnen de organisatie, is vraagbaak (organisatorisch maar eventueel ook vaktechnisch) en is vertrouwenspersoon. Met name vanwege het laatste is het handig de keuze van een mentor over te laten aan het raadslid zelf. Het (nieuwe) raadslid krijgt in ieder geval het advies mee iemand te kiezen die zicht heeft op zijn werk en ondersteuning

Een instrument als een 360 graden feedback kan daarbij ondersteunend zijn. Gemeenteraadsleden kunnen zich dan aan de hand van een set basiscompetenties maar ook competenties die ze zelf willen ontwikkelen 'beoordeeld' worden door anderen.

kan bieden aan zijn leerdoelen, maar niet per sé te dichtbij staat (zoals bijvoorbeeld de eigen wethouder of fractievoorzitter).

EEN AMBT EN EEN VAK

Raadswerk is een ambt én een vak. Je volgt geen opleiding waarna je solliciteert en al dan niet wordt aangenomen. Komt tijd, komt raad. Je kunt 'ineens' raadslid worden en dan sta je voor belangrijke keuzes. Politiek-bestuurlijke keuzes, uitdagingen hoe alles in te passen in (mogelijk) gezin en werk. Een ambt waarvoor je een vergoeding krijgt, een vak dat niveau heeft en dat in een continue veranderende omgeving en samenleving. Juist vanwege dit niveau en vereiste kwaliteit is het meer dan nuttig om te investeren in jezelf en in de gemeenteraad als geheel. De kwaliteit van de besluitvorming zal het zeker ten goede komen. Basisvereisten zijn echter wel zelfinzicht, de wil om in jezelf te investeren en onderling vertrouwen. Onderling vertrouwen om in het kader van vooruit denken en met elkaar de kwaliteit te verbeteren feedback te kunnen, willen en durven geven in een veilige omgeving. Dat moet kunnen! Na een stevig raadsdebat wordt onder genot van een glaasje fris en een bitterbal vaak nagepraat over de raadsverga-

ding maar ook over werk, gezin en hobby's. Als dat mogelijk is, moet je ook als raad(slid) kunnen werken aan jezelf!

PASSIE EN VOLHOUDEN

Raadslid, vrije tijd en vergoeding. Een spannende combinatie. Het is reëel dat je als gemeenteraadslid een vergoeding krijgt. Het verschil tussen kleine en grotere gemeenten is wel heel groot, zeker als je dat omrekent per uur. Je steekt er namelijk veel tijd in en het is een hele verantwoordelijkheid. Overigens, over geld en tijd gesproken, bij veel organisaties kun je verlof kopen en als je een deel van de raadsvergoeding daaraan besteedt, kun je regelmatig overdag je stukken lezen en ben je op de avonden dat je thuis bent ook bereikbaar voor (de eventuele) gezinsleden. Toch wil ik in dit verband nog een nuancering aanbrengen: kerkelijke ambtsdragers, een trainer van de lokale hockeyclub of een instructeur van de lokale reddingsbrigade... ze verlenen (pastorale) zorg of brengen jongeren vaardigheden bij, hoe veel tijd zijn zij daaraan kwijt en welke waardering krijgen zij? Zij hebben hart voor hun roeping en verantwoordelijkheid. Dat is hun passie. Met die passie houd je het ook als raadslid vol.

NOTEN

- ¹ mr. Peter van den Berg (juridisch adviseur en gemeenteraadslid Waddinxveen) en Jorden Hagenbeek (organisatieveranderaar Wisborn). Onder hun redactie verscheen in september 2017 het *Zakboek Raadsleden. Gereedchapskist voor het betere raadswerk*. Amsterdam, 2017
- ² Zie ook http://www.raadslid.nu/sites/www.raadslid.nu/files/redactie/publicatieversie_resultaten_nos-onderzoek.pdf

Het christendom is terug van weggeweest in diverse Europese landen. Kennelijk heeft de Verlichting religie niet uit kunnen roeien. En klopt het beeld dat het protestantisme verantwoordelijk is geweest voor de Verlichting? De vrijheid die de Reformatie bracht, is steeds meer losgekomen van de claim van de christelijke openbaring. Maar dat ze politieke effecten heeft gehad in de richting naar democratie, tolerantie, grondrechten is onomstotelijk waar.

Klaas van der Zwaag, Corry-Anne van der Tang en Aris van Dijk, redactieleden

Over geloof dat de wereld vormgeeft

God is een vluchteling. De terugkeer van het christendom in de Lage landen
David Dessin

Pelckmans Uitgevers,
Kalmthout, 2017; 210 blz.;
19,95.

Er is veel geschreven over de komst van vluchtelingen in Europese landen, maar hoe staat het met de christenen onder hen? Volgens de Vlaamse schrijver David Dessin wordt dat ver-

haal door de media vaak genegeerd. Europeanen hebben kennelijk een ambivalente verhouding met het christendom. Dat het christendom of een andere religie als politiek concept enige rol van betekenis zou spelen in het buitenlands beleid is voor veel moderne Europeanen ondenkbaar. Het eindpunt van het evolutie van het christendom vormt voor velen het Europese, geindividualiseerde en gerationaliseerde christendom dat in Europa opgang maakte in de jaren zestig.

Men is in het Westen verlegen over de ongezien instroom van christelijke nieuwkomers, waarvan Dessin een gevarieerd beeld geeft, zowel historisch als actueel. De discussie over deze

groep met hoge geboortecijfers wordt steevast vanuit het perspectief van de islam gevoerd, terwijl christelijke vluchtelingen niet op de radar verschijnen. Het gaat in de media steeds over de tweedeling tussen het autochtone Europa en de islam. Allochtone christenen vallen uit de boot. Progressieven kijken meewarig naar de christelijke culturen in het Globale Zuiden die nog niet 'ver genoeg' ontwikkeld zijn in het seculariseringsproces. Deze nieuwe christenen kunnen volgens Dessin echter een brug vormen naar een wereld die men in Europa is vergeten en waarin religie een belangrijke rol heeft gespeeld. Het wereldwijde christendom is springlevend, alleen is het niet Europees meer. God heeft nieuwe oorden opgezocht nadat Europa Hem de rug had toegekeerd.

Meer dan ooit hebben christenen vandaag wereldwijd behoefte aan steun, stelt Dessin. Hulp van de internationale gemeenschap bereikt hen nauwelijks. Met name in het Oosten is hun situatie precair. Ze leiden een schaduwbestaan, vanwege de opeenvolgende golven van oorlogen, vervolging en uitroeiing. De Arabische lente

heeft geleid tot een reeks gewelddadige burgeroorlogen die dictators van de troon stootten en een machtsvacuüm deden ontstaan waarin religieus extremisme goed kon gedijen.

Volgens een van de Chaldeeuwse christenen in Mechelen vormt hun religieuze identiteit steeds meer een houvast in een vreemd, vaak identiteitsloos Europa. Ideologisch zijn deze christenen (zoals ook veel andere gelijkwaardige groepen) conservatief, abortus en homoseksualiteit zijn taboe. Maar toch willen zij hun normen niet aan de samenleving opleggen. In de toekomst zal het Westen alleen maar meer met dat 'andere gezicht' van het nieuwe christendom worden geconfronteerd, zo verwacht Dessin. Het is echter geen dominante macht, maar een minderheid. Maar deze rol is het christendom eigenlijk op het lijf geschreven, beter dan die van staatsgodsdienst. Een boek dat wijst op de politieke uitdaging van deze christelijke nieuwkomers. Dat religie niet uitgestorven is, bewijst dit boek, dat verkozen is tot het beste theologische boek van het jaar.

KvdZ

Protestanten. Het geloof dat de moderne wereld vormgaf
Alec Rycie

uitg. Hollands Diep, Amsterdam, 2017, 702 blz., € 29,90.

Het protestantisme is een van de creatiefste en de meest ontregelende bewegingen in de geschiedenis van de mensheid, betoogt de Engelse kerkhistoricus Alec Rycie in dit boek.

Hij wil de lezer ervan overtuigen dat we de moderne tijd alleen kunnen begrijpen als we ook een helder begrip hebben van de dynamische geschiedenis van het protestantse christendom. Het protestantisme heeft volgens Rycie een spirituele kern. Luther en de protestanten probeerden de wereld niet te moderniseren, maar haar te redden. Het protestantisme kenmerkt zich door het vrije onderzoek. Religieuze verschillen en vrije meningsuiting zijn een grondbeginsel in plaats van deze alleen te tolereren. Verder is er een geneigdheid tot democratie en het opnemen tegen heersers, zelfs zodanig dat deze soms worden afgezet. Tegelijkertijd zijn protes-

tanten vaak trouwe onderdanen, gericht op hun eigen afzonderlijk domein. In de loop van de geschiedenis hebben zij de moderne wereld aan het begrip van gelimiteerd gezag geholpen.

Ryrie concentreert zich op het de politieke uitwerking van het protestantisme. Een algemene rusteloosheid ofwel ongedurige instabiliteit is een wezenlijk kenmerk van het protestantse leven. Gemoedsrust is voor hen niet weggelegd, ze zijn voortdurend op jacht naar nieuwe waarheden en verdenken elk instituut vanaf de eerste dag van een mogelijke verstarring in formalisme en hypocrisie. In het algemeen gesproken is het protestantisme volgens Ryrie een van de aandrijfkrachten van de moderne geschiedenis.

Het novum van onze tijd is volgens Ryrie niet het op de voorgrond treden van religieus rechts

maar het stilzwijgen van religieus links. Slechts weinig protestanten zijn nog geneigd om aan andere kerken met geweld orthodoxe leerstellingen op te leggen.

Het belangrijkste vliegwiel van de niet-aflatende verdeeldheid binnen het protestantisme is zijn aanpassingsvermogen. Fundamenteel blijft echter een oude liefdesrelatie: een directe ontmoeting met Gods kracht als een doorleefde ervaring, een herinnering of een vrome verwachting. Op deze hartslag rust alles. 'Juist door zijn belofte het leven te veranderen heeft het protestantisme de wereld veranderd.' Een prikkelend boek dat nog eens het creatieve karakter van het protestantisme onderstreept, haar drive om het moderne leven vorm te geven.

KvdZ

Reformation. Impulsgeber für die Moderne?

Andreas Lindemann/
Christian Ammer (Hrsg.),

Evangelische Verlagsanstalt,
Leipzig, 2017; 274 blz.; € 24.

Het is de laatste tijd al vaak gezegd: de Reformatie heeft de stoot gegeven voor de moderne tijd. Maar is dat zo? Volker Gerhardt stelt in deze bundel dat de Reformatie op wezenlijke onderdelen een kind van het humanisme van de nieuwe tijd is geweest en daarom tot de voorgeschiedenis van moderne Europese Verlichting behoort. Het zou een groot misverstand zijn om beide verschijnselen in een historische oppositie tegenover elkaar te plaatsen. Toch kan Luther volgens hem moeilijk als een verlichter worden

gezien, omdat hij de mens alle vrijheid ontzegt en de mens alleen onderworpen ziet aan de goddelijke wil. Desalniettemin heeft hij in zijn eigen strijd voor zijn eigen geloof, dwars tegen alle weerstanden in, gezorgd voor de basis van de Verlichting, zoals Kant later zegt dat de Verlichting de moed is om je van je eigen verstand te bedienen. Luthers grootste en belangrijkste impuls voor de Verlichting is volgens Gerhardt de aanspraak voor het zelf denken en het zelf geloven.

Mathias Schmoeckel ziet in de Reformatie een nieuw concept van het recht ontstaan, gebaseerd op het humanistische inzicht dat het onderzoekende individu een betekenis heeft. Wanneer de kennis individueel en feilbaar is, kan noch de paus noch een kerkelijke autoriteit de waarheid garanderen. Iedereen is op gelijke wijze gekwalificeerd om een beslissing te nemen. Volgens Detlef Pollack is de bijdrage van de Reformatie aan de totstandkoming van de moderne

wereld echter uiteindelijk gering omdat de moderniseringstendensen teruggedrongen worden door de hernieuwde verbinding tussen staat en religie in het zogeheten confessionele tijdperk. Er was geen sprake van religieuze pluralisering. Wel heeft de Reformatie gezorgd voor versterking van de ontvlechting van religie en staat door het verbreken van de kerkelijke eenheid. Maar pas sinds de achttiende eeuw is er een loskoppeling van de staat van de geloofspraxis en de godsdienstige overtuigingen van de enkeling. Het geloof onttrekt zich dan aan de controle van de staat en blijft iets sterk individueels.

Volgens Yves Bizeul heeft de Reformatie een beslissende bijdrage geleverd aan het democratiseringsproces, al waren Luther en Calvijn geen volle democraten. Maar het accent op de autonomie van het geloof, het kritisch onderzoeken van alle geloofsvoorstellingen en de verkondiging van het algemeen priesterschap van alle gelovigen hebben een positieve uitwerking gehad op de politieke zelfbepaling. Vooral de calvinistische gemeenteordening en verbondstheo-

logie heeft in het politieke veld de democratie bevorderd. De Reformatie heeft volgens Bizeul geleid tot verwereldlijking van de leer van het natuurrecht, zoals bij Thomas Hobbes en Hugo de Groot, alsmede tot de moderne mensenrechten (Georg Jellinek). De meeste theoretische verdedigers van de civil liberties, van het rationele natuurrecht en de mensenrechten waren protestanten. Ulrich Körtner wijst op het feit dat de Reformatie in gang gezet is door universiteitsscholen, maar dat is wat anders dan de Reformatie verantwoordelijk te achten voor de vrijheid van wetenschap. Want dat is in de protestantse gebieden niet het geval geweest. Kortom, er zijn neveneffecten geweest van Reformatie op moderne wereld. Ik zou meer spreken van onbedoelde effecten. De vrijheid die de Reformatie bracht, is steeds meer losgekomen van de claim van de christelijke openbaring. Maar dat ze politieke effecten heeft gehad in de richting naar democratie, tolerantie, grondrechten, is onomstotelijk waar.

KvdZ

Heilige strijd.
Verlangen naar
veiligheid en het
einde van het kwaad
Beatrice de Graaf

Uitgeverij Boekencentrum,
Utrecht, 2017, 142 blz.,
€ 12,99

Statistisch gezien is Nederland steeds veiliger: het aantal geregistreerde misdrijven neemt al jaren af. Maar vooral lager opgeleide jongeren in grote steden voelen zich juist steeds meer onveilig. In het licht van de cijfers lijken die gevoelens

van onveiligheid vooral een perceptie te zijn. De dreiging van terrorisme en spanningen tussen bevolkingsgroepen zorgen voor angst die een uitweg moet vinden. Waar die angst vandaan komt en hoe daarop gereageerd kan worden vanuit een christelijk perspectief, is het onderwerp van het nieuwe boek van Beatrice de Graaf, hoogleraar Geschiedenis van de Internationale Betrekkingen aan de Universiteit van Utrecht. De Graaf schreef Heilige strijd op verzoek van de Protestantse Kerk in Nederland, wat een mooie en meer diepgaande analyse oplevert dan we van haar vanuit puur wetenschappelijk oogpunt gewend zijn.

In haar analyse moet het geloof in vooruitgang

het ontgelden. In het vooruitgangsgeloof hoort het kwaad tot de geschiedenis. Wat komen gaat, is slechts een verbetering van al het eerdere. Het kwade is een ontaarding van het goede, iets wat volledig buiten de orde valt. Hierdoor is het kwaad voor de meeste burgers in de geseculariseerde samenleving een blinde vlek. Dan verval je snel in het psychologiseren van het kwaad. Terroristen zijn hooguit ten prooi gevallen aan radicaliseringspatronen en sociale dynamieken. De mens zelf kan niet kwaadaardig zijn, dat past niet in het denksysteem. Door de juridificatie van conflicten en de afwezigheid van oorlog is Europa in een pacifistische sluimer terechtgekomen. Maar de politieke strijd woekert onderhuids voort. Het kwaad is niet begraven.

De Graaf ziet een dringende behoefte aan het bezweren van het kwaad. Publicisten en politici springen graag in dat gat, benoemen die behoefte en wijzen de oorzaken aan: de islam, vluchtelingen, de EU of de elite. Er wordt volop gebruik gemaakt van moreel geladen begrippen als het kwaad, demonen en duivels. Vaak worden apocalyptische visies gebruikt om het kwaad te duiden. Wat is het antwoord daarop? Wetenschappers knippen het kwaad op in precieze, ontleedbare wetenschappelijke problemen, die vervolgens wetenschappelijk te verhelpen zijn. Ambtenaren en bestuurders denken dat van hen wordt verwacht dat zij met omvangrijke en proactieve maatregelen moeten reageren. 'Kwaad eist een onmiddellijk antwoord. (...) Want kwaad heeft een aanzuigend, totalitair effect. (...) Het heeft ook een verplattend effect: door tijdsgebrek worden er te snel te eenzijdige maatregelen genomen', aldus De Graaf. Overheidsmaatregelen zijn niet langer gebaseerd op een concrete dreiging, maar op een risico dat er een dreiging ontstaat, wat statistisch erg onwaarschijnlijk is. 'De huidige veiligheidscultuur is eerder een risicocultuur', is de conclusie. Het bezweren van angsten en het

nemen van voorzorgmaatregelen duidt vooral op een bepaalde opvatting van het kwaad. Het seculier-apocalyptische idee overheerst.

Maar het kwaad stijgt altijd boven mensen uit. Volgens De Graaf is een religieuze benadering van veiligheid hard nodig. Juist de morele onzekerheid zorgt voor extra behoefte aan veiligheid. Met een schijn van veiligheid en effectief risicomanagement worden onderliggende problemen van onbehagen en ontheemding niet voldoende onderkent en al helemaal niet opgelost.

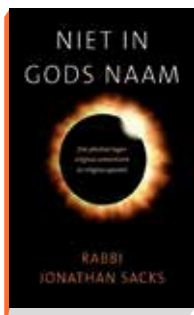
Welk antwoord hebben christenen op die morele onzekerheid en cultuur van angst? De Graaf gebruikt daarvoor de theologie van Augustinus, die millennia geleden ook te maken kreeg met terroristen. Hij maakte onderscheid tussen het aardse verlangen naar zekerheid die mensen bieden (securitas) en verlangen naar de zekerheid van Gods genade (certitudo). 'De toekomst kan niet worden gekend, maar ligt in Gods handen.', is de essentie van het antwoord. Er komt een einde aan het kwaad. We mogen angst erkennen, maar we moeten er ook richting aan geven. Zoeken we ons heil in veiligheidsmaatregelen en een daadkrachtige overheid of in de overtuiging dat het kwaad overwonnen is? Omdat een toekomst van verzoening wacht, zouden wij in dit leven minder onverzoenlijk moeten zijn. Als we veiligheid niet zien als het hoogste goed, worden we minder kwetsbaar. Christelijk spreken houdt in dat we de christelijke principes van liefde en hoop vertalen naar een heilige strijd tegen het kwaad.

Wat betekent die heilige strijd voor christelijke politiek? De Graaf pleit voor een getuigenispolitiek. Christenen zouden zich veel meer moeten uitspreken over de hoop die in hen is. Het verschil tussen geloof en politiek betekent volgens haar dat het christelijke denken over het kwaad moet worden omgezet in morele opvattingen. Pas vanuit daar kan een politiek pleidooi worden gevoerd voor meer JSF's of maatregelen tegen de radicale

islam. Toch wordt niet helemaal duidelijk welke morele opvattingen dat dan zouden moeten zijn en waarin die zich onderscheiden van liberale of nationalistische opvattingen. Ook is het lastig om als politicus een scherp onderscheid te maken tussen je persoonlijke overtuiging en het politieke voorstel dat je doet, zeker in een tijd waarin

authenticiteit belangrijk is. Maar anderzijds maakt De Graaf wel een terecht punt van te snelle reacties op aanslagen in termen van meer tanks of meer geld naar defensie. Een samenleving in angst heeft meer baat bij een perspectief van hoop.

CAvdT

Niet in Gods naam.
Een pleidooi tegen
religieus extremisme
en religieus geweld

Jonathan Sacks

ISBN 9789043527187,
Uitgeverij Kok, 352 blz.,
€ 22,50

Rabbi Jonathan Sachs stelt zich in 'Niet in Gods naam' de vraag naar het verband tussen religie en geweld, en specifiek naar het religieus extremistische geweld van de eenentwintigste eeuw. We kunnen niet stellen dat religie de belangrijkste bron van geweld is gezien de statistieken van conflicten, maar ook niet dat ze geen bron van geweld is. Religie kan een katalysator van geweld worden, doordat het een groep samenbindt en anderen uitsluit. Het ergste geweld is geweld in de naam van God. Het geweld wordt dan 'altruïstisch kwaad', waar men het kwaad denkt uit te voeren voor een groter doel.

Maar juist dat waar religie voor misbruikt kan worden, namelijk niet- of andersgelovigen uitsluiten, stelt Sachs onder kritiek van de Torah. Hij onderbouwt dat met een diepe analyse van de geschiedenissen van Ismaël en Izak, Jakob en Ezau, Jozef en zijn broers in Genesis. Het centrale thema is: God heeft ook een zegen voor de niet-uitverkorene. De teksten in Genesis zijn zo

geschreven dat we niet alleen meelevend met Izak, maar evenzeer met Ismaël.

Het boek is magistraal geschreven, soms bijna poëtisch. Een tekortkoming vind ik dat het kwaad niet wordt beschreven als opstand tegen God maar als een evolutionaire neiging die overwonnen kan worden. De uiteindelijke scheiding die het eindoordeel van God zal brengen, noemt Sachs niet. De diepte van de genade van God wordt niet genoemd, zoals we die ook door Christus kennen, hoewel de breedte van Gods genade wel centraal staat.

Rabbi Sachs is duidelijk over de scheiding van religie en macht. 'Polytheïsme, met zijn visie van meerdere krachten en eeuwigdurend conflict, is verenigbaar met de sacralisering van politiek. Monotheïsme is dat niet.' (p. 267) Zonder religie kunnen we echter niet. 'Religie is teruggekomen omdat het niet meevalt om te leven zonder betekenis. Om die reden is geen maatschappij erin geslaagd om lang te overleven zonder een religie of een plaatsvervanger ervan. De twintigste eeuw toonde aan, in al zijn wreedheid en volstrekt definitief, dat de grote moderne plaatsvervangers van religie – de natie, het ras en de politieke ideologie – evenzeer vatbaar zijn voor het brengen van mensenoffers aan surrogaatgodheden.' (p. 23)

Door hun anders-zijn moeten Joden het vaak ontgelden waar 'altruïstisch kwaad' ontstaat. Sachs relateert dit aan het mechanisme van de

zondebok zoals René Girard in zijn boek *God en geweld* (1972) dat beschreef. 'In de middeleeuwen werden Joden gehaat vanwege hun religie, in de negentiende en twintigste eeuw vanwege hun ras, en nu vanwege hun staat, Israël. In het Westen is antisemitisme nu meestal vermomd als antizionisme.' (p. 299) Ook christenen treft

dit de blaam dat zij Joden als zondebok hebben uitgestoten. We zouden met Psalm 80 mogen bidden: 'O God van de legermachten, keer toch terug; kijk neer uit de hemel en zie. Zie om naar deze wijnstok, de stam die Uw rechterhand geplant heeft.'

AvD

Ik moest alleen komen. Reizen naar het front van de jihad
Souad Mekhennet

ISBN 9789046822630, Nieuw
Amsterdam, 336 blz., € 19,99

'Ik moest alleen komen' is een autobiografisch verhaal van onderzoeksjournalist Souad Mekhennet, de immigrantendochter van een Turkse, sjiitische moeder en een Marokkaanse, soennitische vader. Ze werkte o.a. voor de Washington Post en New York Times. In het boek doet ze verslag van de ontwikkeling van moslimextremisme door heel de wereld. Het is een boek dat het aanbevelen waard is om de oorzaken van extremisme beter te begrijpen, evenals de spanning tussen soennieten en sjiieten, de vreselijke oorlogen in het Midden-Oosten en de groei van Al Qaida en IS.

Wat duidelijk wordt uit het boek is dat de extremistische jihad niet zomaar is ontstaan, maar vooral te wijten is aan falend buitenlandbeleid, van de bloedige dekolonisering van het Midden-Oosten en de oorlog in Afghanistan tot de

oorlog in Irak. Bij het lezen van de inside informatie van Mekhennet realiseer je je langzamerhand dat het niet het 'goede' westen tegenover het 'extremistische en corrupte' oosten is. Door het met geweld aan de macht brengen van een sjiitische regering in soennitisch Irak en door sjiitisch geweld de vrije teugel te geven en zelfs te bevorderen heeft Amerika zich in veler ogen gehaat gemaakt. Dat werd nog versterkt door de menonwaardige behandeling of zelfs het doden van burgers en gevangenen door het Amerikaanse leger. Het zijn redenen die we uit de mond van moslimextremisten zelf kunnen horen in de interviews van Mekhennet.

Door het boek heen leren we Mekhennet vooral kennen als iemand die hartstochtelijk op zoek is naar de waarheid en gerechtigheid. Mekhennet schrijft van harte tegen het onrecht van terrorisme, maar stelt ook vragen bij het buitenlandbeleid van het westen. '[S]ommige mensen in westerse landen zien er het gevaar niet van in hun normen aan anderen op te leggen, alsof die de enige juiste zijn. Het is dezelfde redenering als die van IS. Intussen tasten geheime detentiecentra, martelingen en massaal overheidstoezicht de kernwaarden van onze democratie aan.' (p. 305)

AvD

Activiteitenladder

100 jaar SGP

Tijdens het jubileumjaar worden veel activiteiten georganiseerd om terug te blikken en vooruit te kijken. U bent hiervoor van harte uitgenodigd.

Ook het Wetenschappelijk Instituut zit niet stil en is druk doende met de organisatie van de onderstaande activiteiten. Noteer de data alvast in uw agenda! Raadpleeg de website wi.sgp.nl voor meer informatie en aanmelding.

18 april – symposium en boekpresentatie

Samen met het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen organiseert het WI-SGP een symposium t.g.v. de verschijning van de bundel *Mannen van Gods Woord. De Staatkundig Gereformeerde Partij 1918-2018*. Meer informatie: zie de aankondiging op pag. 44 in dit nummer.

26 oktober - Internationaal congres

Het jaarlijkse internationale congres dat samen met de Stg, Vormingsactiviteiten Oost-Europa SGP wordt georganiseerd, staat gepland op 26 oktober en zal gaan over het gezin. We houden u op de hoogte.

2 november - Reformatorisch populisme

Op 2 november organiseert het netwerk Dutch Bible Belt Studies samen met het WI-SGP een studiedag ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de Staatkundig Gereformeerde Partij. Het onderwerp is actueel: zijn de bevindelijk gereformeerden een tikkeltje populistisch, zoals Mark Rutte zich eens openlijk afvroeg?

13 november – Guidolezing

Het WI-SGP is voornemens om op de tweede dinsdag van november zijn jaarlijkse Guido-lezing te beleggen in Kasteel Woerden. Deze datum is nog onder voorbehoud. Meer informatie over onderwerp en spreker volgt zo spoedig mogelijk.

Twintig eeuwen christelijke politiek

Waarom vinden christenen Israël zo interessant? Natuurlijk, Jezus Christus was een Jood. Maar het gaat verder dan dat. Israël is het volk dat zijn identiteit van God kreeg en gekozen werd om tot zegen te zijn voor alle naties van de aarde.

Israël is niet bijzonder omdat het apart staat, maar omdat het door God apart is gezet. Het volk werd door God uitgekozen (Jakob en zijn zonen), het kreeg zijn wet van God, zijn land van God. Zelfs de naam 'Israël' gaf God aan Jakob. Waar wij bij de canon van Nederland ons achter de oren moeten krabben wat nu tot onze identiteit behoort, is er bij Israël maar één antwoord mogelijk: het Woord van God riep Israël in het aanzijn.

Het is verdrietig dat we er al aan gewend zijn geraakt dat Israël niet meer het licht van de andere volken is, omdat de meeste Israëlieten Jezus niet als de beloofde Messias hebben aangenomen. Alleen God kan dat veranderen. Hij kan de afgehakte takken weer enten. Intussen is het onze opdracht om Israël jaloers te maken. Doen wij dat?

Wat hebben twintig eeuwen christendom Israël geleerd? Machtswellust, begeerte naar rijkdom, bedrog, hoogmoed: van de kruistochten via het Britse mandaat over Palestina tot en met het hedendaagse gevecht om olie in het Midden-Oosten.

We moeten God bidden dat we iets meer mogen gaan begrijpen van de liefde van Christus. Daarvan omvat de breedte Jood en heiden. De lengte daarvan is eeuwig, want de Heere is niet een God die eerst ontfermt en dan verstoot, maar Hij is eendeloos geduldig. Zijn liefde is zo diep dat ze is neergedaald om de verst verwijderde mens tot God te brengen. En zo hoog dat het Gods heerlijkheid en vrede voor Jeruzalem belooft.

Aris van Dijk, *redactielid*

Zicht

- Zicht, 44e jaargang (2018) nr. 1
- ISSN 0167-2150
- Het tijdschrift Zicht is een uitgave van de Guido de Brès-Stichting, het Wetenschappelijk Instituut voor de SGP.
- Zicht stelt zich ten doel de bevordering van een wetenschappelijk verantwoorde bezinning op actuele politieke en maatschappelijke ontwikkelingen, in het licht van de bijbelse grondslagen en reformatische levensbeschouwing. Het tijdschrift is opiniërend en thematisch van karakter.

Redactie

- A. van Dijk MSc
- Ir. J. Maljaars
- B. Provoost MSc
- Drs. J.A. Schippers (secretaris en eindredacteur)
- Mw. mr. C.A. van der Tang-Everse
- Dr. K. van der Zwaag (voorzitter)

Adviesraad

- Ing. J.J. van Burg MSc
- Mw. E. Abbey-van Doorn MA
- Mw. R.A. Hoogendoorn-Heijboer
- J.M. ten Hove MA
- Dr. ir. H. Kievit
- Drs. J.D. Veldman
- Drs. P.J. Verheij RA

Redactieadres

Wetenschappelijk Instituut voor de SGP
Dinkel 7, 3068 HB Rotterdam
E-mail: wi@sgp.nl
Internet: wi.sgp.nl

Bestuur Guido de Brès-Stichting

- Dr. R. Bisschop
- Dr. ir. J.S. van den Brink (secretaris)
- Dr. A. Goudriaan
- Mr. A. Klaassen (voorzitter)
- Ir. L. de Knegt
- Prof. dr. ir. W. de Vries
- Mw. dr. H. Westerman-Dannenberg
- J.J. Zoeteman RA (penningmeester)

Bijdragen en auteursrechten

- Lezersbijdragen zijn van harte welkom. Graag vooraf auteursrichtlijnen en informatie over het redactiebeleid opvragen via het redactieadres.
- De auteursrechten voor de bijdragen in dit tijdschrift berusten bij de uitgeefster. Auteurs schrijven op persoonlijke titel.
- Aanbevolen citeerwijze: Zicht, 2018-1, p. 1

Recensies

- Boeken ter recensie zenden aan het bovengenoemde redactieadres.
- Ter recensie aangeboden boeken worden niet geretourneerd.

Abonnementenadministratie

- Wetenschappelijk Instituut voor de SGP
t.a.v. mw. S.E. van der Elst-Vijfhuizen
Dinkel 7
3068 HB Rotterdam
telefoon 010-7200785
E-mail: wi@sgp.nl
- IBAN: NL04 RABO 0310 5325 82
t.a.v. Guido de Brès-Stichting
te Rotterdam

Abonnementen

- De prijs voor een jaarabonnement bedraagt € 21,50 (vier nummers); studenten/SGP-j leden € 12,50. De prijs van een los nummer is € 7,00 (excl. verzendkosten).
- Guido-donateurs zijn automatisch abonnee van Zicht. De minimumdonatie bedraagt € 50,00 per jaar; studenten/SGP-j-leden € 25,00. Naast het tijdschrift Zicht ontvangen donateurs alle overige publicaties van het Wetenschappelijk Instituut voor de SGP.
- Een abonnement kan elk kwartaal ingaan. Abonnementen en donateurschappen worden jaarlijks automatisch verlengd, tenzij voor 1 december een schriftelijk bericht van opzegging bij de administratie is ontvangen.

Advertenties

Advertentietarieven zijn op aanvraag beschikbaar.
E-mail: wi@sgp.nl

Vormgeving en druk

Grafisch centrum De Toren BV
te Nijkerk

Guido de Brès-Stichting

Wetenschappelijk Instituut SGP

Van der Spek

Financiële Diensten

DUIDELIJK

Gratis Intake gesprek

**Gratis aankoop-
begeleiding**

**Scherpe rente bij
Nederlandse en
Duitse banken**

Herenweg 42 * Postbus 54 * 2750 AB * Moerkapelle
tel: 079-5931241
e-mail: info@spekadvies.nl * www.spekadvies.nl

*Volgens het internationaalrechtelijke beginsel 'uti possidetis iuris' is er veel voor te zeggen dat Gaza, Judea en Samaria tot het grondgebied van de staat Israël behoren.
(...) De wapenstilstandslijnen van 1949 - meestal de 'grenzen van 1967' genoemd- zijn geen internationaalrechtelijke grenzen.*

Dr. Matthijs de Blois

Lees het hele artikel op **pagina 13**

Guido de Brès-Stichting
Wetenschappelijk Instituut SGP